

Coperta : M. Teodorescu

Sonatie : Cosmopol Eleonora

RALEA, D.

405

ANTILE

MIHAI RALEA

In
**EXTREMUL
OCCIDENT**

NOTE DE DRUM DIN ANTILE, CALIFORNIA, CANADA

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

S-a spus, cu drept cuvînt, că o călătorie e o eliberare. Eliberare de mecanica cotidiană, un mic salt calitativ în şiragul monoton al zilelor. Dar dacă această constatare are partea ei de adevăr în general, ea e cu atît mai valabilă pentru eliberarea temporară din tipicul înăbuşitor al standardizării americane. În presa şi propaganda yankee se face un caz cu atît mai exagerat cu cît nu e fundat pe nimic, despre încurajarea la spontaneitate şi originalitate pe care ar susţine-o modul de viaţă american. Oricine a stat măcar cîteva săptămîni în S.U.A. îşi dă seama imediat de imensa tristeţe a uniformităţii existenţei. Acolo omul a pierit: el s-a transformat într-un sclav docil şi blînd al maşinii; acolo natura nu e transformată şi stăpînită ca să îmbunătăţească condiţia umană, ea devine producătoare de venituri pentru unii, exploatatoare pentru cei mulţi. Maşina coboară adînc în intimitatea vieţii omului. Gusturile, distracţiunile, nevoile sînt distribuite

în serii absolut regulate, în șabloane definitiv tratate, în canoane care apasă zvîcnirile personalității, ca o armură de fier. De la Atlantic la Pacific aceeași bucătărie, același costum lansat în primăvară sau în toamnă, același film, același slogan. Gîndirea se fărîmițează în două-trei ticuri verbale care răsună în ecouri mereu și identic repetate. Aceeași înfățișare la porția de înghețată și la stilul naiv și grotesc al „comics”-urilor, la uniforma chelnerițelor și la forma ghetelor, la exclamarea rîsului și la scîncetul lacrimilor. Ilya Ehrenburg a spus-o pregnant: „Dacă mă pot împăca cu uniformitatea pantalonilor, mi-e mult mai greu să suport pe aceea a gîndirii.” Din cînd în cînd cite o manifestare de căutată ori organizată originalitate (căci aici și „originalitatea” se organizează): o expoziție de chinuită demență în expunerea unor deliruri plastice, o grămădire de zgomote cacofonice care vrea să fie o simfonie, o carte în care versurile sînt prezentate sub formă de „rebus”-uri. Dar tocmai aceste izbucniri neașteptate seamănă a accese de desperare. Ele se prezintă ca delirul isteric al unui deținut. Ele întrec în bizarerie și absurd orice urmă de logică umană. De pildă, adesea tablourile unei expoziții de artă „contemporană” reprezintă o scîndură negeluită pe care e bătut un cui, de care e atîrnată o sfoară, la capătul căreia atîrnă un portativ muzical. Alteori căutarea ciudăteniei se exprimă în îmbrăcăminte: atunci oamenii poartă cravate pe care sînt tipărite un articol de ziar sau note muzicale ale unui cîntec la modă. Alteori, delirul se exprimă în limbaj de bucătărie: atunci restaurantele oferă lapte cu castraveți acri, sos cu

parfum de levănțică și usturoi, carne crudă de berbec cu dulceață de cuișoare ori cu sos de ismă: *mutton chop with mint jelly*¹ devine mîncarea silită și abjectă a orărui snob. Banalitatea rîncedă a vieții mecanizate este mascată de aceste ieșiri de ospiciu, ca dorința nestăpînită de a țipa a unui om care se plictisește mortal.

Fabricația standard a oamenilor, în care nu mi-jește cel mai mic semn de sinceră personalitate, }a obținut o serie de oameni }„fantoșă“, trași de invizibile sfori, }cu mișcările identice și puține ale unui arlechin de tinichea. } Intr-o zguduitoare nuvelă, inspirat desigur de monotonia tipică a vieții americane, Edgar Poe povestește despre un om care trăiește această îngrozitoare situație: oriunde se duce, în orice împrejurare, el întîlnește propria sa copie: un om cu același costum, cu același surîs, cu același timbru al vocii, cu aceleași gusturi, cu aceleași semne particulare. Un alt el însuși, perfect identic, îl urmărește peste tot. Chinuit de această sinistră auto-imitație, crezînd că-și poate distruge tizul, el încearcă să-l străpungă: dar atunci se sinucide în oglindă. Aceasta trebuie să fie starea de spirit a multor americani: urmăriți de milioane de „ei înșiși“, ei se exasperează de propria lor imagine, difuzată în nenumărate exemplare.

Așadar, într-o mohorîtă zi cu ploaie, în decembrie, am voit să evadez. Chemarea sudului cu soare și azur e o înclinare veșnic trează în om. Am plecat către sunetul de sirenă al mărilor calde.

¹ Tocătură de oaie cu dulceață de mentă.

Trenul zboară, îmbătat, de viteză, peste cîmpii, peste coline dezolate de giulgiul brumei. Peisaj cenușiu și adormitor. Rare așezări omenești. Și mai rară încă, prezența istoriei. Nicăieri monumente, biserici vechi, castele. Tablou de natură — neînfiorată parcă de trudă omenească. Pitorescul și frumusețea naturii se accentuează cînd e tatuată de-a lungul veacurilor de zbucium uman. Un scriitor francez vorbește de farmecul special al unui peisaj „lucrat de istorie“. De la frontiera Mexicului și pînă la Quebec în Canada, istoria n-a lăsat urme pe întinsul fără sfîrșit al șesurilor americane. Ni se spune însă că sudul, în apropierea Mexicului, ar prezenta această fuziune între natură și istorie. În special orașul New-Orléans, capitala unei provincii trecută, în secole de frămîntare, prin mîinile spaniolilor și ale francezilor, s-ar deosebi de modelul stereotip al orașelor care imită New-Yorkul. Aici e partea mai veche a Statelor Unite. Aici au descins primii colonizatori englezi, jumătate politicieni, jumătate pirați de tipul Walter Raleigh. Virginia, Carolinele, Maryland, Charlestone, poartă nume proprii de regi și regine, care-și trimiteau bucanierii să cucerească noi pămînturi și să extermine alte neamuri. Pe aceste locuri s-au desfășurat peripețiile crude ale războaielor de Secesiune, atunci cînd faza feudală a muncii negrilor, pînă atunci integrați patriarhal în familii, s-a transformat în faza muncă-marfă speculată pe piețele capitaliste. Nordul, mai înaintat economic, cu o industrie care cerea brațe de muncă ce trebuiau angajate oriunde se găseau pe tot întinsul țării, a pornit lupta pentru eliberarea sclavilor

negri, ca să-i poată angaja într-o exploatare ipocrită și aparent mai blîndă. Libertatea muncii, afișată formal, trebuia să alimenteze nevoia de brațe a nordului industrial. Bineînțeles, lupta s-a dat la umbra unor mari și generoase principii politice. Nu e mai puțin adevărat că războiul civil, care a durat mai mulți ani, a zguduit viața intimă a familiilor. Margaret Mitchell a descris-o într-un roman stufos și patetic purtînd un titlu de filozofie fatalistă : *Așa ne poartă vîntul*.

Trenul trece peste șosele corect aliniat și printre vile rustice, toate construite la fel, din lemn vopsit cu alb. Case de țară fără farmec și fără mister, toate cu aspect de hambar, construite de-a dreptul în inima pădurii sau pe cîmp, fără garduri și deci fără curți. Un călător de lîngă mine îmi atrage atenția că acest popor, așa de obsedat de proprietatea individuală, arată, în faptul că nu înconjură casele cu garduri, o tendință colectivistă. Cred că faptul n-are nimic comun cu simțul colectiv și că totul e o măsură de economie.

Ceea ce izbește la toate aceste locuințe monotipe e lipsa de flori. Ferestrele nu sînt împodobite vara cu mușcate sau petunii, ca în atîtea țări ale Europei, iar în fața casei ochiul nu e alintat de partere pătate pitoresc de culorile vii ale garoafelor ori begoniilor, aceste zîmbete suave ale pămîntului. Americanii nu iubesc decorativul numai pentru plăcerea de a-l privi. Ceea ce nu rentează nu poate fi plăcut. Apoi, aceste case sînt locuite numai în week-end-uri, de sîmbătă pînă luni. Proprietarul vine cu mașina, cu familia și cu cutiile de conserve. Stă o zi și jumătate și pe urmă pleacă la afaceri ori la serviciu. Casa se în-

chide, pustie, și nu rămîne nimeni ca să stropască ori să sape florile.

Mlaștini stufoase, pe întinderi fără capăt, anunță apropierea mării. Păsări de vaste dimensiuni zboară lent și buimac peste împărăția stufurilor. Peisaje de deltă care sugerează timpuri arhaice de geneză, junglă de mocirlă cu viață pur animală, fără oameni, fără zbuciumul lor, fără istorie.

New-Orléans

Orașul e așezat într-o cîmpie fertilă, la șaptezeci de kilometri de la revărsarea fluviului Mississippi în golful Mexicului. Atmosferă stătută de șes mlaștinos. Așezarea, martoră a unei frămîntate istorii, e mai evocatoare de imagini ale trecutului, mai stimulentă pentru peregrinările imaginației decît restul Americii. Orașul a trecut din mîna spaniolilor în aceea a francezilor, care i-au lăsat o pecete mai puțin ștearsă, apoi în aceea a englezilor, în fine, a fost cumpărat de americani. Portul acesta molcom și indolent, ca un trup gol răsfățat pe o plajă de nisip caldă, conține în viața lui o bună parte din povestea pirateriei spaniole și anglo-saxone, continuată apoi de colonialismul rasial sălbatic, din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea. Aici a fost punctul de pătrundere al conchistadorilor iberici și francezi, care au înaintat spre nord, prin albia fluviului, ajungînd pînă la Saint-Louis, pe mii de kilometri, masacrînd din sadism sau din beția tiraniei, populațiile indiene mirate, înfricoșate, în fața acestui flagel de oameni albi și cruzi, neașteptat și nevestit de mitologiile lor. A urmat apoi jefuirea pînă la sleire a tuturor bogățiilor care se colectau prin sînge și se vindeau

prin aur, umplînd caicele pîntecoase și pungile armatorilor din Barcelona, Sevilla ori Liverpool. Aventurieri, înnebuniți de mitul aurului și al condimentelor, soseau cu miile. Au urmat apoi negustorii de carne neagră. Aici poposeau corăbiile cu negri cumpărați pe coasta Africii la Dakar sau la Conakry. Oamenii înlocuiau animalele de muncă încă rare, iar fetele lor, mizerabile și triste, desfrîul sinistru al vieții de port. Mai mult ca oriunde, așezările de piatră au crescut din lacrimi și gemete înăbușite de frica harapnicului. Cine-și poate da frîu liber imaginației, ca să-și închipuie azi muzica infernală de vaiete ale victimelor, de plesnirile de bici ale vătafilor, care au răsunit într-un sabat fără sfîrșit, netulburate, secole de-a rîndul, pe aceste cheiuri ale fluviului lutos, care ducea către marea caldă în ecouri stinse, atîta suferință omenească?

‘Astăzi, pe kilometri întregi, societățile maritime și agențiile lor etalează liniștite și mîndre, firme care s-au clădit pe cel mai pervers carnaj al urii rasiale și al poftei neistovite de bani.

În fine, New-Orléans are o istorie mai feroce decît chinurile Inchiziției sau decît sfîșierile circurilor romane, dar are o istorie. Aceasta înseamnă că orașul are două părți: una modernă, banală pînă la șablonizare, alta plină de fiorul ororii și îmblînzită de patina ceardacurilor de fier ruginit pe care atîrnă leneș imense ramuri de glicină. N-or fi lipsit, în tineretul clasei celor sătui de băutură și cruzime, nici serenadele nevinovate, acordurile lascive de chitară sub balcoane romantice în care apăreau, sfioase, fiicele căpitanilor de industrie, chemate de fiorul dragostei. Desigur, poeții și romancierii contemporani, zeloși de a nu tulbura digestia stăpînilor de

azi, nu vor nota în acest oraş al iadului sclavagist decît aceste acorduri inocente de chitară. Dar coşmarul e aici prezent : el nu se poate transforma aşa de uşor în idilă.

15 decembrie

Oraşul e tăiat drept în jumătate de un imens şi searbăd bulevard, plin de nenumărate magazine cu mărfuri mediocre şi ieftine. Acelaşi gen ca şi cartierul comercial din F-Street, la Washington, sau capătul estic din Broadway, la New-York. Din cînd în cînd, restaurante populare în serie. Aerul e încărcat cu miros greţos de *gravy* (sos de carne cu ceapă), de untdelemn, de alune americane şi, ce e mai teribil, de cuişoare. Dacă la această compoziţie olfactivă mai adăugaţi vaporii de benzină, aveţi mirosul obişnuit al tuturor oraşelor americane.

Alături de această parte „modernă“, oraşul păstrează destul de autentic atmosfera veche franceză, contemporană cu fundarea lui. Aşezarea a fost întocmită la începuturile veacului al XVIII-lea de francezi. Ea a devenit în scurtă vreme capitala unui ținut larg care cuprinde gurile fluviului Mississippi, trece peste golful Mexicului într-o serie de insule ca Haiti, Martinica şi Guadelupa. Militari de ai regenței și ai lui Ludovic al XV-lea, comercianți veroși, evadați din închisori, pirați, misionari catolici și călugărițe așezate aici din dor de cîștig, din frica de persecuție religioasă ori urmărire judiciară, s-au amestecat cu populația indiană și neagră și au dat naștere la acea cunoscută lume creolă, cu femei frumoase și provocatoare, de culoarea ciocolatei, cu o muzică populară senzuală și ritmată, cu o bucătărie

plină de ardei roșii și crustacei, cu o arhitectură colonială neoclasică, amestecînd nostalgia Parisului cu gustul de libertate al savanelor, al mărilor calde și al romantismului exotic. Pirații, bandiți feroși de drept comun, recrutați din deportați evadați sau, dimpotrivă, caractere justițiare de revoltați sociali contra asupririi feudale a guvernatorilor, tirani ai poporului după modelul „viceregilor” spanioli, mișunau în aceste regiuni, unii prădînd, ceilalți împărțind dreptate celor împilați și constituind singura speranță de justiție a cohortelor de sclavi torturați. În palatul „Cabildo” din Jackson Square, fosta reședință a guvernatorului spaniol, construită pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, se poate vedea tunelul săpat de faimosul pirat francez Pierre Lafitte care, ca și *Monte Cristo* al lui Dumas-père (inspirația e evidentă, dat fiind faptul că și Al. Dumas-père era creol) a evadat prin el din închisoare.

Alături de negustorii de mirodenii, de plantatorii de trestie de zahăr, îmbogățiți într-o singură generație, s-au așezat aici, îndată după fundare, contingente masive de cler catolic sub toate formele. Iezuiții s-au bucurat de privilegiile pînă la 1762, cînd, izgoniți din Franța, au fost deposedați și aici de imensele plantații pe care le acaparaseră. La început, femeile „de treabă” erau rare. Ele nu voiau să stea prea mult într-o climă umedă și caldă. Cînd Bienville a părăsit colonia în 1724, plecînd în Franța, el a făgăduit că va trimite repede un transport de femei albe. În adevăr, în 1727, un transport numeros de fete a sosit în Louisiana sub numele de *Filles à la Casette* (*Casket girls*) și au fundat mai pe urmă ordinul ursulinelor. Capucini, dominicani și alte ordine călugărești au invadat noile provincii. De aici caracte-

rul care se poate remarca și azi al promiscuității între fețele clericale, foștii deținuți, agenții viciului și fetele, care oferă dragoste pentru o noapte marinarilor debarcați din toate punctele lumii.

La început, cartierul franco-spaniol, Vieux Carré, era doar un sat cu case de lemn despărțite de șanțuri adânci cu noroi, în care mișunau, după cum ne spun cronicile timpului, reptile scârboase. Au început pe urmă construcțiile caselor de piatră și pavarea străzilor. Acestea sînt înguste și umbroase ca în vechile orașele de provincie din Franța și Spania. Gratii ruginite apără ferestrele. Balcoane de fier sînt suspendate deasupra străzii. Pe ele atîrnă grele tufele bogate ale florii albastre tropicale care poartă, impropriu pentru suavitatea lor, numele unui navigator : bougainvilléa. Etajele de jos sînt pitite și întunecoase. Ca să păstreze pentru uzul „turistic“ al acestei așa de rare atmosfere arhaice în S.U.A., caracterul timpului, municipalitatea, în timpul sezonului, mai trimite cîte un cîntăreț din chitară care rătăcește nopțile plictisit, mimînd un repertoriu repetat pînă la saturație, pe ulițele înguste unde altădată se înjghebau spontan serenadele. De asemeni orașul păstrează obiceiurile franceze și iberice ale carnavalului. De la sfîrșitul lui ianuarie pînă la mijlocul lui martie, ca și pe Coasta de Azur în Franța, se organizează sărbători, *fiesta*; care împodobite cu fete semidezbrăcate, procesiuni cu torțe și costume istorice. Apogeul e atins la *Mardi gras*, ca și în Franța, cînd sărbătoarea ajunge la un fel de sabat de baluri în aer liber ori în săli strîmte, unde răsună în tot cursul nopții ritmurile primitive și îmbătătoare ale acordeoanelor.

Dar și în cursul anului, viața desfrînată de port sudic în țară imperialistă, unde viciul ține loc de principiu, se desfășoară nesupărată de nimeni, în localurile de noapte, triste în falsa lor exuberanță. Nicăieri, nici la Marsilia, nici la Alexandria, nici la Hamburg, viața de noapte nu prezintă un etalaj mai comercial, mai lipsit de chef spontan ca în New-Orléans. Trei străzi lungi, paralele, adăpostesc cîteva sute de localuri de petrecere. Cu începere de la zece seara pînă la ziuă, fiecare din ele dă un spectacol din jumătate în jumătate de oră, unde programul e sărac, lipsit de orice imaginație, constînd în a asista invariabil, contra unei cosumații destul de scump plătită, la dezbrăcarea completă, pe o mică scenă, a cîtorva fete frumoase. Ele îndeplinesc acest ritual cu o plictiseală și lipsă de avînt, care nu poate să nu fie contagioasă, dacă trupul spectatorilor n-ar fi ațîțat de alcooluri contrafăcute. Alcoolul curge în valuri, oameni bestializați urlă dement, femeile invită rece și practic la plăceri veștede, altercațiile și bătăile grupează o clipă, cînd într-un loc, cînd în altul, călătorii veniți aci ca să guste „orgia“ vestită a sudului. Totul e organizat și dominat de un spirit comercial simplist, cinic, obscen. Într-un colț, un marinar iankeu vrea să vîndă cui o da mai mult, o pereche de papagali de un verde strălucitor. Ofertele se ciocnesc. Pășările sînt cedate la urmă celui care oferă o sticlă de whisky în plus. Cel care a achiziționat papagalii e patronul unuia din localurile de noapte de alături. El anunță că la viitorul spectacol cei doi papagali vor fi situați, pentru maximum de efect, pe umerii unei dansatoare goale. O sumedenie de gură-cască se îmbulzesc de pe acum să-și procure biletele necesare. Tumultul străzii se potolește abia

către zori. Atunci coboară în strada desfătărilor cumpărate dezgustul trist al oboselii și acel gust rînced de neant pe care îl lasă deșertăciunea acestor petreceri fără viață.

16 decembrie

Americanii sînt foarte mîndri de restaurantele și bucătăria din New-Orléans. Aici se găsesc cîteva restaurante francezo-creole, fondate acum o sută de ani. Se pare că bogătașii din Wall-Street, cu pălătușul paralizat de gustul sălcii și invariabil al bucătăriei new-yorkeze, își plătesc un drum special la New-Orléans ca să mănînce la „Antoine“ ori la „Arnaud“. Aici se servește o parodie de bucătărie franceză, lipsită total de nuanțele și finețea acesteia, în care s-a introdus însă mult ardei roș și tot felul de mirodenii care îi dau o savoare extrem de picantă, dar care istovește repede orice poftă. Prețurile însă, ca pentru orice lucru la modă în America, cu cît sînt mai ridicate, cu atît mai numeros e publicul pe care îl provoacă. Pentru a ajunge să ai un loc la masă, care pare a-ți fi acordat cu o grație simțitor plătită, trebuie să faci coadă, și, apoi, odată instalat, să te bucuri de un serviciu în același timp febril și neglijent, care te ține pironit ore întregi. Imprejur, negustori și bancheri grași, congestionați, apoplectici, care mănîncă hulpav și înghit după fiecare fel alcooluri tari. Figura lor cianozată, vînată, cu vinele timploilor umflate, sugerează mereu frica unor congestii cerebrale posibile. Această imagine mă urmărește încă după o jumătate de oră, cînd, pe unul din cheiurile portului, un vas de lături zvîrlite de la fe-

reasta unui cargobot e disputat aprig de cîțiva negri înfometați, în luptă cu cîinii cartierului pentru bucățile de carne rămase printre deșeuri.

17 decembrie

Iarăși în tren, de-a lungul coastei sudice a golfului Mexic, prin împărăția papurii, în drum spre Florida. Peisaj care amintește delta Dunării. Din cînd în cînd, ferme de crocodili. Reptilele vorace ale apelor sînt oarecum domesticite și înmulțite ca cîrdușii de oi sau de curcani. Pui mici visează leneș în stufurile calde, lîngă exemplare bătrîne, impunătoare prin dimensiunile lor. Cînd au ajuns la o anumită mărime și vîrstă, ei sînt sacrificați, iar pielea lor e tăbăcită pentru poșetele elegante procurate femeilor în magazinele de lux din Strada a cincea. Mi se spune că unele din aceste ferme posedă cîteva mii de crocodili. Proprietarii, subvenționați de bănci importante, investesc în aceste afaceri milioane de dolari, ca, în alte părți, în turme de oi sau de cai.

Jacksonville, 18 decembrie

Jacksonville e portul cel mai important al Floridei. Orașul e banal și fără nici un caracter. Aceeași grădină zoologică și aceeași grădină botanică. Hoteluri uriașe și inconfortabile, de o curățenie dubioasă, fără serviciu (poți suna cît vrei, nimeni nu va veni niciodată!), pline de comis-voiajori. După cum în Spania, călătorul e torturat mereu de ofertele „ciceironilor“ care-ți oferă pentru o plată modestă explica-

ții fantastice și inexacte despre operele de artă ale muzeelor, aici, cea mai mică ezitare ori timiditate în holul hotelului îți precipită de îndată un comis-voiajor care-ți oferă stilouri, ciorapi nylon, ori cutii de conserve. E adevărat că sînt mai puțin insistenți și-i poți îndepărta mai ușor.

Miami

Excursie pînă la Miami, celebra plajă popularizată de filmele americane și jinduită cu oftări nostalgice de fetele europene, care visează o viață ca acolo, făcută, cred ele, din tineri miliardari care își oferă repede viața și onoarea pentru o fată frumoasă; lux neîntrecut și opulență paradisiacă. În fond, localitatea e compusă dintr-un oraș comercial, în apropierea cărui s-au construit o serie de hoteluri uriașe pe marginea unei plaje de nisip de cîteva zeci de kilometri. Climatul sudic, cu palmieri, portocali și curmali, grămădește iarna, în special la sărbătorile Crăciunului, cîteva zeci de mii de vizitatori. În decembrie se pot face băi de mare. Plaja adăpostește iarna, în permanență, zeci de mii de negustori din Brooklyn (cartier din New-York) cu familiile lor. Bărbații sînt grași și îmbrăcați cu costume excentrice, în care domină mari pătrate colorate. Femeile, cu o tendință agresivă de parvenitism, sînt împoțonate dis-de-dimineată cu pene de struț, blăni scumpe, bijuterii ostentative și farduri costisitoare de la „Elisabeth Arden“. Preocuparea principală e de a-și etala bogăția, apartenența la clasa avută, în care banul joacă caracterul distinctiv. Pentru această lume, omul simplu, sărac, sobru, e un ticălos, unul din cei care n-a putut reuși. Intelectualul ori artistul sînt

cîntăriți tot în bani. Dacă buzunarele lor nu sînt pline, ei sînt considerați, în cel mai bun caz, ca niște bufoni amuzanți, făcuți să distreze „spleenul“ și plictiseala femeilor, ai căror bărbați cîștigă frumos din varii afaceri, dar n-au timpul să se ocupe de soțiile lor.

Plaja e plină de zgomot asurzitor, de jovialitate grasă și indiscretă. Printre grupuri, se adună în movile coji de ou, schelete de pui, cutii de sardele. Totul e gălăgios, fără pudoare, agitat, murdar. La cîtiva kilometri mai la nord, într-un fermecător orașel spaniol, cu resturi de case și grădini vechi, s-a instalat plaja „șic“ a marilor burghezi, distanți, tăcuți și duri; Palm-Beach. Aici nu mai e Brooklyn, e Wall-Street în plin. Populația e aproape exclusiv feminină. Bărbații, obsedați de afaceri, nu-și vizitează familia decît în week-end. Femeile, fără nici o treabă, fără nici o preocupare, rătăcesc pe străzi, imbecile și absente, îmbrăcate în „toaletă“ care echivalează cu bugetul pe un an al unei familii de muncitori, sau se adună către seară la ședințe de spiritism, de freudism sau la partide de bridge. După o lună, ele se vor întoarce la New-York (protocolul cere obligator iarna o călătorie de o lună la Palm-Beach), tot așa de inutile și dezafectate, povestind ce frumos s-au distrat pe coasta caldă a Floridei.

★

Florida e o provincie joasă, mlăștinoasă. Solul e adesea sub nivelul mării. Vegetația e însă superbă. Pădurile tropicale, cu plante rare, bizare, florile de mărime neobișnuită se înșirue una după alta. Caracterul spaniol adaugă un pitoresc care n-a putut fi înăbușit de mecanizarea stereotipă a „modului de

viață americană“. Lipsește însă diferența de nivel, perspectivele de munte și mare, cu golfurile azurii, bordate de coline, ale Coastei de Azur în Franța sau a golfului Neapoli în Italia. Aici solul și marea se continuă fără surpriză, la același nivel.

★

Preocuparea „științifică“ ia proporții de pură năivitate într-o serie de manifestări ale vieții americane. În unele restaurante, în dreptul fiecărei mîncări, se scrie în paranteză și formula compoziției chimice a felului; atîta carbon, atîta azot, atîta vitamine A, B, C etc. Apoi se indică și numărul kaloriilor conținute. Anatole France vorbește undeva de perspectiva transformării bucătăriei noastre actuale, într-o alimentație cu pilule care ar conține toate materiile necesare metabolismului, în proporții chimice exacte. Dar mîncarea nu e numai nutriție, ea e și o plăcere. Gustul nostru s-a adaptat la anumite excitații, la anumite deprinderi. Funcțiunea fiziologică a digestiei s-a ajustat la anumite alimente naturale și nu chimice. Mecanicismul american voiește să răpească omului și această plăcere pentru a putea îmbogăți cîteva fabrici de hapuri nutritive, chimice.

Această preocupare e de aceeași natură cu procrearea artificială prin *test-tube*, care va realiza partenogeneză, adică fecundarea artificială. Natura are însă drepturile ei și cu dînsa nu se poate trișa.

19 decembrie

Vaporul pe care ne îmbarcăm la Jacksonville pentru Antile e un modest vas canadian, fără confortul transatlanticilor, dar curat și vesel. Călătorii

sînt grupați toți într-o *clasă unică*, fără ierarhii sociale și fără deosebiri de tratament. Vom sta cite doi sau trei în cabină, în paturi suprapuse. Spre deosebire de englezii distanți, americanii în călătorie sînt joviali și sociabili. Conform obiceiului, căpitanul vasului ne-a convocat pe covertă, a citit un fel de apel și a salutat pe fiecare anunțindu-i numele, naționalitatea și profesia. Americanii admiră titlurile oficiale, mai ales pe cele diplomatice. Acest lucru a provocat un adevărat exod de oameni care s-au prezentat și au intrat în vorbă. Oameni din locurile cele mai diverse: Texas, Jowa, Minnesota, Colorado etc., și din cele mai variate profesii: procuriști de bancă, actuari de la asigurări, profesori de liceu sau instituții etc. Obiectul conversației lunecă imediat asupra situației din țările de democrație populară. Urmează întrebările cele mai neașteptate: dacă copiii sărută mîna părinților, dacă preoții poartă coadă ca chinezii, dacă femeile își înșală bărbații, dacă se mănîncă iepuri etc., etc. Dar sub toate aceste copilării, concluziile fiecăruia sînt aceleași ca ale celorlalți: „Noi știm că ceea ce se scrie în ziarele noastre despre voi e propagandă mincinoasă: că lucrurile nu pot să fie așa.“ Dar mai ales, ca un refren unanim: „Conducătorii noștri vor să ne împingă la război. Dar noi nu voim acest lucru. Noi nu credem că putem fi atacați peste cele două oceane care ne izolează de restul lumii. Nu avem ce căuta în altă parte.“ Concluzii instinctiv pașnice, ca ale tuturor popoarelor cînd nu sînt ațîțate de conducători — și chiar cînd sînt, cum se întîmplă cu poporul american de azi.¹ Din o sută de călători, am vorbit cu

¹ Notele sînt luate în 1948 (n. a.).

aproximativ șaptezeci. Toți aveau aceeași concepție. Iată o consultare de tipul celor organizate de Institutul Gallup pentru sondarea opiniei publice ! Și poate mult mai sinceră.

Insulele Bahamas

Bahamas constituie un lanț de douăzeci și nouă insule și insulițe, împrăștiate în lungul peninsulei Florida. Formal și oarecum administrativ, ele formează o colonie engleză. În fond, viața economică și culturală e invadată de americani. Coborîm pentru o zi în capitala provinciei : Nassau. Clima e încântătoare : temperatura atinge iarna 25 grade, o briză ușoară, răcoritoare, adie mereu, marea e de un albastru-indigo, vegetația tropicală abundentă, de un verde clar și strălucitor. Nu e de mirare astfel că magnații finanțelor din New-York sau bogătașii din Canada descind iarna aici, ca englezii pe Coasta de Azur a Franței. Orașul e un șirag de vile și grădini de-a lungul malului. Populația e veselă și amabilă. Ca în toate cliemele dulci, o lene voluptuoasă reține mișcărilor devenite astfel domoale și grațioase.

Zarea de uscat pe care a văzut-o întâi, după trei luni de navigare, Cristofor Columb, a fost acest grup de insule. Prin această poartă a intrat în lumea nouă în octombrie 1492, debarcînd la San Salvador, care se chema atunci în limba indiană Guanahani. Frumusețea locurilor l-a încântat, deoarece el scrie despre aceste insule : „Ținutul întrece pe departe pe toate celelalte și zilele întrec nopțile în splendoare. Indigenii își iubesc vecinii ca pe ei înșiși ; convorbirea cu ei e cea mai dulce posibilă ; fețele lor sînt mereu zîmbitoare, afectuoase și ama-

bile. Juri că nu există popor mai bun în lume.“ Ceea ce n-a împiedicat însă evident pe stăpînitorii spanioli să extermine iute populația autohtonă, transportînd-o să muncească pînă la istovire în mine sau în morile de zahăr din Hispaniola (San Domingo). Din secolul al XVII-lea înainte, posesiunea engleză a adus cu ea și flagelul pirateriei : faimosul Edward Teach, zis și Barbă-Neagră, care a înspăimîntat toată marea Caraibă, a fost împușcat aici în 1718. Atunci țărmurile mișunau de gazde complice, care țineau hanuri fioroase, ca în romanele lui Stevenson, unde tulburătoare creole își dovedeau dragostea lor piraților, ascunzîndu-i de strășnicia puterelor. Literatura exotică romantică din Anglia, la începutul secolului trecut, a povestit aceste furtunoase povești de dragoste și frică. Pentru o bucată de vreme, bucanierii stăpîneau coastele jefuind și cîteodată, împărțind dreptate celor săraci. Guvernatorii englezi nu erau siguri nici în palatele lor de reședință ; ei își umpleau camerele de dormit cu puști și cu servitori armați. Astăzi, orașul, liniștit și plat, e locul de desfătare al bancherilor la pensie. Pe străzile vecine mării se pot vedea cărucioare cu două roate trase de negri asudați, în care se lăfăiește un domn gras cu țigară de foi în gură. Există desigur și un „Country Club“ cu terase splendide deasupra coastei. Aerul, dulce și răcoritor ca un lichid, ne alintă frunțile. Dulceața de a trăi e irezistibilă. Calmul voluptuos al valurilor, lumina irizată în refracții infinite, ne ține într-o blîndă legănare. Doar cîțiva privilegiați ai soartei, răspîndiți pe terase, au voie să guste minunea naturii, căci și aceasta a fost de mult cumpărată, monopolizată și revîndută în fracțiuni bine retribuite.

Mările europene au istoria lor. Ele sînt populate de mitologie greacă, de duhul eroilor lui Homer, de expedițiile cruciade. Ele au fost bătute în lung și larg de omul istoriei pe care o învățăm. Aici marea e splendidă și străină, frumoasă și inexpresivă, astrală, geografică. Ea n-are povești de sugerat. Pe punțile vaporului, călătorii au început să se plictisească. Unii din ei citesc. Mă uit indiscret la coperțile cărților. Sînt romane polițiste în broșuri cu tar-taje violent și ordinar colorate, reprezentînd o femeie despletită țipînd de teroare, umbra unei mîini negre, profilată pe un perete alb, un uriaș păianjen... O tînără femeie, frumoșică și vădit amețită de alcool, îmi spune că e franceză de origine, deși și-a uitat limba ancestrală, și că iubește lectura și literatura. Imi vorbește de o traducere engleză a lui *Nana* de Tola, apoi de o carte minunată care s-ar chema Folter și al cărui autor e Candys (care înseamnă bomboane pe englezește). După povestirea conținutului, mă dumiresc că e vorba de *Candide* de Voltaire.

Un german american, cu ochi metalici de hipnotizator, ghicește în palmă femeilor de pe bord și, sadic, le prevestește mari nenorociri iminente. Cineva lămurește că neamțul se răzbună de înfrîngerea lui Hitler. Cum prevestește tuturor o catastrofă apropiată, se răspîndește fără îndoială pe promenadă zvonul că vom naufragia în curînd. Fiicei mele îi prevestește că în cîteva zile îi va muri părintele (adică eu). Am observat deja că magul păros nu mă iubește. Această prorocie îndeamnă însă pe fata mea la mai multă sollicitudine filială față de mine. În ziua fixată pentru împlinirea prorocirii, fata e nervoasă

și gînditoare. Abia la douăsprezece noaptea, cînd trecem în ziua următoare, ea își recapătă veselia. Dar, o călătoare îi atrage atenția, cu candoarea americană, că, dat fiind faptul că e romîncă, poate să fie vorba de stilul vechi și că mai are deci de așteptat îndeplinirea prevestirii încă treisprezece zile.

Noaptea sînt calde și parfumate cu sucuri de alge aromate. Constelațiile strălucesc pe un cer limpede, sticlos, de un albastru violet. Caut pe cer constelațiile cerului patriei mele: carul mare, carul mic, Cassiopeea. Nu le găsesc pe harta siderală. Ele nu se văd aici în această lună. Mă simt străin și rătăcit între oameni, moravuri și stele de la care n-am nici o amintire.

Haiti

Sosirea unui vapor la Port-au-Prince, capitala republicii negre Haiti, e un eveniment. Încă de la o distanță de un kilometru înainte de acostare, o puzderie de ambarcațiuni de tot felul: pirogi, bărci late, altele cu pînze mici cît un prosop, întîmpină și apoi însoțesc vasul. Negrii din bărci, majoritatea copii, fac un zgomot asurzitor: unii țipă și cer alimente, alții cîntă singuri sau în cor, alții, acompaniați de chitare și banjouri, intonează o muzică melancolică. Toți se agită frenetic într-un paroxism de mișcări ale corpului întreg. Mîinile, picioarele, trunchiul, capul, se zbat ca într-un acces delirant. În port, marea, fără o cută, e de o limpezime perfectă: fundul se vede clar la o adîncime de cincizeci de metri. Copiii și tinerii sar din bărci și cer, în dialectul lor franco-negru, să le zvîrli o mică monedă de argint, pe care — așa e ritualul — o scot cu gura din adîn-

cimea apei. După această operație, moneda le aparține. Cei mai bătrâni, din bărci, îi încurajează, îi stimulează la acest meci, bătînd din palme și repetînd ritmic anumite strigăte. Vaporul acostează într-un vacarm asurzitor.

Ni s-a spus malițios înainte de a ajunge, că vom fi întîmpinați de funcționari negri de la vamă ori poliție, în cămașă, cu picioarele goale și cu un joben pe cap. În fond, agenții care ne ies înainte sînt negri corect îmbrăcați, în uniforme, politicoși, binevoitori. Formalitățile odată făcute, sîntem acostați de o liotă de gazetari care /cu toții în cor, simultan, în toate limbile pămîntului, schimbîndu-le repede una după alta, asurzindu-ne total, /ne cer interviuri asupra felului cum am călătorit, /asupra ceea ce așteptăm să vedem în Haiti, asupra țării de unde sîntem. Se pare că Port-au-Prince, orașul reședință, e un potolit tîrg de provincie, unde evenimentele cele mai importante sînt sosirea vaselor de turiști, iar materialul cel mai senzațional al gazetelor constă din declarațiile pasagerilor.

Haiti e una din puținele republici „autonome“ negre din lume și singura din America. Ocupația franceză a fost cea mai lungă. De aceea, limba națională e un *patois*¹ francez, vorbit de negri. Insula întregă cuprinde două țări: Haiti și San Domingo (Hispanolia), despărțite de o frontieră artificială și în permanentă rivalitate. Descoperită de Columb, populația indiană a insulei a fost repede nimicită. Încă din 1512, s-a început importul de negri din Africa pentru plantațiile de ananas, trestie de zahăr, cafea. Ocupată o bucată de vreme (pînă la tratatul de la Ryswick 1697) în condominiu de englezi și

¹ Dialect.

francezi, a fost cedată, de la acest tratat, Franței. Unii mulatri și negri au reușit să se elibereze în decursul secolului al XVIII-lea și să formeze un embrion de populație liberă. În 1789 li s-au acordat unele drepturi politice. Un general și om politic negru, devenit apoi celebru, Toussaint l'Ouverture, a apărut țara contra spaniolilor și englezilor. Dar Napoleon l-a destituit și înlocuit cu un general francez. Condușă de Toussaint l'Ouverture, devenit erou național, populația neagră a luptat brav cu armatele franceze. La urmă, prin diferite șiretlicuri, conducătorul negru a fost prins și dus în Franța, unde a murit în închisoare. De atunci el încarnează simbolul eroismului indigen și e privit ca un fel de Jeanne d'Arc negru. Și astăzi poporul haitian îl consideră ca pe un rival temut al lui Napoleon. În orice caz, revoluția anticolonialistă din Haiti e prima manifestare de suveranitate națională la o populație neagră. În secolul al XIX-lea Haiti a cunoscut istoria frământată a Americii Centrale și de Sud: *pronunciamiento* de generali, răsturnat de conspirația altor generali. În 1843, San Domingo s-a declarat independent și a format un alt stat. Între timp, imperialismul american s-a infiltrat în plantațiile de bumbac, indigo, zahăr și cafea. În 1915, o nouă revoluție a voit să alunge pe albi din insulă. Represiunea Statelor Unite a fost înfiorătoare. Pentru o mână de răsculați s-au utilizat gaze asfixiante, bombardamente de aviație și de tunuri marine de mare calibru. Populația capitalei a fost pur și simplu masacrată. De atunci, Haiti are un președinte de republică și un guvern, pretins suveran, controlat de aproape de consulatele americane și de reprezentanții trusturilor cointeresate în producția țării. La cea mai mică ve-

leititate de independență, guvernele sînt schimbate prin telefon de la Washington. De altfel nici nu e nevoie de astfel de măsuri. Partidul guvernant, compus din cele cîteva familii negre mai bogate, e asociat cu firmele americane la exploatarea economică a insulei. El e mulțumit sau, în orice caz, resemnat. Președintele are puteri discreționare; el n-a convocat Parlamentul de ani de zile și guvernează cu un Consiliu de Stat care înlocuiește Parlamentul, votează și ratifică legile, se constituie în Adunare Constituantă, alege pe președinte. Acesta la rîndul său numește pe care vrea în Consiliul de Stat. Opoziția, slabă și înfricoșată, primește închisori, amenzi și expulzări; astfel totul merge de minune la sugestiile ferme ale Washingtonului. Și totuși republica se fălește a fi independentă! Haiti oferă, fără surpriză, votul său de stat „suveran“ la hotărîrile O.N.U. totdeauna în sensul S.U.A.

Insula e muntoasă. Imediat, din mahalalele orașului, șoseaua urcă la mari înălțimi. Aerul e răcoros și cald în același timp, tonic și viu. Coastele sînt pline de flori. De departe ele apar ca un perete uriaș de care s-au agățat covoare de flori tropicale: „point-setter“ mari cît floarea soarelui, de un roș crud; „hibiscus“ de un roz potolit și suav; „bougainvilléa“ violete, cu flori istețe ca niște ochi inteligenți, larg deschiși. Bașamul florilor și puritatea aerului formează o atmosferă paradisiacă. Te întrebi cum e posibilă în această lume de rai, ura, lăcomia și exploatarea. Și totuși la marginea șoselelor, cu sape în mînă, schelete bătrîne de negri trudes din greu. Ca în toată lumea colonială sălășluiesc alături, asigu-

rate de o putere ascunsă în culise, luxul arogant și mizeria resemnată cu ajutorul terorii și a narcozei fetișiste. Aceste populații prăpădite sînt cotozite de superstiții fioroase, de credința într-o forță magică răutăcioasă și răzbunătoare, care simbolizează probabil asprimea stăpînilor. Școala și cultura laică lipsesc, ca nu cumva să deștepte pe acești sărmani somnambuli care practică riturile magiei negre, groaza de strigoi (*zombi*), credința *vaudou*. Figurile poartă mereu, în acest climat de paradis, spaima de forțe malefice supranaturale, care ajută de minune supunerea oarbă la porunca tiranilor. Dar din loc în loc, conștiința se ivește uneori firavă și instabilă, de cele mai multe ori însă de o violență reținută, gata să izbucnească.

Sus în vîrf de munte, un hotel curat și confortabil e ținut de un patron francez. Figură dură, aspră, corp uscat și sănătos de muntean, privire oțelită de om care știe ce vrea. Ne explică că a venit în insulă acum treizeci de ani, cînd era copil, și că de atunci n-a mai fost niciodată în Franța. Nu citește ziare străine și abia dacă știe că între anii 1914-18 a fost un război mondial. Trăiește din veniturile hotelului singuratic, cocoțat pe o stîncă, din vînătoare prin pădurile virgine. Soția lui e o indigenă cu urme de mare frumusețe. Iubește natura și afișează un dispreț cinic față de așezările urbane și de progresele industriei. Trăiește într-o stare naturală, nu recurge la poliție și la legi, făcîndu-și, cînd trebuie, singur dreptate. Casa e plină de arme albe și de puști. Poruncește scurt și tăios servitorilor negri, care-l ascultă aiuriți și supuși. Are și o mică bibliotecă unde zărim pe Voltaire, Stendhal și Anatole France ală-

turi de multe volume de Jules Verne și Fenimore Cooper. Tipul colonialistului de vreme veche, de acum o sută de ani, egoist, împietrit, cu o morală și filozofie proprie, insociabil, taciturn și ursuz. Doar alcoolul — coniac francez — dacă mai face să-i rălăcească pe față flacăra, repede stinsă, a unui surâs. Mizantrop, trăiește numai între flori, câini și sclavi de culoare. Rarii clienți sînt tratați corect și rece, așteptîndu-se parcă nerăbdător plecarea lor. Tip din ce în ce mai rar, între comis-voiajorii și agenții colonialismului imperialist, care sosesc joviali și mieroși, protejați de armate ascunse, utilizînd prestigiul lor ca să-și vîndă mărfurile cu maximum de cîștig.

Limba republicii e oficial cea franceză, un dialect negro-francez. Prin unele sate mai mari prin care trecem apar pe străzile principale librării unde se vînd ultimele numere (întîrziate cu două-trei luni) din *Nouvelle revue française* sau din *Mercure de France*. În unele vitrine am zărit și volume de Valéry și Paul Morand. Franța apare ca un fost stăpîn patriarhal detronat. Cercurile de intelectuali sînt de cultură franceză : copiii lor și ai oamenilor bogați își perfecționează studiile la Paris. Ei se întorc cu nostalgia Cartierului latin sau a cafenelelor din Montparnasse. Prestigiul cultural francez e foarte puternic. O revistă literară, *Revue indigène*, în limba franceză, e larg citită. În schimb, și populația, și intelectualii întrețin o ură surdă dar tenace contra americanilor. Ei simt direct pe pielea lor exploatarea economică fără milă și imixtiunea directă în viața politică a acestora. Pedepsele sînt clemente atunci cînd nu insultă ori lezează vreun interes iankeu —

în care caz, acei ce cer libertate ispășesc cu greu acest păcat grav.

Președintele partidului comunist din Haiti, mort de curînd, purta numele de Jacques Roumain. Am încercat să aflu dacă numele său nu reprezintă vreo legătură cu țara noastră. N-am putut afla nimic clar. El a fost un scriitor de talent, ale cărui romane sînt publicate în majoritate de edituri pariziene, în limba franceză. O parte din viață și-a petrecut-o ca funcționar administrativ, întretăiată de dese arestări. Partidul, simpatizat de mase, cu mulți aderenți ascunși, e cînd legalizat, cînd interzis. Influența sa e însă mare, chiar în formă clandestină, asupra maselor exploatare. Apropierea Cubei, care are un partid puternic organizat, îi oferă ajutor și încurajare.

★

Noaptea cade lină ca o apă, unind uscatul cu oceanul, într-o pînză luminoasă, punctată ici-colo de focuri, de lumini pe bărci, de muzica blîndă a greierilor, care pretutindeni pe pămînt umplu nopțile de melopeea lor guralivă și ușuratică. Tăcere aproape completă către miezul nopții. Orașul n-are nimic din atmosfera marilor centre coloniale: Havana, San Francisco. El pare un orășel de provincie francez cu viață de familie, cu cancanuri între grupuri, cu bîrfeală între femei, cu culcat devreme și cu serate demodate. Din cînd în cînd, undeva într-o stradă depărtată se aud cançonete spaniole sau italiene de mult uitate în Europa, de tipul *Palomei* sau *O sole mio*. Haiti n-a fost încă revoluționat de o mare industrie. Insula e mică, o grădină de fructe și zarzavat, sub egida capitalului străin, cu viață patriarhală și învechită.

Muzica populară haitiană, care se pare că e remarcabilă, a fost înregistrată pe discuri modificat ori fals, în genul „beguinelor“ ori „rumbelor“ la modă în dancingurile din New-York și retrimisă în Haiti. Dar indigenii nu-și recunosc acești bastarzi, care răsună zi și noapte prin localuri.

Sub atmosfera politică ipocrit liberală care voiește să predomine, se ascunde înăbușită ura contra colonialiștilor americani. Gîndul răfuielii e mereu prezent. Amintirea torturilor din trecut se păstrează intactă într-o tradiție istorică veșnic vie. Un scriitor francez contemporan relatează că amintirea colonelului Rochambeau, unul din ultimii guvernatori francezi, e încă vie. Acest despot a invitat o serie de femei haitiene la un bal funebru, într-o sală decorată cu draperii negre, în dosul cărora erau așezate cadavrele bărbaților lor, împușcați în timpul cînd ele dansau.

O serie de activiști progresiști zac în închisori de decenii. Bătaia și tortura fizică fac parte din procedura normală a anchetelor. Aceasta nu împiedică gazetele guvernamentale să proslăvească libertatea politică, garanția drepturilor individuale după modelul constituției americane.

Visul populației negre e împăcarea cu albi într-o adevărată fraternitate. Magia neagră (în special ritul vaudou care numără mii de aderenți) e fundată pe ideea uniunii mistice între albi și negri.

Cum la aceste ceremonii secrete, albi nu participă (deși nimic nu le-ar interzice-o), ei sînt prefigurați în simbol prin negri unși pe față cu făină și înfășurați în lungi giulgiuri albe.

Intr-o dimineață radioasă, orbitoare de lumină, ne imbarcăm iarăși în drum spre insula Jamaica. Trecem prin strîmtoarea caraibă între Haiti și Cuba. Spuma albă încalecă molcom răsturnarea valurilor. Din cînd în cînd peștii zburători descriu o traectorie curbă și se cufundă iarăși în adîncimi. E regiunea cea mai populată de rechini. Ni se povestesc istorii marinărești, care egalează în fantezie pe acelea ale vînătorilor. Anul trecut, ne spune un ofițer de pe bord, un rechin a sărit într-o corabie de pescari și a furat un om, ducîndu-l în abisul apei. În fund, la orizont, lanțuri de vulcani vestesc apropierea de Jamaica. În golful din ce în ce mai liniștit, apar pescari în bărci cu pînze așteptînd zile întregi prada. Aproape de țarm, pe o insulă, se conturează o citadelă-castel, mărturie fantastică, amenințătoare, a unui trecut neuitat încă. De aici plecau puterile contra piraților. În sus, la mal, se zărește capitala insulei Jamaica, Kingstown.

Jamaica, 25 decembrie

Azi dimineață, marea Caraibă își dezvăluie toate tainele: o întindere strălucitoare, de o claritate elenă, fără confuzie, fără opacitate, fără mister. Totul înfățișat pînă la evidență. Soarele, în mii de reverberații, lămurește orice umbră, dizolvă toate veleitățile întunericului. Lumină universală, implacabilă, care nu iartă nici o obscuritate. Lumina

oțnoară culoarea. Marea Caraibă e mai puțin dulceagă ca Mediterana, dar mult mai incandescentă. Abia către amiază, încep să se reveleze culorile: mai întâi un albastru azuriu, apoi un verde deschis ca frunzele proaspăt ieșite din muguri primăvara. În fund, la poalele unui lanț de munți care se desenează la orizont, începe să se zărească o așezare omenească. În față, pe o mică insulă stîncoasă, ruinele unei citadele, martor întîrziat al supremației spaniole. Vaporul abordează ușor, lent, visător, în capitala insulei Jamaica, Kingstown. La prima vedere, mai puțină culoare locală ca în Haiti. Nici pirogi cu copii negri, nici banjouri, nici alaiul acela de oameni care cer, strigă, cîntă la sosirea străinilor. La debarcare, numai, femeii negre tinere oferă produsele etnografice ale insulei: cutii împletite din rafie, păpuși de idoli răutăcioși și încruntați, pumnale cu mîner de lemn dur și rar, vase de aramă care n-au nimic comun cu arta neagră, fabricate fără îndoială în serii standardizate la Pittsburgh ori la Detroit; „*made in U.S.A.*“, pentru a comercializa ultimele pîlpîiri autentice ale folclorului carib.

Kingstown, dărîmat de numeroase cutremure, a fost reclădit după uniforma tipică a orașelor americane. Reclamele uriașe de coca-cola, de țigarete „Camel“, de automobile „Studebaker“, astupă necuviincios și trivial cerul încîntător al locului. Aceiași miros de *gravy*, de ulei de alune americane, de cuișoare, ca și în S.U.A. Insula e o colonie a coroanei britanice. Dar pecetea engleză dispare aproape complet. Profitînd de criza economică engleză, după cel de al doilea război mondial, Statele Unite au expulzat aproape complet comerțul englez.

Dovadă clară a contradicțiilor economice anglo-americe, mărfurile engleze nu se văd nicăieri. De la pasta de dinți „Kolynos“ pînă la stămburile colorate sau la țigaretetele „Lucky Strike“, de la vitrina aranjată ca în F. Street la Washington pînă la barurile automate, în genul „cafeterias“ din New-York, totul înfățișează fără nici o jenă modul de viață american.

Nu se găsesc nicăieri nici măcar mărfurile prin excelență ale exportului englez: stofe de lînă sau briciuri „Shefields“. Totul e înlocuit cu o imitație americană. Numai hotelul de la marginea mării mai păstrează un stil vechi colonial englez. Ca în toate coloniile, englezii au clădit, pentru uzul metropolitanilor și a comis-voiajorilor lor, un loc de adăpostire confortabil, lăsînd restul orașului în mizeria lui nativă. Pe terasele hotelului oameni cu priviri absente, leneșe, sorb din băutura tradițională: rom slab (ca țuica noastră) cu gheață. În fundul grădinii o piscină separată de mare cu ziduri înalte. Întreb de ce nu s-a amenajat o plajă deschisă în locul îngrădirii ferecate care servește drept loc de scăldat. Mi se spune că baia pe țărm deschis e foarte periculoasă din cauza rechinilor care se avîntă chiar pe plajă și atacă oamenii. O dată, un rechin a sărit chiar peste înaltele ziduri pînă în mijlocul bazinului.

Pe străzile orașului furnică o mulțime febrilă. Negresele sînt mult mai urîte aici ca în Bahamas sau Haiti. Pe lîngă trupurile armonioase din celelalte insule, cele de aici apar ca niște schelete rahtice cu brațe lungi, slabe, cu picioare subțiri ca de păianjen. Insula fiind mai bogată, s-a exercitat o exploatare cu mult mai nemiloasă; corpurile de-

formate și firave sînt rezultatul muncilor supraomenești la care erau supuși strămoșii. Insula a trecut din mîini în mîini, de la spanioli la englezi, și fiecare stăpîn a căutat să întrecă pe predecesori în asprime și cruzime. Ca și în celelalte orașe coloniale, Kingstown are trei părți: una comercială, o alta de locuințe mizerabile a populației de băștinași și în fine alta cu vile superbe, cu grădini tropicale de un nestăpînit elan de vegetație, pline de flori imense și de arbori seculari. Umezeala și căldura exasperează izbucnirea de viață a plantelor. Mi se spune că aici omul, în anumite părți mai înapoiate ale insulei, n-are de luptat numai cu animalele junglei, dar și cu îndărătnicia vegetalului. Dacă nu stă în fiecare zi cu sapa ori cu securea ca să stîrpească năzuința de creștere a plantei, o cabană dispore sub ramurile lacome ale lianelor și ale bălăriilor în cîteva săptămîni. Viteza de creștere a vegetației e de cîțiva centimetri pe zi. Fără o grijă cotidiană, omul se pomenește cu un arbore sub pat ori cu o agățătoare care a apărut în cadrul ușii.

Jamaica, 27 decembrie

Povestea Jamaicii seamănă cu aceea a tuturor Antilelor. Descoperită de Columb, insula trece apoi în mîna conchistadorilor spanioli în solda regelui sau a feudalilor, pentru ca o dată cu decadența spaniolă să intre încă din secolul al XVII-lea în mîna englezilor. Traficul cu sclavi negri s-a practicat aici mai mult ca oriunde. Secole de-a rîndul a fost cea mai mare bursă a sclavajului negru. Azi populația neagră numără 70 la sută negri de origină afri-

cană. Clasa dominantă, în afară de funcționarii englezi și de agenții trusturilor americano-engleze, e aceea a corciturilor hispano-indiene, care formează patriciatul insulei. Pînă în secolul al XIX-lea, Jamaica a fost cel mai important centru de exploatare sclavagistă. La începutul secolului trecut se găseau aici 320.000 de sclavi. Mișcarea antisclavagistă a reușit să obție la începutul secolului trecut, eliberarea sclavilor. Dar dacă liberarea formală, juridică, era atinsă, foștii robi, îndatorați la cămătari, exploatați în angajamente grele, au schimbat o sclavie pe alta.

Insula produce pînă la secătuire indigo, zahăr de trestie, rom, cafea, cacao, piper etc. Majoritatea exploatărilor aparțin unor societăți engleze, dar cea mai mare firmă este faimoasa „United Fruit Company“, societate americană, care are monopolul culturii și exploatării bananelor, portocalelor, lămîilor etc. Ca și în Guatemala, Cuba, Nicaragua, firma e un stat în stat, cu puteri și privilegii nediscutate. Guvernele sau guvernatorii sînt timizi și prudenți în fața acestei puteri imense a banului, care dictează legi, moravuri și guverne.

★

Vegetația din Jamaica nu e tropicală, cu toată situația ei pe hartă, ci ecuatorială. Orgia de sevă, puterea și varietatea esențelor e imperioasă, implacabilă. De la lianele împletite în savante stofe, la plantele agățătoare care se cațără pînă la patruzeci metri înălțime, la florile uriașe de infinite culori, la măreții arbori de pîine, cocotieri cu imense nuci, coprah, bărbile spaniole, convolvus, totul formează un miraculos haos vegetal, o dezordine așa

de bogată încît viziunea pare astronomică, supra-planetară, în desfrîul ei copleșitor. Vigoarea exploziei de verdeață și sevă atinge pe aceea din Congo ori Brazilia. Orhideele, paraziți grațioși ai arborilor, cresc pe coaja copacului sau printre crengi, ca vîscul la noi.

Pădurea miroase a suc de floare, de vanilie, de mirodenii. Prin acest paroxism de vegetație curg vertiginos printre stînci roșii ca sîngele închegat, rîuri albastre de culoarea peruzelei. E greu de închipuit ceva mai grandios, mai sublim în desfătarea nestăpînită a forțelor firii. Cînd pădurea încețază o clipă, apar cîmpurile simetric desenate de truda omului: cacao, ceai, cafea, trestie de zahăr, cola, vanilie.

Din cînd în cînd ferme cu mici distilării de rom din trestie. Cele mai multe au la șosea un debit care vinde trecătorilor rom proaspăt, puțin turbure, dar foarte aromat, care se bea în pahare mari, îmblînzit cu sifon. În dosul tejghelelor, oameni cu fața ca a ciocolatei, cu pălării mari pe cap, cu fular colorat la gît, cu priviri aprige, fără omenie, ori atunci blazate și indiferente, ca în filmele americane.

★

Pe țarm jos, sălășluiește o altă populație decît sus în munte. Pe înălțimi s-au refugiat, la repeta-tele invazii, autohtonii. Trăiesc în ferme închise, bănuitori, avari și duri. Chiaburii locului. Jos la țarm, domină spiritul anglo-saxon. Cîteodată scoțian. Peisajul e presărat cu capele și biserici anglicane, sobre, aspre, cu pastorii lor austeri și cu cimitirul înflorit alătura. Sub scuza și adăpostul acestor locașuri s-au efectuat, în compromisuri de

conștiință, împilările coloniale. Faptul de a ține legătura cu un pastor și de a dota o capelă oarecare, cu o zecime din averea dobândită prin sudoarea și sîngele iloților de culoare, era presupus a răscumpăra cruzimile și crimele.

La malul mării, cîteva plaje luxoase pentru odihna familiilor din Wall-Street, care o dată cu luna decembrie, încep să sosească în cîrduri către căldura din sud. Cîțiva englezi veniți pentru încheierea unor noi contracte, cîțiva potențați creoli din Mexic ori Cuba. Majoritatea însă președinți și vicepreședinți de trusturi, cu fetele lor frumoase și anoste. Pe promenadele care se întind de-a lungul mării, profuziune de blăni de vizon, de castor, purtate de fermecătoare manechine mute, făcute parcă din ceară colorată, inexpresive și insensibile la farmecul naturii și la legea umană. Trecînd prin viață, rătăcind cu niște suflete postume în toate locurile elegante, fără ecouri sufletești, fără frămîntări și fără problematică. Viața lor vegetativă și goală se scurge monoton și inutil între croitor, coafor și bar.

Magia joacă un rol important în viața insulelor vest-indice. Societățile de cult secret numără zeci de mii de membri. Simboluri, embleme, amulete se văd sculptate pe case, prin grădini. În timpul zguduirilor geologice, uragane, cutremure, erupții vulcanice destul de frecvente, populația în masă recurge la servicii publice de incantații, practici vrăjitoarești, procesiuni bizare, în care mulțimea se încadrează înfiorată de o isterie colectivă. Nenumărați oameni, unii cu roluri publice importante, cu cultură științifică: medici, ingineri, exercită în as-

cuns practica de vraci, oficiind în adunări secrete noaptea, rituri fioroase cu descînțete, cu mumii și măști, cu figuri de morți și adesea, zice-se, cu cadavre autentice. Baza acestor credințe, pe care știința nu le-a putut încă împrăști, e fetișistă: adorația unor idoli, în general răutăcioși și înfricoșători și amestecul lor la anumite acțiuni implorate de credincioși. Ori atunci baza magică este ideea unui determinism ascuns și revelat numai inițiaților, formule verbale sau practici stranii cu efect asupra forțelor naturii sau conduitei oamenilor. Apoi, ca în toate riturile magice, se crede în influența miraculoasă a băuturilor preparate, în filtruri, otrăvuri, narcotice cataleptice, asceze fachirice, costume complicate cu mimici și grimase înfiorătoare. Baza comună a tuturor acestor credințe e aceea într-o jumătate de supraviețuire a ființelor după moarte, un fel de strigoi (zombi) maligni și nepotoliți, cadavre care, în anumite condiții, continuă să trăiască cu o porțiune de viață și să satisfacă anumite blesteme la care sînt condamnați ei și familiile lor. În riturile nocturne, un vraci, costumat, imită comportarea cadavrului: fața vopsită cu cenușă, ochii ieșiți din orbite, mișcările mecanizate etc. Aceste semiființe răătăcitoare ies la miez de noapte din cimitire și se dedau la o serie de acțiuni, bîntuind în anumite locuri, case blestemate, cimitire, grote etc., scoțînd gemete îngrozitoare și prezentînd o gesticulație epileptoidă, în timp ce corul adeptilor pronunță formule de vrajă, ciocnind asupra vizitor din diferite metale. Bineînțeles totul se petrece pe clar de lună, acest astru avînd, după cum se știe, în diferite credințe populare, anumite influențe somnambulice.

Pe vapor toată lumea nu vorbește de altceva decât de misterele magiei negre. Se pare că bogătașii americani vin pe insulă, cheltuiesc sume considerabile, spre a putea să fie introduși noaptea ca spectatori la aceste fantastice rituri. Secta principală a magiei negre de aici e aceea numită *Voodoo (Vaudou)*, a cărui sediu e în Haiti. În Jamaica se găsește un fel de filială practicînd o variantă puțin deosebită. Credița e, zice-se, foarte veche, adusă din Africa, din Dahomey, o dată cu sclavii negri. Ea e acceptată în ascuns de mulți care pe față s-au convertit la creștinism.

Cultul principal e acela al șarpelui, animal feroș, care trebuie îmblînzit printr-o serie de ceremonii și sacrificii. Animalul sacrificat e de obicei capra.

Ceremonia e grandioasă. Ea se desfășoară cu mase mari de inițiați, de obicei într-o pădure, la miezul nopții, condusă de preoți superiori. Preotul se numește *papaloi* sau *hugan* cînd e bărbat și *mamalo* cînd e femeie. După uciderea victimei, sîngele e băut de cei care oficiază. O muzică de trompete și de tobe agită ritmuri stranii, fetele tinere dansează goale, după care mulțimea, ajunsă la paroxism, se dedă la orgii sexuale în tot cursul nopții, strigînd incantații în versuri după dialectul creol. Această formă primitivă de religie a îmbogățit folclorul și chiar literatura cultă cu versuri, muzici și scene dramatice. Ea tinde totuși să scadă sau să se transforme. Articolul 249 din Codul Penal haitian pedepsește atentatele magice la viața omului, fie prin administrare de băuturi cataleptice, fie prin alte practici magice, asimilîndu-le cu asasinatul.

Magia a fost importată o dată cu sclavii cumpărați din Africa. Dar fără îndoială, ea are o semnificație socială. Clasa exploatatoare are o deosebită toleranță pentru aceste practici: totdeauna oprimaților li s-a permis să clădească o lume supranaturală în care să-și compenseze suferințele palpabile ale existenței lor reale. Cum religia oficială, întreținută de misionari creștini, e religia clasei dominante, masele arată un spirit de rezistență — singurul permis în condiția socială a Antilelor — opunând vechiul fond popular al magiei, dogmelor creștine. Magia în Antile e o formă de rezistență socială la injoncțiunile colonizatorilor. Ceremoniile cuprind de obicei și apelul la rezistență și luptă contra stăpînitorilor albi. Numai așa se explică de ce aceste practici absurde sînt acceptate și efectuate chiar de oameni cultivați. Magia oferă o vastă rețea de societăți secrete, conspirative, unica formă de opoziție posibilă la absolutismul colonial. E adevărat că unele culte propovăduiesc pacific unirea totală a omului alb cu omul de culoare. Dar această concepție pare subversivă stăpînitorilor care doresc să întretie segregatia, izolarea și chiar prigoana rasială.

Căpitanul vaporului ne-a recomandat să asistăm în seara aceea, la Kingstown, la un teatru negru de periferie. E o trupă populară care vine de la țară și care joacă un fel de „mister“ (în sensul teatrului medieval) plin de teme folcloristice de nuanță magică. E vorba de o tînără fată posedată de un demon. Ea e adusă pe scenă într-un sicriu, în stare de catalepsie, de un grup de fete tinere între cincisprezece și optsprezece ani, prietenele și tovarășele ei de generație. Ele vin acoperite de flori, cu dansuri și cîntece, care reprezintă incantațiile ne-

cesare spre a alunga demonul din față. Vin apoi, costumați în culori pitorești, băieți, apoi bătrâni și bătrîne. Cu toții cîntă formulele care trebuie să trezească corpul din sicriu. Fetele au corpuri perfecte, de o mare frumusețe plastică. Rareori am putut vedea un mai desăvîrșit simț coregrafic. Dansuri populare de o dinamică și grație remarcabilă sînt efectuate în jurul catafalcului. Muzica ritmică intonată din banjouri, chitare, tam-tamuri și fluiere e tulburătoare. Amestec de dans, cor, melopei cîntate ca fefrene individuale, formează un spectacol de o profundă sinceritate și spontaneitate, autentic ca tot ce e popular. În ansamblu, o reprezentație originală de o stranie frumusețe.

★

Cu toată bogăția ei, Jamaica se găsește într-o situație materială și culturală destul de grea. Concurența mondială a regimului capitalist o face să vîndă ieftin produsele. Cafeaua e concurată de Brazilia și Cuba, trestia de zahăr de toate țările ecuatoriale, dar mai ales de cele din Africa și Oceania. Industria zahărului, altădată așa de prosperă, e azi în decădere pe tot cuprinsul insulei. Romul, pe vremuri în regim aproape de monopol, e azi în rivalitate cu cel din Martinica, Haiti, Cuba și Brazilia. Țăranii autohtoni cultivatori de fructe sînt ruinați de concesiile pe care le au trusturile americane și engleze. Proprietatea rurală țărănească e ipotecată pînă la un coeficient destul de ridicat din valoarea ei. Salariatul agricol e speculat pînă la limita extremă. Șomajul bîntuie în plin, iar organizațiile sindicale, slab organizate, nu sînt în măsură să or-

ganizeze un ajutor de șomaj. În domeniul sanitar, bolile sociale fac ravagii: malaria dezolează populația țărmurilor joase, sifilisul mulțumindu-se cu oamenii de pe înălțimi. Frigurile galbene apar din când în când, plus o serie de boli tropicale caracteristice regiunii. Spitalele sînt rare iar medicii, unul la 500.000 de oameni. Mortalitatea infantilă e îngrozitoare. Ea seceră mai mult de jumătate din noii născuți.

Situația culturală nu e mai bună. Cifra analfabeților atinge încă 40—50 la sută. Dorința fierbinte a Jamaicii de a avea o universitate n-a putut fi încă îndeplinită. Atîția tineri negri ori mulatri, plini de talent și de năzuința de a învăța, rămîn la ocupații manuale ori, în cel mai bun caz, la un autodidactism haotic, lipsit de metodă pedagogică. Numai fiii înalților funcționari ori ai bogătașilor își pot permite luxul de a merge la universitățile europene ori americane.

Astfel, cuceritorii metropolitanii, ca pretutindeni în regimurile coloniale, n-au fost preocupați decît să culeagă roadele bogate ale Jamaicii, fără a se gîndi să întoarcă măcar ceva înapoi din beneficiile realizate. Mulți dintre oamenii de afaceri anglo-saxoni rămîn în insulă doar cîțiva ani, atît cît le trebuie ca să se îmbogățească. După aceea ei pleacă în metropolă practicînd regula „după mine potopul”. Chiar cei care rămîn pe loc trăiesc cu gîndul de a părăsi într-o zi colonia. Prosperitatea insulei le e perfect indiferentă, de vreme ce gîndul plecării nu-i părăsește o clipă. La aceste condiții speciale, se adaugă desigur și condițiile generale ale exploataării capitaliste, în care profitul individual și nu progresul colectiv e singurul țel.

Intrarea în portul Havana e grandioasă, festivă. Deasupra gurii de apă care se strîmtează între stînci, domină cu zidurile sale neclintite, citadela spaniolă Morro Castle. Clădită acolo în vremea cînd intrarea corăbiilor cu pînze într-un port putea să fie stînjinită de cîteva tunuri de lemn, fortul a rămas glorios și dezafectat, mărturie a unei tehnici militare de mult dispărută.

Vameșii cubani nu sînt prea harnici. Sub climatul tropical, mișcările sînt lente, proiectele amîinate, grijile risipite. Nimeni nu se prăpădește pentru treburile publice, nici chiar pentru cele personale. Astfel, după două ore de așteptare, funcționarii vămii apar indiferenți și plictisiți.

La prima vedere orașul arată măreț: bulevarde somptuoase, largi, de o perfectă acuratețe, brăzdate monumental de clădiri impunătoare. Aspectul modern al Havanei întrece toate orașele spaniole: Madrid ori Barcelona. Acolo unde clasa stăpînilor își are locuințele sau birourile de afaceri, orașul e împodobit și somptuos. Palatele, magazinele, cluburile, laudă ostentativ puterea clasei dominante. De jumătate de veac, capitalul yankeu s-a plasat abundent în economia insulei, prefăcînd-o într-o provincie nișel exotică, dar plină de imense resurse pentru banii investiți. Miliardele de dolari s-au abătut asupra Cubei, transformînd-o la suprafață, într-o prosperă Elveție. Nicăieri luxul potențaților americani și al cozilor lor de topor din burghezia spaniolă, creolă ori metisă, nu se desfășoară mai insolent, într-o naivă deșertăciune, care provoacă dezgustul sau în cel mai bun caz, surîsul. Cele mai

scumpe mărci de automobile, în care dormitează neveste obeze de bancheri ori de negustori, sau se agită neastîmpărat frumoase fete indigene, urîțite de un lux de prost gust, se perindă toată ziua, în monom, la pas, mulțimea lor împiedicîndu-le orice viteză. Totul e construit cu un vizibil parvenitism, din materii scumpe: marmură, esențe rare de lemn, metale prețioase, evidențiate ostentativ, vizibile, ca nu cumva să scape atenției.

Adevărul e, că atrase de fertilitatea locului, capitalurile americane au acaparat, lăsînd cîteva fărîmituri și indigenilor, tutunul, cafeaua și trestia de zahăr, care fac bogăția insulei. Dar pentru cine vrea să aibă imaginea exactă, a „prosperității“ cubane, n-are decît, atunci cînd iese din port, să nu meargă direct înainte spre luminile orbitoare ale orașului, ci să se întoarcă în mahalalele de dincolo de port. Acolo, deodată, pavajul cu lespezi de marmură încetează, vitrinile strălucitoare se transformă în dughene mizere cu marfă ieftină, automobilele sînt înlocuite cu tărăboanțe în care schelete negre ori cafenii transportă gîfîind, cîteva cartofi ori un sac cu cărbuni. Praful străzii, niciodată stropit, acoperă cu o pulbere cenușie o slabă vegetație asfixiată. În fața colibelor care amintesc șatrele de țigani, copii sordizi și palizi, aproape goi, împart cu gîștele sau cu porcii răcoarea unui smîrc de glod. Acesta e prețul luxului de dincolo.

★

Cuba a rezistat oarecum mai mult decît celelalte Antile la curba de nimicire a unei istorii autohtone aproape identice. Și aici au poposit mai întii Columb, apoi, hidalgii spanioli, atrași de faima auru-

lui, dar mulțumindu-se și cu plantațiile de zahăr și banane, furate de la indienii striviți și completate cu importul de sclavi negri. Populația albă spaniolă, sau aceea ușor colorată în tonul ciocolatei prin amestecul cu resturile indiene, e în număr mult mai mare ca în Martinica, Haiti ori Jamaica. Sînt aici, la o populație de peste două milioane, șapte sute de mii de albi, adică o treime. Ea formează aristocrația insulei, cumpărată și asociată apoi cu afaceriștii americani. Astfel, în masa poporului tradiția spaniolă se menține încă vie și viabilă. Americanii și englezii sînt detestați. Dacă te adresezi în limba engleză unui om pe stradă ori chiar unui agent de poliție, îți va spune invariabil în limba spaniolă ori în argoul spaniol al insulei, că nu cunoaște limba engleză, deși relațiile de serviciu ori de afaceri îl cresc de mic în cunoașterea limbii engleze. Limba reală, oficială, a locului rămîne cea spaniolă. Oamenii de aici țin îndărătnic la mitul spaniol. În afara tradiției, călcată în picioare de invazia capitalistă, după războiul hispano-american, mitul iberic servește ca armă de rezistență, ca o opoziție dîrză la acapararea năvălitorilor.

E evident că, în sine, spiritul latin n-are nimic comun cu populația mulatră, care, ca și în Mexic, e mai aproape de Montezuma decît de Fernando Cortez. Totuși, utilizat ca spirit de rezistență, el își are valoarea lui.

★

Capitalismul înaintat aduce cu el fatal, conștiința de clasă a muncitorimii. În mahalale, din zece case, șapte și-au pictat pe zidurile albe secerea și ciocanul. Adevărul e că din toate țările Americii Centrale și de Sud (ceea ce se cheamă America La-

tină), Cuba are mișcarea sindicală cea mai bine organizată. Convorbirile cu câțiva oameni ai muncii sînt edificatoare. Oamenii vorbesc răspicat și clar cu admirație de Țara Socialismului, de întocmirea politică din U.R.S.S. și de persoana lui Stalin. Pentru orice jignire adusă unui salariat, el se adresează imediat Confederației Muncii, care are dreptul de a convoca în fața sa pe agresor și a întreprinde o anchetă. La hotelul nostru, un membru al legației egiptene a acuzat pe un chelner că i-a furat o sumă de bani. A doua zi, după cum ne-a povestit el, a fost chemat la Confederație și obligat să probeze acuzația adusă. Abia calitatea sa diplomatică a contribuit să-l scoată din încurcătură.

Havana nu oferă numai aspectul unui oraș modern și prosper. Lîngă cartierele ridicate sub semnul urbanismului contemporan, vestigii ale trecutului se înfățișează în toată autenticitatea lor. În jurul catedralei, o piață înconjurată de vechi palate sprijinite pe galerii de coloane, sub care se adăpostesc *cafeterias* și restaurante, transportă deodată călătorul în atmosfera veacului al XVI-lea.

Multe edificii, palate ale guvernatorilor, închizînd splendide grădini tropicale sau măcar curți interioare, *patios*, pavate cu dalaj de lespezi colorate, răcoroase, îmbuibate cu povești romantice de amor eroic ori măcar aventuros, au rămas neclintite, de la data clădirii lor. Ele sînt pline de amintiri și excitante pentru imaginație, prin parfumul romanelor de dragoste creolă, violentă și absurdă pe care-l răspîndesc și acum. Stilul arhitectural al bisericilor e acela al Renașterii spaniole, amestecat cu acel

rococo iberic care se numește „curiguresc“. Ca și în Spania, dar poate mai exasperat de exotismul colonial, același mod de viață totodată auster și senzual, aceeași ardore mistică în care dragostea și moartea, sîngele și voluptatea, își amestecă chemările. Mentalitate feudală, sterilă și vanitoasă a „hidalgilor“ leneși, care se odihnesc douăzeci de ore pentru cîteva exhibiții de spectaculos cavalermism. Viață dezordonată și infecundă de bogați a căror viață goală de preocupări adînc omenești se refugiază în aventuri căutate și în bravade inutile.

Ce avea de făcut altceva un nobil spaniol, cînd vătăfii vîneau ușor aurul prin sclavi negri și-l ofereau pe tavă acestor nemernici decorativi ! Evident, dueluri și *tournois*-uri pentru mrejele grandomaniei ori pentru grația înadins ridicată la preț, ca la o licitație de moarte, a unei femei ? Lenea și desfrîul, favorizate de aurul furat prin asasinarea indigenilor, au adus repede descompunerea acestor aprigi „conchistadori“, a acestor nesăturați vînători de aur. Fascinația acestui metal umplea de mirare pe naivii indigeni. Montezuma, împăratul aztecilor din Mexic, consternat de lăcomia nesăturată a spaniolilor pentru aur, l-a întrebat pe Fernando Cortez de ce soldații săi întrețin o asemenea pasiune pentru un simplu metal. La care cuceritorul spaniol, rușinat, a răspuns printr-o minciună : spaniolii sufăr de o ciudată boală, al cărei unic remediu e numai aurul. Și Montezuma, de bună credință, a comunicat îndată vracilor săi acest prețios secret medical.

★

Dacă în cartierele vechi se păstrează încă atmosfera feudală a vechiului colonialism, în cartierele

de lângă mare se întind suburbiile luxului indecent al lumii capitaliste. Aici se răsfată abundența directorilor de bancă, a cultivatorilor de cafea, a fabricanților de țigări de foi, în vile de toate stilurile, inundate de glicine imense, de tufe incandescente de „point setter“. În grădini, peste tot, jocuri de ape, fântâni arteziene, chioșcuri japoneze, tot ce poate oferi o consolare pentru plictisul iremediabil al proprietarilor satisfăcuți în toate, sătui pînă la blazare. Singurul accent de contrast în acest paradis fără întrebuițare sînt cerșetorii, care prin grațiile grilajului, privesc cu jind către toate aceste bogății de care nu se bucură nimeni.

În tendința de a o transforma în marfă, capitalismul a creat prostituția elegantă sau mizeră, la tariful ierarhice, după vîrstă, frumusețe sau notorietate. Dintr-o conduită biologică și psihică, cochetăria feminină s-a transformat într-o aptitudine economică. Între lux și sărăcie, Havana, „orașul dragostei“ exotice, a așezat pentru toate gusturile și pungile, o scară de valorificare erotică a celor cîteva mii de fete care, în orele de promenadă, parcurg în sus și în jos bulevarde elegante: creole de culoarea pămîntului roș al insulei și formînd un ton cu el, spaniole brune și albe, enigmatice ori expansive figuri mongoloide cu farmec minuscul și delicat, de origine pur indiană sau importate din China și Japonia, malaeze cu sprîncene arcuite și ochi cîrpiți, cu mișcări muzicale pe trupuri leneșe și lascive, toate își prezintă seara, între șase și opt, făgăduielile de fericire unei clientele de bogătași care le privesc de pe terasele cluburilor sau unor

tineri și arătoși samsari de femei, cu care împart banii și plăcerile. Vine apoi plaga prostituției, oroarea mercenatului feminin în regim capitalist, unde demnitatea și condiția umană au rupt orice contact cu vreo licărire de conștiință etică. Acestea apar către ora unsprezece seara, cerșind mai mult decît invitînd parteneri săraci sau bătrîni, pentru o bucată de pîine ori pentru o cafea la bistroul din colț, din mizerie materială, din frică de singurătate, din nevoia de a ajuta un copil bolnav ori o mamă bătrînă...

Ca și la Madrid, cluburile de *afficionados* (șic) sînt situate la parter, cu ieșire la stradă, pe terase late, unde exemplare putrede de lene, josnicie și animalitate, care n-au muncit în viața lor o singură oră, stau răsturnate pe confortabile foteluri de rafie, cu imense țigări în gură, profanînd cu priviri abjecte omenirea necăjită care se perindă în valurile străzii dinaintea lor. Fete ahtiate de cîteva perechi de ciorapi nylon sau de un elegant evantaliu (acolo se mai poartă așa ceva), zîmbesc complice acestor hoituri sătule, invitîndu-le la plăceri ce vor să pară necunoscute, inedite. De sub pleoape grase, cu greu ridicate ca să descopere un ochi aton și opac, pornește drept răspuns o privire obosită, cinică ori ofensatoare. Și acest dialog infam se repetă, după un orar fix, în fiecare seară a anului, cu un ritual de bursă în care trupuri omenеști se oferă umilite pentru sume meschin țîrguite, cîștigate prin traficuri sinistre, din care nu lipsesc nici furtul, nici viciul, nici crima. Acesta e peisajul imediat vizibil al modului de viață colonial, la latitudinea tropicelor. E același și la Rio de Janeiro și la Saigon sau altădată la Șanghai. Nevoia de puritate, de austeritate

principială, de profilaxie morală, devine brusc o sete organică. În călătorul încă necorupt, se înfiripă deodată dorinți aprige de răzvrătire, de antisepsie, de dezinfectare severă, fără cruțare.

Localurile de noapte aștern peste această putreziciune un văl de voluptate mai subtilă. Havana e orașul dansului, moștenit de la două popoare cunoscute prin marele lor talent coregrafic: indienii și spaniolii. Dancingurile cu numere, *show-uri*, se aliniază îndată după amurg, una după alta. Folclorul muzical cu instrumente bizare și tulburătoare, stîrnește frenezia dansului. Fete splendid făcute mimează în pantomime ritmate pînă la beție și spasm, dansuri populare, aranjate modern după legea jazzului. Accente de melopee jalnică, malaieză sau indiană, se întretaie cu iureșul nestăpînit al cadenței negre. Deasupra, furișate printre crengile bananierilor, în aceste grădini impregnate de copleșitoare voluptate, stelele cerului sticlesc rece, clar și neîndurător ca o remușcare. Alcoolul se revarsă abundant peste aceste accese de ebrietate musculară, care nu se یتovesc decît în zori. Sabatul întretinut pentru desfătarea oricui plătește, din cîștiguri abjecte, se lăfăiește fără nici o limită. Către miezul nopții, de pe cheiurile pustii, orașul întreg răsună de o petrecere parcă silită de stimulenți artificiali, ca un ultim chef improvizat pentru un bolnav condamnat. Întorși tîrziu la luxosul hotel „Național“, superb cățarat pe o stîncă deasupra mării, găsim în diferite baruri luminate în clarobscur, aceleași gemete de de banjo, aceleași figuri congestionate de rom, aceeași negură groasă a fumului de țigări de foi, plutind apăsătoare peste creiere încîlcite de somn și băătură.

Ca și altădată religia, diversiunea muzicalo-sexuală abundant stropită cu alcool formează narcoticul care abate atenția de la preocuparea esențială : aceea a inegalității sociale. Toate regimurile exploatare au întreținut cu toată perfecțiunea, arta diversiunii. Unii : extazul religios ; alții : *panem et circenses* ; în zilele imperialismului : jazul, tangoul și cocktailul.

Ziua de azi e consacrată unor excursii în autocar, afară din oraș, de-a lungul insulei, printre *haciendas*, ferme ale produselor indigene. Șoselele sînt perfect asfaltate pentru nevoile transportului de mărfuri. Cîmpurile în care aceeași „Fruit-Company“ a investit capitaluri imense sînt lucrate cu muncă ieftină, după ultimele rețete agronomice studiate în institutele din Middle-West. Comerțul a oprit pentru moment dezordinile sociale : totul e regulat, stăpînit de o mîină de fier invizibilă, care, fără îndoială, e aceea a banului. Mîina omului și frumusețea naturii dau un tablou corect, minuțios lucrat, de prosperitate aparentă. Tovarășii mei de drum nu se lasă furați de vraja naturii dimprejur. Parcă fac siliți aceste excursii. Cu toții sînt adînciți în lectura ultimelor ediții ale ziarelor comerciale. Tablouri întregi arată fluctuațiunile cursurilor zahărului, tutunului și romului la bursa din Havana, care îmbogățesc ori ruinează într-o noapte. Aceasta îi interesează exclusiv chiar în ceasuri de excursie și recreație. Din cînd în cînd apar pe drum vile somptuoase ale conducătorilor de trusturi și carteluri. Reclamele numeroase vestind binefacerile romului „Baccardi“ sau ale țigărilor de foi „Partagas“ sau „Upmann“ atrag atenția, dacă mai e nevoie, că za-

hărul, tutunul și cafeaua cubană sînt în mîinile băncilor din Wall-Street. E adevărat, însă, că din cîștigurile imense pe care le scot americanii din produsele insulei, o parte, adevărat mică, se reîntorc în Cuba sub forma cheltuielilor de plăcere pe care acest Monte Carlo al Statelor Unite le întreține pentru petrecerile de iarnă ale bogătașilor din New-York, sosiți aici în cohorte masive înainte sau îndată după sărbătorile Crăciunului. Magnații din Hollywood, din Cleveland ori New-York, petrec aici cîteva săptămîni în tovărășia blondelor lor secretare. Aici se pregătesc divorțurile cu scandal ori ruinarea unui adversar temut. Carnavalul, mai lung ca la Nisa, durează o lună. Duminicile, baluri mascate ori costumate se răspîndesc peste străzi, localuri, inundînd cu o factice bună dispoziție acest oraș al plăcerilor cîtorva.

Astăzi clientela care plătește a hotărît să se deplaseze la țară. E o excursie tipică de prezentare a prosperității agrare din Cuba. Poposim la o fermă model, cu un restaurant așezat la marginea șoselei. Cele cîteva hectare sînt împărțite în lanuri mici, fiecare cultivînd o plantație diferită: aici un cîmp de ananași pitici ca grădinile noastre de varză, un cîmp de arbuști de cafea, alături curmali înalți de douăzeci de metri, fără crengi, cu o coroană pe vîrf ca un pămătuf. Pe trunchiul lui, contra unui sfert de dolar, un copil negru se cațără în viteză pînă sus. Vin apoi tufărișuri de ceai, lanuri de trestie de zahăr, arbori de pîine, păduri de banani cu frunze imense. Ni se culeg, sub ochii noștri, ananași proaspeți, care, presați la o mașină specială, se oferă sub formă de sucuri spumoase de o prospețime delicioasă. Putem să bem cafea culeasă atunci din fermă sau

zeamă de greșfrut și portocale. Pentru o mică sumă putem lua cu noi pachete de cafea cubană, puternic aromată, de câteva ori mai bogată în cafeină ca aceea din Brazilia. În jurul nostru, numeroase cuști cu păsări tropicale: canari, papagali etc. Într-un vacarm imens, păsările cîntă sau șuieră în limbajul lor. Mai potolite le răspund alte glasuri pițigăiate ascunse în arborii dimprejur.

★

În toate țările iberice, de formă și civilizație spaniolă, calul joacă un rol eminent. Un etnograf a observat că există două tipuri de cultură primitivă: a bouului și a calului. Cea dintîi molcomă, resemnată, legată de lucrarea lentă și răbdătoare a pămîntului. Omul împrumută acolo ceva din comportamentul animalului cu care se ajută: blînd, tăcut, oarecum inert, fără inițiativă, fără aventuri cu deplasări mari și lente de nomad. Popoarele iberice folosesc calul nu numai pentru lucrarea pămîntului, nu numai ca mijloc mai rapid de transport și circulație: calul aici e o formă a vanității, un panaș, rămășiță militară a feudalismului trainic încă, la acești mari latifundiași de *pampas* ori *haciendas*; conduită de comandă mai întîi a *gaucho*-ului față de turmele de animale și apoi față de turmele de iobagi. Viața neospaniolului se petrece în bună parte călare. Deplasarea, plimbarea, dragostea, comandamentul, toate se fac de pe cal. Pe bulevarde (*paseos*) unde seara mulțimea se revarsă în plimbări infinite, printre mărețe „Rolls“-uri și „Cadillac“-uri apar călăreji mîndri, îngîmfați pe șeaua lor (montura) cu scări și pîteni de argint, cu harnașamente și costume scumpe. Ei se dedau, pentru efectul făcut asupra fetelor de pe trotuar, la rodomontade impresio-

nante, la acrobații de echitație, adevărate spectacole în care se arată foarte dibaci.

Un scriitor francez întors din Peru povestește că acolo din grandomanie și cavalerism, cerșetorii cerșesc călare, oferind de pe șa trecătorilor o farfurie de argint (metalul e foarte ieftin acolo) pe care colectează monezile sunătoare. Aici, în Havana, se pot vedea și preoți călări. Calul e un fel de animal sfânt, de totem, care deservește megalomania feudală.

Arhitectura hispanică reflectă și ea cei doi poli ai concepției de viață feudală: biserica și cazarma, sabia și crucea, cele două mari instrumente de amenințare permanentă cu care se păstrează ordinea feudală. Stăpînii care trag sforile în culise, yankeii, au tot interesul să păstreze această orînduire. Sub pretextul de a venera pitorescul local și istoric, ei își servesc prin această anacronică rămînire în urmă, interesele lor palpabile, lăsînd populației iluzia că i se respectă trecutul și folclorul.

Cuba a fost vizitată de Columb încă din prima sa călătorie. Cubanii se mîndresc cu cuvintele pe care le-ar fi pronunțat acesta despre insula lor: „E cea mai fermecătoare țară pe care ochii omului au văzut-o vreodată“. Numai că aceleași cuvinte au fost spuse de marele navigator și despre insulele Bahamas și despre Porto-Rico, ceea ce dovedește firea entuziastă și grandilocventă a lui Columb.

Dar exuberanța poetică a primului descoperitor, vizionar al țărmurilor necunoscute, a fost repede utilizată pentru scopuri mai practice. De îndată ce Diego Velasquez, cuceritor mai realist, a colonizat repede țărmurile între 1511 și 1519 la Baracoa, Santiago și

a fundat în 1515 Havana, malurile mării Caraibe din jurul Cubei s-au umplut imediat — la cincisprezece ani de la prima debarcare — cu bănci și contoare de comerț. Apoi, de îndată au apărut bisericile și misionarii, ca să dea geșeftului și traficului baza spirituală de care avea nevoie. În adevăr toată povestea colonizărilor debutează simultan, ori succesiv — cu aceste două instrumente, care aduc bieteii idile primitive semnul înaltei civilizații: banca și Dumnezeu. Mai întâi, lăcomia de bani și sinistra beție de putere a acestor aventurieri, care în țara lor își înfrînase ambițiile sub loviturile hidalgo-ului local, fundează un oficiu de zărăfie. Asasinatul, incendiul, tortura sînt prompt alături pentru a face „educația“ financiară a indigenilor, pentru a-i deprinde cu noua „libertate“ a tratei, a amanetului, a ipotecii. Dar conchistadorii erau oameni mărinimoși. Cînd exterminările în masă pentru succesul traficului ajungeau un anumit nivel, care îngrozea chiar cruzimea lor sadică, ei chemau în ajutor biserica. Misionarii debarcau cu mierea pe buze și cu un nou Dumnezeu în suflet. Explicau blînd și siropos, cum numai iezuiții știu s-o facă, că noul idol, cel mai puternic și mai mare dintre toate zeitățile pămîntului, iubește și ajută pe cei care acceptă pe stăpînul recent debarcat și-i primește operațiile de comerț și de bancă. În noile liturghii, printre psalmi și canoane, se formulau în predici pline de farmecul paradisiului, dar și de teroarea apocaliptică a iadului, blesteme înfiorătoare alături de făgăduieli de deplină fericire. Cu biciul, cu carcera și cu cuvîntul lui Dumnezeu, treburile începeau să meargă bine. Ani și secole de-a rîndul, valuri peste valuri de aventurieri, de ocași, de sătui de mizeria lor natală, suflete nepotolite în setea lor de

aur și tiranie, cu dorul de a răzbuna suferințele, vi-surile și umilințele de acasă, poposeau în țara făgăduinței, străini unii de alții, cu aceeași pesimistă ură pentru om care-i alungase de pe pământul copilăriei. În hanuri lugubre, unde patronul era șef de bandă, noii veniți cunoșteau de la început dulceața noului climat. La un pahar de rom inimile încheiau pentru o clipă armistițiul. Secretele ferecate în suflete stinghere, în luni de singurătate pe pustiul mărilor, se deschideau și spovedaniile curgeau nestânjenite. Se poate ca cei mai dinainte stabiliți, porniți să primească pe cei proaspăt coboriți de pe o navă plină de ciumă, cu pumnalul în buzunar, să se înduioșeze o clipă ascultând o poveste care era și aceea a lor, mai veche cu zece ani și, străini cu totul unii de alții, să se sărute, într-o omenească capitulare, cu cei ajunși de curînd.

A doua zi însă, cei care din mărturisirile lor reieșeau că au adus cu ei un mic pecul erau găsiți asasinati la poarta gazdei lor ospitaliere.

Pe țărmurile Cubei mai există cîteva asemenea hanuri pomenite în vechi cronici spaniole și reluate în romanele lui R. L. Stevenson. Astăzi asemenea locuri sinistre, care închid atîtea existențe, de la început zdrobite, sînt motive comerciale pentru excursiile romantice ale unor turiști prea bine păziți de poliția acestor timpuri de exploatare, fățarnică și sălbatică.

★

În acest ținut de cuceritor pitoresc, zidurile clădirilor, cerul nopții înstelate, paginile ziarelor, sînt pătate de reclame, imprimate izbitor în felurite chipuri. Reclama e una din cele mai grosolane impertinențe ale modului de viață capitalist. Propaganda silnică a

produsele marilor trusturi, sigure de sine, insolente în afirmarea puterii lor, se lăfăiește neoprită de nimic, ca un țipăt strident de victorie. Parcă ar vrea să spună că însăși reclama e un hatâr, amintind doar puterea nemărginită a capitalului. Ea se înfiltrează indiscret, siluiește fără permisiune pe cei pe care nu-i poate interesa, vorbește tare ca o poruncă de stăpîn. E ca un om care ar striga într-un sanatoriu sau într-un concert, fără politețe, fără menajamente.

Urmează apoi elementul de pungășie, de exagerare ori de minciună, necesar în concurența diferitelor firme între ele. Mijloc în special necinstit al regimului *laissez-faire, laissez-passer*.

Secretul psihologic al operației constă desigur în izbirea bruscă a atenției. Indiferenții, distrații, preocupății de altceva nu pot scăpa. Pe un zid sau într-o jumătate de pagină de ziar de pildă e scris cu litere mari: „MOARTE“ și apoi alături, în continuare cu litere mici, „acelora care nu vor consuma țigarele Camel“. Dar reclama nu e numai o puternică zguduire a atenției. Ea înseamnă și o popularizare a „eroilor“ regimului la putere. Cocktailurile au nume de șefi de pronunțamente: Mendoza, Fernandez, Orosco; parfumurile poartă în Antile și în America Latină numele nevestelor lor: Valentina, Carmencita, Beatrice. Țigările de foi arată pe cutie o fotografie violent colorată, a unui tiran de o clipă, de obicei călare și cu o sabie amenințătoare la brîu. Poporul, fumînd ori bînd, e silit să se gîndească la marile personalități care i-au adus o nouă fericire.

★

Articolul 24 al Codului Civil cuban garantează străinilor drepturi egale în ce privește libertatea, proprietatea și protecția intereselor. Despre sinceritatea aces-

tor prescripții trebuie întrebați noii sosiți ai imigrației pînă își capătă drepturile de cetățenie, adică după cinci ani de conviețuire „loială“. Dar la aceasta trebuie să adăugăm pe acei cetățeni, care, în fapt, rămîn totuși „străini“ toată viața lor, adică negrii și indienii.

Nevasta ambasadorului Cupei în Statele Unite îmi spunea într-o zi, cu o delicioasă candoare, că negrii în Cuba sînt rasiști, deoarece numai ei vorbesc de persecuție rasială întreținînd mereu actualitatea acestei idei. Ca și cum dacă n-ar vorbi, situația s-ar schimba ca prin minune! E cazul de a cita zicala noastră despre hoțul de păgubaș. Sînt, desigur, o serie de „străini“ care nu sînt numai apărați de lege, dar chiar favorizați de autorități contra indigenilor. În primul rînd, bineînțeles, cetățenii din S.U.A. scutiți de pașaport și de declarație la poliție, care bat cu pumnul în masă autorităților cubane, crezuți pe cuvînt în justiție, pe o simplă afirmare, adică ceea ce se cheamă un *afidavit*. Dacă afirmarea e dovedită falsă, cel care o formulează se face vinovat de sperjur. Numai că între timp cetățeanul american dispăre fără adresă. Vin apoi cavalerii de industrie din toată lumea, care poposesc aici cu un capital de afaceri oarecare, intră apoi într-o serie de traficuri ilegale, dar care au grijă să corupă copios autoritățile. Aceștia sînt așteptați, bine primiți, au intrări libere în orice birou, tutuiesc funcționarii și sfidează victimele indigene.

★

Orașul Havana s-a dezvoltat mai întîi în jurul și în apropierea portului. Acolo se găsesc monumentele istorice cele mai importante, grupate în jurul lui Plaza de Armas. Acolo, în partea de apus a pieței,

s-a ridicat în 1574 o biserică, care a luat locul alteia mai vechi distrusă. În 1777 locașul de cult s-a mutat într-o altă biserică și vechea structură a capelei s-a utilizat pentru o clădire care a reunit în ea palatul guvernatorului spaniol, camerele consiliului și o închisoare. Guvernatorul nu-și tulbura digestia cu gemetele victimelor din pivnițele de sub apartamentele sale. Din contră, din exces de vigilență, prefera să-i aibă mai aproape de el spre a fi mai bine supravegheați și, cum era vorba adesea de dușmani personali, să se bucure sadic de suferințele lor. Doar Fernando, regele Neapolului ținea într-o vitrină de sticlă, printre bibelouri scumpe, în camera sa de culcare, inima celui mai înverșunat dușman al său. După guvernatorul general spaniol a venit după 1898 în aceeași clădire administrația Statelor Unite, care, mai sensibilă decât conducătorii iberici, a desființat închisoarea. Astăzi, palatul servește de City Hall, adică de primărie. Sălile de recepție sînt bogat decorate cu fresce pictate de artiști spanioli, reprezentînd generali și preșidenți care s-au răscolat contra dominației spaniole. Evident, nu se găsește nici unul din cei care au protestat contra exploatării coloniale americane. Ușile și ferestrele sînt din lemn rar de mahon, zidurile din stuc și piatră, lucrute cu o deosebită măiestrie. În cealaltă parte a pieței se găsește iarăși — abundența acestor localuri e în adevăr grăitoare în Cuba pentru trecutul de libertate al poporului — o închisoare: fortăreața La Fuerza. E cea mai veche clădire a Havanei și a întregului Extrem-Occident, după cum ni se spune, ceea ce dovedește că prima grijă a colonizatorilor a fost claustrarea indigenilor neconformați. Citadela a rezistat eroic atacurilor piratului francez Jacques de Sorres în 1555. În 1558, coroana

spaniolă a comandat un nou fort ca să întărească pe cele vechi. Acum, fortăreața a fost restaurată și servește de bibliotecă centrală, unde cititorii au pe lângă cărți și amintiri istorice care trebuie să le excite imaginația.

Un alt edificiu impunător e tot o fortăreață, punct de apărare și... evident, iarăși fostă închisoare, Castillo del Morro. Ea e așezată pe un promontoriu (*morro* înseamnă loc înalt) dominînd măreț și pictural portul și intrarea în Havana. De-a lungul veacurilor, cetatea a servit ca avertisment celor care soseau, ca să știe de la început despre ce era vorba în Cuba. Așa cum e acum, Morro Castle o întăritură ridicată deasupra mării pînă la șaptezeci-optzeci de metri. Interiorul e un labirint de culoare și celule. Din turnul său, vederea e măreață, dominînd orașul, colinele înconjurătoare și întinderile nesfîrșite ale golfului Mexic, de unde se poate observa pînă la zeci de kilometri mișcarea năvilor.

★

Se poate face o strînsă apropiere între concepția de viață și felul fumatului. Există un fumat trist și necăjit ca o desperare mută, ca o vană consolare. Țigări ieftine și sărace, fumate fără țigaretă, cu degete îngălbenite de nicotină. E fumatul derivativ, calmant al oamenilor sărmani, tovarăși de griji, făcut să alunge imaginea scîncetului copiilor înfometați de acasă, sau monotonia timpită a unei munci fără bucurie. Există apoi fumatul nervos ca un tic neconținut al intelectualilor care au stabilit nedespărțite asociații între fumat și munca cu capul. Există fumatul cochet și provocator al femeilor frivole. Și mai știu eu cîte. Cel mai important export de tutun al lumii îl

oferă Cuba. Aici toată lumea, firește, fumează. Fabricile de țigări de foi abundă la tot pasul. Firme celebre : „Partagas“, „Corona-Corona“, „Henry Clay“, „Romeo și Julieta“, „Upmann“ etc. se întrec în perfecționarea produselor. Țigările de foi de Havana sînt cele mai scumpe și depășesc în calitate tutunul „olandez“ din Indonezia sau cel din Brazilia. Cum țigările de foi sînt o instituție națională și o stare de moravuri, fumatul lor trebuie să prezinte un anumit stil social, o diferențiere evidentă de clasă. În adevăr, de îndată ce zărești un domn gras, îmbrăcat în costum strigător cu stofă desenată în mari carouri, ținînd blazat în colțul gurii o imensă țigară de foi, care poate ajunge la treizeci de centimetri, zvîrlind fumul neglijent ori arogant, poți fi sigur de identitatea personajului: e un stăpîn din acei care hotărăsc cursul bursei, cantitatea producției sau numărul șomerilor. Fumatul devine astfel o insignă insolentă a puterii. Înainte de a se recomanda, omul știe că intimidează sau sperie, că provoacă complexe de inferioritate care, în tratativele comerciale au rostul și utilitatea lor.

Agricultura insulei produce zahăr, cafea, rom și tutun. Din patru produse, trei sînt stupefiante. La acestea se mai adaugă și altele : cola și coca. Toxicele excitante sau calmante joacă un rol important aici, ca de altfel la toate popoarele cu regimuri aspre de clasă. Asiaticii de altădată utilizau hașișul și opiul. Europeanii, ca și țările Americii Latine în genere, alcoolul. Aici oamenii pe lîngă tutun mestecă foi de cola sau de coca, care după cum se știe, întrețin o continuă euforie. Hitleriștii în timpul războiului prescriau soldaților lor virtutea dinamică a pervitinei.

Clasele dominante lasă libere maselor aceste intoxicații care întrețin paradize artificiale de un moment. Practica lor sporește temporar randamentul muncii iar pe de altă parte contribuie la abrutizarea conștiinței, la întunecarea spiritului de rebeliune.

★

În lumea iberică domină încă moravuri feudale cu întrecerile la lupte crâncene, sporturile cu ciocnire violentă, cu succes final prin răpunerea fizică mortală a concurentului. Luptele de tauri n-au putut fi interzise nicăieri. Circurile romane cu luptele între om și fiară continuă. Dar chiar acolo unde astfel de exhibiții nu pot avea loc, ciocniri mai inofensive sînt mereu prezente. Un public numeros, de oameni în toată firea, asistă aici la luptele de cocoși. Aceste biete păsări, mulțumite cu rodomontadele lor domestice, sînt excitate pînă la paroxism, după ce sînt îmbătate cu rom și puse să se sfișie între ele. Alte jocuri de adresă și violență adună un public veșnic curios și lacom de senzații tari. Cubanii sînt foarte mîndri de jocul lor național *Jai-Alai*. După cum în Turcia e aproape necuviincios să nu fi asistat la oroarea care se cheamă „dervișii urlători“, după cum la Sevilla ori Granada nu poți pleca decît rușinat dacă n-ai asistat la o luptă de tauri, aici *Jai-Alai* e obligator pentru turist. Altfel portarul hotelului, cunoștințele printre băștinași, bărbierul care te rade ori chelnerul care te servește, te-ar trata cu un zîmbet disprețuitor ori compătimitor, dacă i-ai mărturisi că n-ai asistat măcar o singură dată la jocul menționat. E adevărat că *Jai-Alai* nu e un sport absurd și brutal și că presupune și anumită virtuozitate. E o variantă a vechiului joc basc și francez cunoscut sub numele de *jeu de*

paume în Franța, de *pallone* în Italia, de *fives* în Anglia, de *pelota* în Spania. El constă în a prinde o minge zvîrlită cu putere ori cu abilitate într-un zid și de a o zvîrli din nou în același perete. Jocul constă într-o teribilă viteză și se joacă într-o mulțime de clădiri speciale care se numesc *frontones*. Un public, în special de rentieri, trece dintr-un local în altul în fiecare zi.

★

Astă-seară am fost invitați la „Country Club“. Aici se adună lumea „șic“ a orașului și a provinciei, corpul diplomatic, musafirii americani de vază. Ni se dă însă a înțelege, pentru ca situația să fie clară de la început, că titlul de diplomat constituie un *passe-partout*, indiferent de țara pe care o reprezinți. Locul e de o rară frumusețe: un palat cu terase înflorite, înconjurat de un parc tropical în orgie de vegetație, garnisit cu toate florile și esențele ca o grădină botanică. Sala de mîncare strălucește de argintării, flori și cristaluri. Oamenii care iau parte parcă ar constitui tacit o înțelegere de complicitate, de solidaritate de interese. În linii foarte generale, deosebim două tipuri fizice: tipul slab, uscat, degenerat ușor sau mai grav, cu un fel de eleganță exterioară în costum și alură, ceea ce în lumea „bună“ se numește în limba franceză: *race*, sau cînd descompunerea fizică e mai avansată: *fin de race*. Acești oameni sînt în genere spanioli sau englezi. Ei vor să reprezinte tradiția, noblețea de sînge albastru, vechimea de clasă sau de familie. La ei totul e măsurat și preocuparea de a face impresie e vizibilă. Trăiesc pe o serie de cancanе, de prejudecăți de clasă (toți se trag cel puțin din Columb, dacă nu din Cortez sau Pizarre) sînt plini de ceremonial, de maniere distante și închise. Preocupa-

rea lor principală e de a sublinia înalta lor bunăvoință, după grade și ierarhie socială. Unora le acordă un simplu surâs din cap fără să le întindă mîna, alora le întinde mîna întregă fără surîs, cu trei degete, cu două degete, după gradul de importanță a convorbitorului, în fine — maximum de grație — alora li se oferă și surîs și mîna întinsă. Aceștia, cred ei, sînt făcuți fericiți pe cel puțin o zi întregă datorită acestei mărinimoase atenții. De la celelalte mese mai puțin distinse, femeii frumoase ori numai elegante pîndesc cu ochi aprigi aceste distribuții de favoruri protocolare și dacă originea lor e numai aceea a unui rețent îmbogățit, privirea lor exprimă dorință și gelozie. Tot acest deșert maneaj anacronic e de un comic irezistibil. Poate distra pe un turist o seară întregă.

O a doua categorie e compusă din oameni grași, chei, îmbrăcați în costume stridente, care debutează în sală joviali, zgomotoși, fără nici o timiditate. Își susțin grandomania nu pe criterii de vechime rasială, ci pe avere. Vor să disprețuiască pe cei dinții printr-o expresivitate exuberantă și vulgară, ca oameni care știu că mofturile aristocratice sînt de cumpărat ori de vîndut cu o anumită sumă. Femeile lor sînt pline de bijuterii, de blănuri și nu beau la masă decît șampanie. Chelnerii, ca să le facă plăcere, deschid sticle cu pocnituri de arme de foc, ceea ce face ca prima categorie, mult mai sobră în consumații, să strîmbe din nas sau să zîmbească indulgent. Se înfruntă astfel, în fiecare seară, în duel mut, două momente istorico-sociale, trecutul și prezentul. Dar bucuria și a unora și a altora conține neagra presimțire a unei a treia dimensiuni în timp: viitorul.

★

„Insula pinilor“ se găsește la vreo șaiszeci de mile de coasta Cubei. E o grădină tropicală de o exuberanță vegetală, rară chiar în aceste ținuturi. Numele său vechi era „Camaraco“, dar mai pe urmă, sub influența religioasă, a fost rebotezată „Evanghelistul“. Legenda spune că aici își îngropau pirații comorile lor, după prădarea corăbiilor. Aici își situează Robert Louis Stevenson, faimosul său roman *Insula comorilor*. Așa cum e acum, insula e un adevărat paradis: munți de marmuri policrome, vegetație luxuriantă în care mii de păsări cîntă toată ziua și toată noaptea, papagali de culori tari, flori superbe răspîndite în orgii de risipă, cerul de un azur neprihănit. Contagiunea mediului e irezistibilă în euforia pe care o transmite celor mai uscate sau mai împietrite fiiri. O broșură de propagandă turistică exclamă înduioșător: „Cum pot fi comparate comorile infinite ale naturii cu biete comori legendare îngropate aici de pirați?“ Ceea ce nu împiedică pe turiștii grași și ignari veniți de pe Broadway să nu fie atenți o clipă la minunile locului și să întrebe de o sută de ori, obsedanți și pișălogi, pe bietul cicerone care-i conduce, dacă crede că mai sînt comori în insulă și unde crede că ar fi îngropate. Stafiiile piraților voinici, romantici, aprigi în aventură și dragoste, umplu insula cu duhul lor. Ceea ce risipește visul acestor zile și nopți de vară eternă e un izvor radioactiv de ape minerale, în jurul căruiu mișună arătări infirme, care se tirăsc în cîrje. Datorită acestor ape, se zice că nu s-a văzut niciodată un caz de cancer în insulă.

★

Santiago de Cuba e cel de al doilea oraș important al insulei și așezat în partea ei de sud. Și aici tronează citadele îngîmfate care apărau privilegiu: Cas-

tillo del Morro, la Socopa Bateria de la Estrella. La începutul secolului al XVIII, douăzeci și cinci de mii de emigranți francezi au poposit mai întâi aici. O bună parte din ei au plecat mai departe și au colonizat Louisiana pe continent, fundind New-Orléans. Dar o parte au rămas pe loc, lăsînd orașului o anumită atmosferă, un stil francez de viață. Aici s-a născut cunoscutul poet de sonete parnasian, José Maria Heredia. Cortez, înainte de cucerirea Mexicului, a trăit cîtăva vreme aici. Tot aici a fost scufundată faimoasa flotă spaniolă în timpul războiului hispano-american și tot aici a fost semnată pacea care a trecut Cuba, cu toată pretinsa ei independență, în stăpînirea efectivă a State'or Unite. Orașul e construit pe coline, adesea abrupte, încît străzile devin cîteodată inaccesibile pentru vehicule. Trepte de scări au fost tăiate pentru ascensiunea pietonilor. În acest oraș s-a îmbogățit și a domnit cunoscutul Emilio Baccardi, Regele romului, „băutură aurie ca razele soarelui și subtilă ca ritmul unui dans nativ cuban“, spune o poetică reclamă. Apucat de remușcări — totdeauna după moarte, ca toți marii speculanți — Baccardi a fundat o mare bibliotecă, un muzeu și o serie de spitale. Orașul amintește prin stilul caselor cu cerdacuri de fier acoperite de glicine, de Vieux Carré din New-Orléans. Ca și acolo, cînd cade brusc noaptea tropicală, aștepți concerte de chitară, serenade cîntate de amorezați sub balcoane în care se strecoară fete diafane și intimidat.

★

Astă-seară părăsim Cuba pentru a ne întoarce în S.U.A. Pe puntea vaporului, privind cum vaporul părăsește pămîntul miraculos al insulei, îndreptîndu-se

către largul golfului Mexic, îmi trec ca un caleidoscop înaintea ochilor peisajele încântătoare ale acestui paradisiac colț de lume. Munți de roci straniu colorate în zeci de nuanțe, râuri albastre prăvălite în torente tumultoase, vulcani amenințători în negură, apoi mare nesfârșită de azur, lumină când orbitoare, când tamizată, colorînd voluptuos o vegetație în exuberanță nebună, citadele și castele fermecate de piatră cenușie îmbrățișate de liane agățătoare, sub care persistă patina timpului, toate formînd halucinant, un miraj de atracție irezistibilă. Cîte valuri și valuri de omenire frămîntată s-au revărsat aici în decursul veacurilor, ca să istovească un vis de fericire care-i chinuia și-i chema aici ca o obsesie. În aceste locuri menite pentru voluptate și calm, s-a ciocnit și sfărîmat sub pumnal și otravă, sub teribile boli și neîndurate chinuri, în violuri și asasinate perfide, atîta omenire. Nicăieri poate, istoria n-a fost mai crudă și mai aprigă. Aici am înțeles, pentru experiența mea umană, mai bine ca oriunde, într-un tablou sinoptic și semnificativ, legea și esența colonialismului. Oriunde a fost un colț mai înzestrat pe lume pe care l-au descoperit visătorii, clasele puternice s-au năpusit asupra lui și l-au stors pînă la ultima picătură, neîmblînzite nici de surîsul naturii, nici de curățenia populației, nici de răcnetul de agonie al victimelor. În zilele capitalismului, ipocrizia a devenit insinuantă, acordînd luxul aparent al șoselelor asfaltate și al hotelurilor somptuoase, al constituțiilor false, libertăților iluzorii numai pentru membrii aceleiași clase, acordînd toate aceste minciuni cu realitatea unei plebe care geme strivită sub călcîi, culegînd firimituri de la un banchet copios, de la care doar indigestia stăpînilor mai salva cîteva lături pentru ciini și oameni.

Aici însă domnește fără nici o îndulcire contrastul cel mai violent între zdrențe și mătase, între coliba sordidă și palatul de basme. Lumile stau față în față: unii înspăimîntați de coșmarul viitorului cu mâinile încleștate pe comorile adunate, alții gemînd de indignare și suferință și clădind ascuns în suflete mînia nestăvilită de răzbunare. Se trăiește aici prelu-diul care vestește marile furtuni, răgazul liniștit care precede încăierări finale. Lupta e pregătită și atacul va porni sigur în zori de zi.

Vaporul taie calm și sigur ape liniștite, tulburîndu-le în valuri de spumă. Un lanț de insule ca un pod întretăiat de brațe largi de apă, Kay-West, arată urmele unui pămînt prăbușit, care altădată, în viața geologică, apărea ca o prelungire a uscatului, neînteruptă, între Florida și Cuba. Oamenii pe vapor se întorc din vacanțele lor, absorbiți de grijile reîntoarcerii la muncă și frămîntare. Fiecare își deapănă preocupările personale, ca și cum viața lor ar fi eternă, printre atîtea prăbușiri ale istoriei și geologiei. El nu cugetă că legea inexorabilă a dialecticii firii a confundat în neant, aici sub ochii lor, pămînturi, imperii, ambiții și veleități.

Pentru noi însă acest rezumat de istorie și geologie, unde se prepară și azi, latent și inevitabil, o nouă fază de viață, rămîne o lecție adîncă de politică. Spasmul colonial se concentrează și se precizează în ultima sa zvîcnire. Pentru cine știe să înțeleagă, Antilele devin un cîmp experimental pentru o repetiție generală.

CALIFORNIA

Intr-o zi limpede de iunie, sub o boltă de cristal azuriu, am plecat spre Occidentul îndepărtat. Călătorul cu dare de mîină de azi, care are la dispoziție un tren confortabil, nu cunoaște decît din literatură drumul anevoios al caravanelor de emigranți muce-nici, care, acum un veac, au pătruns peste Munții Stîncoși și deșerturile Arizonei înspre „Far-West“.

Acum, așezat la fereastra unui „Pullman“, turistul privește un peisaj monoton de păduri mediocre, de coline turtite, repetat aidoma în aceleași imagini zile de-a rîndul.

Așezările omenești sînt rare: ferme izolate la zeci de kilometri una de alta. Casele sînt neglijate, fără grădini, fără flori, fără cochetăria vilelor europene, în care gospodina casei se muncește să amestece agreabilul cu utilul, după sfatul dintr-un vechi a'da-giu. Fuziunea omului cu pămîntul nu s-a putut face în America din lipsa de tradiție și istorie a unor locuri în care n-au locuit bunicii și strămoșii. Dar mai ales preocuparea pur capitalistă a exploatării a inter-

zis orice sentimentalism rustic. Aici, fermierul locuiește la oraș, cultivă lanurile cu mașini, cu zileri negri aduși de cine știe unde. El vine o dată sau de două ori pe săptămână, controlează posibilitățile stricte de randament și se întoarce acasă, la oraș, unde-l așteaptă cinematograful, bursa și, duminica, stadionul de sport. Fiindcă viața lui e în altă parte, el nu cunoaște bucurii și speranțe legate de un loc. Amintirile copilăriei și ale vieții de familie lipsesc. Nimeni nu se gîndește să-și înfrumusețeze o casă care-l găzduiește doar din cînd în cînd, ca pe un comisoajor într-un hotel în care își va petrece o noapte.

Peisajul agricol nu e punctat nici măcar de icoana duioasă a cirezilor de vite care însuflețesc un peisaj. Pustietate de lanuri fără viețuitoare și fără oameni. Singurul caracter uman al acestor întinderi fără sfîrșit e din cînd în cînd un coș de fabrică. Și apoi iarăși deșert fecundat de sămînță, pentru o producție anonimă, în care omul e un intermediar indirect și invizibil. Clima continentală dogorește vara și îngheață viața iarna. Dacă mergi cu automobilul și nu cu trenul, tăcerea de mormînt, stepa fără sfîrșit, nu e întreruptă de glas voios de ciocîrlie ori de țînîit de greiere. Pasărea n-are ce mînca, fiindcă insecta a fost, ca și musca, răpusă de un toxic. Numai zgomotul ritmic al motorului umple văzduhul cu aceeași cadență adormitoare. Din cînd în cînd, la marginea șoselei perfect asfaltată, un han curat, elegant, în care se servește pe mii și mii de kilometri o formă identică a porției de înghețată ori a paharului de coca-cola. Fata care te servește, îmbrăcată în aceeași uniformă, cu același surîs standard, cu aceeași grație stereotipă, nu poate fi alta decît aceea care te-a servit și cu două mii de kilometri mai înainte, pe malurile Atlanticu-

lui. Asemănarea halucinantă îți face oarecum frică: îți vine să crezi că aceste ființe umane au fost fabricate în serie pentru o anumită trebuință și dacă pe una o cheamă Francis și pe alta Wilhelmina, totul e o simplă iluzie, persoana fiind una singură, cu darul vrăjitoresc al ubicuității.

Cînd coșurile de fabrici se întetesc și atmosfera plutește într-un abur negru de cărbune, cînd gările sînt aglomerate de sute de vagoane de marfă, drumul către Pacific întîlnește primul popas: Chicago.

Chicago

E un oraș întins cît un județ, cu o populație extrem de deasă. Înainte de a ajunge la gara centrală, trenul parcurge, timp de aproape o oră, suburbanele înecate în fum și într-un jeg păstos și negru. Eleevatoarele, fabrici, linii de cale ferată suprapuse pe poduri, pe diferențe de niveluri, mormane uriașe de gunoaie și de deșeuri azvîrlite, movile înalte de cocs, nesfîrșite bazine de petrol. După ce intri în orașul propriu-zis, infernul furnicarului de oameni și fierărie nu se schimbă. Pe ici și colo, cîte o veleitate de grădină, visată într-o primăvară, pătată apoi de ulei și cărbune, înăbușită de fum în cursul verii. Oamenii umbli iute, agitat, ca să nu piardă o clipă; țipă ca să fie auziți de alții în acest haos de zgomote, de mirosuri grele, de tonuri cenușii. Centrul se vestește doar prin prezența zgîrie-norilor cu treizeci-patruzeci de etaje îngrămădite, răsturnate unele peste altele ca de ravagiile cosmice ale vreunei zeități furibunde, supărată pe om și pe îndrăzneala lui.

Urcați într-un taximetru, sîntem conduși iarăși printr-elevatoare și poduri zvirlite peste canale cu apă neagră și unsuroasă. După o jumătate de oră se deschide un bulevard mare, arătos, pe malul lacului Michigan. Aici se găsesc hotelurile de lux, magazinele somptuoase, muzeele și restaurantele.

Hotelul la care tragem e un caravan-serai cu patruzeci de etaje, imens și impersonal, neprietenos și lipsit de orice intimitate. Camerele sînt luxoase dar nu prea curate, înzestrate cu toate subtilitățile tehnicii americane: aparat de ascuțit briciul, aparat de făcut spumă, foarfeci pentru manicule, trei feluri de dușuri etc. În fiecare măsută de noapte, la locul în care în Europa se găsește un anumit recipient, aici apare un exemplar de biblie, din care poți citi seara înainte de a adormi, cîteva precepte calmante. Pe pereți, cîteodată, psalmi ori citate din evanghelie, conțin consilii de sobrietate, smerenie și pietate. Acest lucru apare necesar probabil într-un oraș ca Chicago, unde în fiecare zi se comit zeci de asasinat. Culoarele sînt pustii. În S.U.A. serviciul se face numai o dată pe zi, la o anumită oră. Dacă te scoli după, camera se face tocmai a doua zi. Nenumăratele sonerii nu servesc la nimic, deoarece dacă suni, nu vine nimeni niciodată. Imaginea — și aici — a travaliului mecanic care trebuie să se facă singur, fără mîna de lucru. Dacă te îmbolnăvești și ceri ceva, nu poți căpăta nici un ajutor. Astfel camera pare un compartiment mecanic în care contribuția omului e suprimată. În zadar aștepți să vezi o urmă de prezență omenească, ceva uitat, o greșeală comisă, o scăpare din vedere dar mai ales acea „bună dimineața” întovărășită de un surîs binevoitor, cu care te întîmpină femeia de serviciu ori chelnerul în hotelurile europene. Omul în-

deplinește un ritual de mașină timp de un sfert de oră pe zi și pe urmă se evaporază discret, probabil ca să nu piardă câteva momente în conversație cu pasagerii. Dacă ai greșit etajul sau numărul camerei, nu găsești pe nimeni ca să-ți dea o indicație. În schimb, în holurile imense de la parter, mișună o aglomerație enormă de oameni. Aici găsești tot ce-ți trebuie, ca într-un mic oraș: librării, dentist, doctor, farmacie, magazine de confecțiuni, baruri și, bineînțeles, mai multe săli de restaurant cu diferite tarife și calități.

În afara marelui bulevard de pe malurile lacului Michigan, orașul e sumbru și misterios. În străzi întunecoase, între depozite și magazine prăfuite, se furizează baruri suspecte, unde figuri interlope de felul celor descrise în romanele polițiste privesc provocator clienții care intră. Aici a fost patria aleasă a *bootlegger*-ilor pe timpul prohibiției alcoolului. Acest regim coborîse practica beției la niveluri subterane, clandestine, vecine cu crima, raptul și șantajul. Gangsteri faimoși, italieni sau germani, aici își aveau cartierul general. A trebuit intervenția lui Roosevelt ca să aducă alcoolul la o suprafață legală, spre a stîrpi asociațiile de bandiți. Dar fărădelegile au obiective variate. Comerțul clandestin cu băutura nu era singura ocupație a bandelor. Mai rămîneau *Kidnapping*-ul (furturile de copii) și șantajul, devenit aproape o instituție națională. Oricine avea în trecutul său un păcat, o slăbiciune, a lui sau a familiei sale, putea primi o scrisoare prin care i se făcea cunoscut că discreția relativă la un fapt oarecare din trecut costă o anumită sumă.

Gazetari serioși mi-au afirmat că în acest oraș există o societate pe acțiuni, cu o firmă și cu un fals scop comercial, scop aparent, sub care reala activitate constă în suprimarea contra bani a unor anumite persoane. Un concurent într-o afacere bănoasă, un rival în dragoste, pot dispărea într-o bună dimineață dacă se plătește suma cuvenită. A doua zi cadavrul persoanei în chestie e găsit plutind pe lacul Michigan sau zvârlit într-un canal. Mi s-a mai afirmat că astfel de societăți dau dividende acționarilor și că în consiliul de administrație figurează și kongresmeni (deputați) ba chiar și membri ai poliției.

★

Duminică, ora zece dimineața. Vizită la muzeul de arte de pe bulevardul lacului. Clădire somptuoasă, cu săli largi, minunat luminate. Artă muzeologică a expunerii e excelentă în institutele de pictură din S.U.A. Tablourile sînt expuse în cele mai favorabile condiții de lumină, grupate rar, neîngrămădite, cu mult spațiu și perspectivă împrejur. Americanii au dobîndit tîrziu gustul pentru colecționare, după ce existau Luvrul, Prado, Ufizzi și Pitti, National Gallery și muzeele din Viena. Totuși, dispunînd de sume imense, ei au reușit să adune o serie de tablouri interesante din arta mai veche și piese cu totul remarcabile din plastica contemporană. O serie de artiști ca Manet, Monticelli, Modigliani, Picasso au cele mai multe și adesea din cele mai bune pînze ale lor în muzeele americane. Expunerea artei mai vechi este aci mult mai aproape de evocarea vieții trecute, decît în muzeele europene. Pictura, arta mobilierului, faianțele, statuile, nu sînt expuse separat, după genuri. Produsele de artă din evul mediu, de pildă, sînt reunite într-o ca-

meră, reprezentînd o sufragerie ori un salon întocmit așa cum erau ele într-o casă din acea epocă, după uzul obișnuit al vieții omului de atunci. O sală de mîncare are atîrnate faianțele timpului. Mobila e aranjată ca pentru a primi mosafiri, cu vase de cositor ori de aramă, cu masa pusă plină de argintării și cristaluri, cu naturi moarte pe pereți. La Chicago, Filadelfia ori Boston au fost cumpărate, transportate și expuse, biserici gotice întregi. Admirăm aceste capodopere cu entuziasmul necesar. Dar fiindcă e duminică, direcția muzeului s-a gîndit să mai facă o plăcere vizitatorilor. În sala cea mare de la parter, s-a instalat o fanfară care suflă cu toată violența alămurilor, uvertura din *Cavaleria rustică* sau un vals de Strauss. Și aceasta, timp de ore întregi. Nimănu-i trece prin cap că contemplația artistică presupune reculegere și tăcere.

Acest procedeu de trivializare a nivelului superior de artă se găsește și în compoziția programelor de concert simfonice. O lipsă totală de gust în ierarhizarea valorilor artistice face ca, într-un concert de filarmonică, o cîntăreață amatoare, să cînte bună-oară după *Siegfried Idyll* sau *Parsifal*, o arie din *Traviata* sau chiar o cançonă italiană.

★

Trenul care merge spre California se cheamă cu un nume spaniol: El Capitan. E un tren de lux pentru fericiții acestui pămînt, un tren de milionari. E prevăzut cu tot ce trebuie unui om deprins cu viața confortabilă: vagoane speciale de jucat bridge, vagoane de lectură, dușuri și băi, infirmerie și doctor atașat la tren. Călătorii sînt taciturni și aroganți, deprinși cu porunca și reprimanda. Trenul

parcurge mai întâi nesfârșitele șesuri din Middle-West, pe o parte și alta a râului Mississippi. Cât poți vedea cu ochiul, se întind lanuri de grâu și de porumb. Apoi, vegetația devine din ce în ce mai debilă, mai rară, mai ofilită. În fine ajungem într-o regiune plată, care însă urcă încet. E apropierea Munților Stîncoși. Stîncile și vîrfurile pietroase lipsesc aproape cu totul. Urcăm pe un platou fără înălțimi și fără depresiuni. La un moment dat, trenul atinge o altitudine de peste două mii cinci sute de metri. Peisajul însă are înfățișarea de stepă a Bărăganului nostru. Privirea se pierde în infinituri de orizont. Nici un obstacol n-o oprește. Se avîntă liberă și nesfârșită. În regiunea aceasta, înălțimea nu cunoaște urcușuri bruște.

Pe acolo au trecut acum un secol, caravanele mizere și desperate ale emigranților în căutarea aurului Californiei și Alaskăi. Oamenii porneau în căruțe cu coviltir, cu copii, cu boarfe și bagaje, cu merinde. Mergeau în cuptorul de iulie ziua întreagă, și noaptea poposeau la un foc de vreascuri, unde trebuiau să îngrijească bolnavii, bătrînii și copiii. În crucea nopții, triburile indiene se furișau după jnepeni și deschideau pe neașteptate focul ucigător. Cînd lupta înceta în zorii zilei, se numărau și se îngropau morții, ființe scumpe, care trebuiau părăsite în pămîntul pustiului. Și caravana pornea mai departe în scîncetul copiilor bolnavi, al femeilor istovite și al cîinilor flămînzi. Ajunși aproape de malurile oceanului, noii veniți găseau pămînturile ocupate. Stăpînitorii aprigi îi alungau de pretutindeni sau îi angajau cu salarii de mizerie într-o nouă robie. Tragedia aceasta fără nume a durat decenii întregi. La cohortele triste ale emigranților, se adău-

gau câteodată și țărani expropriați cu forța din gospodăriile lor pentru săparea unei mine de petrol sau instalarea unei uzine. Li se făgăduiau pământuri grase și fertile ca să colonizeze Occidentul îndepărtat. Ajunși acolo, nu găseau nimic decît o birocrație aspră ori cel mult indiferență, așa cum a fost evocată într-un zguduitor roman, *Fructele miniei* de scriitorul californian Steinbeck. Clima dulce a Californiei n-avea destule virtuți ca să înblânzească sufletul acestor desperați, pentru care moartea era o izbăvire. Cîți turiști joviali și fericiți, alintați de briza oceanului Pacific, furați de bucuria de a trăi, își mai închipuiesc azi durerile mute care i-au precedat pe acest pămînt, unde înfloresc portocalul și mîngîie duios soarele de aprilie?

Convorbire interesantă în tren, cu un celebru medic, profesor la o universitate californiană. El îmi descrie moravurile medicale din S.U.A., organizate după norma capitalistă. În foarte multe locuri, medicii, dentiștii, laboratoarele de analize și farmaciștii au încheiat un cartel. Bolnavul se prezintă la un doctor. Înainte chiar de a-l examina, acesta îi explică noua descoperire a științei medicale: cele mai multe boli sînt pare-se provocate de o proastă dantură. Nu se poate pune nici un diagnostic pînă cînd nu se pronunță cutare dentist (asociat cu el). Atunci omul se prezintă la dentist care, totdeauna, îi va găsi o serie de defecte ale gurii. După ce el este îngrijit o săptămînă și plătește cincizeci de dolari, se întoarce la medic. De data aceasta i se spune că acum urmează analizele la cutare laborator (tot asociat). Pentru alți cincizeci de dolari,

cetățeanul capătă o puzderie de analize cu sau fără raport cu boala de care suferă. Se reîntoarce la doctorul curant, care acum îi pune un diagnostic, de asemenea gras plătit, și-i prescrie mai multe rețete cu cel puțin zece medicamente, toate invenții „arhirecente“, ultimul cuvânt al științei. I se recomandă cel mai corect farmacist (evident, tot asociat). Bolnavul își procură medicamentele. Dacă acestea i-au făcut bine, el dorește să le repete la farmacistul în chestie, lucru rar, fiindcă de obicei acesta reține la el ordonanța. Dacă totuși bolnavul insistă să-și procure leacurile, farmacistul îi spune că numai medicul poate ști dacă repetarea e indicată. Trebuie deci să meargă din nou la el. Ajuns la acesta, i se spune că între timp s-a putut ivi un nou defect stomatologic și atunci reîncepe turul: dentist, analize, farmacist. Și așa mai departe.

Gran Canion

Cei vechi credeau că există șapte minuni pe lume. Dacă ar fi văzut Gran Canion, desigur că ar fi admis și pe a opta. E greu de închipuit o asemenea potrivire de împrejurări geologice, capabilă să dea naștere la un astfel de miracol al naturii. Închipuiți-vă niște chei săpate într-un platou de piatră la o adâncime de două mii de metri, cu o lărgime de un kilometru pînă la doi, pe o întindere de circa două sute cincizeci de kilometri. În fund, curge fluviul Colorado. De proporțiile Dunării el pare totuși, văzut de sus, un rîușor îngust cît o panglică. Acesta e faptul brut și extrem de simplificat, la proporții geometrice. Impresia care îi-o produce însă e plină de rezonanțe, de infinite com-

binații picturale, de asociații mitice, de grandoare, de spaimă și de un sentiment straniu de mirare, de măreție strivitoare și de groază.

Platoul în care mii de milenii natura a săpat apelor un drum nestăvilat e un pustiu dezolat la o altitudine de două mii și ceva de metri. De jur împrejur, doar arbuștii cu frunza rară, jnepeni și cactuși. Intindere fără nici un obstacol pînă departe, cît poate vedea ochiul în linia zărilor. Nici așezare omenească, nici urmă de cultură. Tăcere adîncă de astru mort, încremenit în veșnicia spațiilor siderale, viziune astromonică întrezărită parcă de poveștile astrale care încîntau copilăria noastră—ale lui Jules Verne. În adevăr, prima impresie e aceea de ceva cu totul străin planetei noastre, de imagine lunară, cu fantasmagorii cosmografice halucinante, coșmar de somnambul. Înainte de a te apropia de hieratica prăpastie, tăcerea vrăjită îngăduie să-ți auzi pașii și să te sperii de zgomotul lor. Cînd ai văzut năprasnicul abis, îți apare a doua icoană : de mitologie și de basm. Incepi să întrezărești ca în copilărie figuri de zîne, de balauri, adăpostite în castelele și fortărețele de piatră din mările adîncimilor. Țărmurile defileului sînt dantelate în uriașe amfiteatre de piatră cioplită, în peșteri, în ziduri parcă fermecate, în temple pentru zei uriași.

După ce străfundurile ancestrale au fost potolite, urmează impresia artistică a unui spectacol simfonic de mii de forme și culori. Prăpastia săpată la mii de metri taie sute de straturi geologice, de roci variate în toate culorile curcubeului. După cum se mișcă, soarele din răsărit pînă în amurg, țesuturile telurice de materii diferite capătă mereu alte culori. Unele apar în roz delicat, altele în albastru puternic, altele în verde de tonul vegetației de primăvară ; în fine între

ele se strecoară fîșii de violet ca în apusuri de soare pe întinderi marine. Peste cîteva minute, caleidoscopul culorilor s-a schimbat. Refracția luminii în structura pietrei s-a mutat, și un alt tablou, cu alte efecte picturale, se formează. Aceeași atracție hipnotică, asemenea aceleia a valurilor mării, dar cu mult mai variată și mai intensă, te menține ore întregi nemișcat. Contemplarea unei atare splendori ar trebui să lase călătorului integritatea impresiilor sale, fără nici o pată de preocupare meschină, fără calcul socotit în avantaje utilitare. Dar acest lucru nu e, după cît se pare, posibil în S.U.A. Punctul cel mai grandios al locului e comercializat de hoteluri, agenții de spectacole triviale în care nu lipsesc nici producțiile de dans folcloric ale unor bieți indieni tuberculoși, împodobiți absurd și ridicol cu pene în evantai pe cap, siliți să țipe niște melopei care vor să fie sălbatice, dar care și-au pierdut orice urmă de spontaneitate și pe care bieții actori le execută ca o corvadă penibilă de care sînt sături pînă la exasperare. Populația de aici a fost de mult decimată de furia colonialistă. S-au păstrat doar cîteva exemplare debile, roase de mizerie fiziologică, de boli misterioase, ca să mențină o ambianță, un cadru adecvat comerțului turistic. În pauze, dansatorii vînd niște obiecte de aramă, desigur fabricate la Detroit sau New-York, drept opere de artă populară făcute de mîna meșteșugarilor indieni. Călătorul pleacă deprimat, chemat prea repede din visul său la o realitate trivitală.

★

Numele Arizona vine de la *Arizonac* care în dialectul indian papago înseamnă „țara rîurilor mici“, denumire improprie, deoarece regiunea e aproape stearpă, avînd doar un singur fluviu mai important care

o udă, și acela situat pe frontiera de vest : Colorado... Primăvara, deșertul se colorează de tufe pline de flori: yuca, mesquite, palo verde și cactuși care se împodobesc cu flori mari roșii și cu frunze foarte dulci de forma unui ananas spinos. Printre aceste boschete înflorite mișună șerpi și „șopîrle cu coarne“ de culoarea smaraldului. Populația e de aceeași origine ca aceea a Mexicului, sub influența căruia provincia a trăit cîteva secole. Cam a zecea parte din cei cinci sute mii de locuitori ai provinciei sînt indieni din triburile navajos, hopi și hualpa. Ei ocupau altădată, în majoritate absolută, țara și se ocupau cu creșterea unor enorme cirezi de vite. Instruiți și încurajați de puterea de stat americană, imigranții și aventurierii de pe coasta Atlanticului s-au năpustit asupra acestor pămînturi sub care zac mine imense de plumb, zinc, aramă și argint. Indienii au încercat să se apere, dar vorba lui La Fontaine : „acești oameni sînt foarte răi : dacă-i ataci, ei se apără“. Masacre în masă au urmărit exterminarea lor totală. Un secol de lupte inegale, în care unii luptau cu arme moderne, iar băștinașii cu arcul și săgeata, a adus reducerea aproape completă a mîndrelor triburi, stăpîne altădată pe acele locuri. Reduși la mizerie, la foamete și somaj, intoxicați cu alcool și sifilis, pe care colonizatorii li-l dădeau ca un mesaj al civilizației europene, cantonați în rezerve anume fixate ca în ghetouri, indienii, cîți mai rămăseseră, deprinși cu viața liberă și aerată a platoului, au început, ca păsările codrului închise în colivie, să degenereze sub povara unor boli misterioase și a unei triste abrutizări. Cîțiva dintre ei s-au „adaptat“ și au devenit doctori, ingineri sau agenți electorali pentru voturile indiene în slujba unuia sau

altuia din cele două partide de guvernământ. În schimb, noii veniți și-au mărit turmele acoperind imășurile; apoi, au început să le vîndă înspre răsărit, iar de cînd industria frigoriferă a făcut posibilă carnea congelată, au devenit, din cow-boy romantici, pozitivi milionari. Ei joacă și azi poker pe sume uriașe în *cantines* și *saloon*-urile regiunii; poartă cizme cu toc înalt și pîteni de argint și-s înarmați cu revolvere, în preajma unor fete frumoase și venale care acordă grațiile lor cîștigătorilor. Degenerați și piperniciți, vechii autohtoni indieni fac slujbă de chelneri și privesc vindicativ, melancolic ori absent, desfrîul noilor stăpîni. Din vechea civilizație aztecă au mai rămas ruinele castelului lui Montezuma și Casa Grande, resturi uitate de arhitectonică Pueblos. Cînd pierderile la joc erau masive, foștii cow-boy se despăgubeau pînă acum cincizeci de ani prădînd diligențele sau caravanele. Justiția și poliția de stat erau neputincioase. Singurii justițiarî respectați erau acei din secta *Vijilantes*, curajoși și duri, care suprimau repede, fără judecată, pe acela care asasina laș pe la spate ori pe acela care trișase prea grosolan la jocul de cărți. Etica prin aceste părți de țară consta în respectul pentru gentilomia locală a celui ce suprima curajos, pe față, un ticălos înarmat. La Tombestone, și azi, alături de raporturile „civilizației“, a automobilelor de lux, a barurilor pline de oglinzi și a „institutenor de frumusețe“, se găsește un cimitir faimos, „Boothill Cemetery“, unde inscripțiile pe crucile de lemn deasupra mormintelor conțin epitafe de tipul acestuia: „A tratat pe Bill Smith (un fioros bandit) de mincinos“, „a atacat cu curaj pe Abraham Samuel care era înarmat“ etc.

Prin geamurile trenului pătrunde o dimineață radioasă și blîndă. Gările, acoperite de agățătoare meridionale, sînt umbrite de palmieri. Trecem în viteză peste văi așezate perpendicular pe direcția apus, plantate cu nesfîrșite păduri de portocali și lămii. Pe coaste, mai sus, abundă vița de vie. Oamenii, sculați de dimineață, privesc o clipă, fără multă mirare, trenul care fuge și pe urmă se întind leneși și voluptuos. Plutește în aer o moleșeală dulce, o mîngîiere catifelată de răcoare călduță. Lumina e ca un balsam, ca o dezmierdare. Oamenii sînt deschiși, veseli, expresivi. E aceeași atmosferă plină de bucuria de a trăi ca și în Italia, în sudul Franței sau în Andaluzia, ceva mai comercial: camioanele încarcă febril fructe și legume pentru coasta rece și bogată la Atlanticului, vagoanele se umplu cu mărfuri și pachete; și ceva mai industrial: din cînd în cînd apar sonde de petrol și coșuri de fabrici.

Americanii nu pot lăsa un peisaj, un ținut, să rămînă stăpînit exclusiv de farmecul și grația sa naturală. În cel mai bun caz se amestecă utilul cu agreabilul, dacă nu se înăbușă total acesta din urmă sub exigențele rentabilității. Americanii nu uită o clipă că scopul suprem al vieții e de a ciștiga bani. Orice năzuință umană, de la artă la dragoste, de la sport la muzică, orice finalitate e simplificată la un singur punct de vedere: acela al profitului. Nu e considerată în sine, în legea ei proprie, ci în posibilitățile sale de producție. O femeie frumoasă, un gest curajos, o statuie reușită, o invenție științifică, nu-s aproape niciodată analizate în specificul lor particular, în frumusețea ori ingeniozitatea lor, ci în posibilități de profit

ori pierdere. Așezat în vagonul restaurant la o masă cu câțiva americani, îmi permit să apreciez frumusețea peisajului, culorile, dulceața lui. Mi se răspunde invariabil: da, terenul e extrem de productiv: rentabilitatea capitalului poate merge pînă la zece la sută. Un vecin de la o altă masă, ca să invedereze și mai clar indiferența sa pentru contemplarea estetică a locurilor, îmi oferă să-mi vîndă o duzină de stilouri, cu cinci la sută mai ieftin decît în magazinele din New-York ori Chicago.

★

Los Angeles e unul din cele mai urîte orașe din America și probabil din lume. Nu se poate distinge în așezarea lui o linie istorică de devenire. Orașul e nou. La 1850 nu avea decît trei mii de locuitori. Azi are două milioane și e al patrulea din S.U.A. Dezvoltarea lui nu s-a făcut treptat, sub imperiul a diferite cerințe: militare, artistice, politice. Un singur țel a dominat apariția și creșterea lui: cîștigul exploatăriilor, mai întîi de aur, apoi de petrol. Lipsit de curbă istorică în viața sa trecută, Los Angeles nu cunoaște nici o regulă de urbanistică și edilitate. Clădirile au apărut fără preocupare de aliniere. Aici, un bloc modern de douăzeci de etaje, alături, o magherniță veche, dărăpănată, cu un singur etaj, în care s-a instalat un depozit de mărfuri ori un atelier de reparații. Străzile sînt murdare, pline de hîrtii, de băltoace de petrol, de resturi de alimente azvîrlite de undeva. O forfoteală comercială mai isterică decît oriunde. Oamenii, înnebuniți de gustul cîștigului, aleargă, vînd, cumpără, mijlocesc, anunțînd la telefoanele veșnic ocupate cîștig ori ruină, mereu preocupați, mereu grăbiți.

În anumite mahalale, orașul însă e locuit, în vile mai retrase, de pensionari și de rentieri re-

trași din afaceri. Cartiere liniștite ca în orașele de provincie din Europa, în care oamenii se mișcă molcom, parcă ireal, pe un plan de vis. Dar această parte a orașului e izolată și aproape inexistentă ca importanță.

Astfel, Los Angeles e un amestec de viață : viață intensă, rafinată și provincialism stătut, rutinier. Prosperitatea afacerilor, de la comerțul cu fructe și conserve (cel mai important din Los Angeles) și pînă la petrolul recent forat, a împins aglomerația urbană la o expansiune uriașă, patru sute cincizeci de mii pătrate, a doua din S.U.A. Acum mai în urmă, s-a adăugat și industria turistică. Vecinătatea studiourilor din Hollywood, vecinătatea plajelor calde de la Santa Monica ori Santa Barbara atrag în fiecare an sute de mii de vizitatori. Centrul e plin de restaurante de noapte cu prețuri fabuloase, unde parvenitul din Middle-East și romantica lui fată pot vedea pentru cincizeci de dolari, dansînd în cursul nopții pe Charles Boyer, pe „sublimul lungan“ Garry Cooper, pe „bestialul“ Clark Gable, pe enigmatică Greta Garbo ori pe lasciva Marlène Dietrich. Los Angeles și cartierul său Hollywood au căpătat, de cînd filmul american cu crime și desfrîu sexual a devenit formula de fericire supremă visată de orice m-me Bovary, o aureolă de paradis modern. La Ferté sous Jouarre sau la Eisenach, mii de fete oftează nostalgic către acest punct al lumii, unde înfloresc „vampurile“ și primii-amorezi într-o viață de lux și feerie. Din toate colțurile lumii capitaliste, fete și băieți tineri trimit acestui oraș de legendă, încărcat cu toate reveriile lor, sufluri pline de admirație și concupiscentă ano-

nimă. Cei care reușesc să vină pînă aici se întorc desigur acasă cu visurile sfârșimate.

Magazine de lux cu vitrine orbitoare, hoteluri fastuoase, șiruri nesfârșite de automobile, standuri uriașe pentru luat gustări, femei care vor să pară originale mergînd ziua în amiază mare în pijama, cu un imens țigaret în gură, toate acestea dau cartierului Hollywood un caracter specific american. Către ora dejunului, „staruri“-le se adună la un mic restaurant la modă, unde lumea așteaptă în picioare ore întregi ca să găsească un loc și pe care-l exploatează un aventurier din Brooklyn, pe nume Mike Romanoff, pretins văr al ultimului țar. Înăuntru, de la masă la masă, actorii care se cunosc se apostrofează amical ori trivial, femeile pozează grav ori exuberant, sub privirile unei clientele de negustori plictisiți, pe care obezele lor matroane, în vecinătatea vîrstei critice, aiurite de admirația acestei lumi de siniștri cabotini, i-au tîrît pînă aici, făcîndu-i să piardă între timp cine știe ce afacere fructuoasă.

★

Un celebru studio, R.C.A., ne invită să vizităm atelierele și scenele de filmare. Un cîmp de cîteva zeci de hectare cuprinde pavilioane cu mobile: saloane, sufragerii, biblioteci din toate timpurile și stilurile. Alte încăperi conțin tot ce trebuie pentru regizorul filmului: aparate de imitat ploaia și vîntul, munți în miniatură care pot fi măriți pînă la iluzia naturalului, străzi de orașe care, sub efectul unor legi optice, capătă fizionomia străzilor obișnuite, aparate care măresc, micșorează, reduc ori sporesc vitezele etc., etc. Asistăm la cîteva scene ale unui film senzațional: un hoț pătrunde într-un

tren și asasinează un milionar. Scena e repetată de douăzeci de ori, fie că milionarul a strănutat când nu trebuia, fie că hoțul nu l-a gătit cu destul temperament, fie că soția n-a țipat destul de expresiv. În majoritatea standurilor e liniște și nu se lucrează nimic. Printre pavilioane, în curțile imense, cresc bălării și ierburi necălcate de picior omenesc. Activitatea generală e extrem de redusă. Sîntem invitați la dejun la cantina studioului. Directorul, un italian extrem de gras, gîfîie cînd vorbește. Ne explică criza în care se zbate industria cinematografică americană. După un deosebit avînt între anii 1930—1940, producția a intrat într-un profund marasm. Mai întîi războiul. Apoi criza de subiecte și de scenarii. La Hollywood sînt cîteva zeci de mari societăți de industrie cinematografică. Ele au sporit enorm producția și au epuizat toate romanele detectiviste aflate în colecții populare pe piață. La fel cu romanele istorice și cu cele senzuale de adulter, incest și toxicomanie. Dar publicul a început să se sature de aceste teme convênționale, repetate, standardizate. Ar trebui ceva nou: o altă imaginație, o altă sensibilitate. Dar acestea au început să devină rare; numeroși buni scriitori de scenarii, regizori și mari actori ca Charlie Chaplin, Catherine Hepburn etc., au fost concediați sau boicotați pentru convingerile ori simpatiile lor democratice. De îndată ce un element de valoare e bănuït de păreri de stînga, F.B.I. (Siguranța americană) se amestecă și cere îndepărtarea lui. N-au rămas decît mediocritățile oficiale, protejate de vreun bancher cu participație financiară grasă la vreuna din societăți. De altfel, adeseori proprietarii studiourilor sînt comercianți îmbogățiți sau societăți de petrol, bumbac

etc., care n-au în comun cu arta cinematografului decît dorința de a cîștiga parale. Firme celebre sînt bunăoară filialele lui Rockefeller ori Ford. Magnații își impun rude netalentate sau femei întretinute pentru rolurile principale. Evident că în asemenea condiții arta cinematografică stagnează. Concurența franceză, engleză sau italiană ar distruge pur și simplu industria de filme americane dacă n-ar fi condițiile draconice impuse de tratatele de comerț și care limitează producția acelor țări. De pildă, împrumutul acordat Franței în 1947 o obligă a reprezenta 75 la sută filme americane și abia 25 la sută filme franceze. Actorii celebri se expatriază și se angajează în alte țări din cauza persecuțiilor politice.

Ultimul film a lui Charlie Chaplin, *Monsieur Verdoux*, a trebuit să fie realizat cu banii personali ai marelui actor, într-un mic studio. Mi-aduc aminte că la una din sălile din New-York unde m-am dus să văd filmul, indivizi feroși, cu bastoane de cauciuc, aparținînd Ku-Klux-Klanului, se postaseră la intrarea principală și alungau brutal publicul care voia să intre în sală, sub privirile indifferente sau aprobative ale poliției. A trebuit să arăt cartea de diplomat ca să pot intra. Sala era, firește, goală.

Directorul italian cu care am stat de vorbă despre toate acestea era deprimat și pesimist în ce privește viitorul acestei arte în America. El adaugă că dacă lucrurile nu se schimbă, va pleca și el în Italia să-și încerce pricepera și norocul acolo.

★

La extremitatea vestică a orașului, pînă la țărmlu oceanului Pacific, se întinde suburbia luxoasă a locuințelor particulare aparținînd artiștilor și regizo-

rilor celebri. Beverly Hills cuprinde păduri tropicale și parcuri artificiale, așezate pe văi și dulci coline, pline de flori tropicale rare. Aici, în această vilă stil Tudor, stă Greta Garbo, dincoace, în această ultramodernă construcție de sticlă se odihnește Mary Pickford. În această imitație de castel feudal își are reședința familia Fairbanks. Și așa mai departe, pe kilometri întregi. Proprietarii acestor încântătoare proprietăți, unii îmbogățiți suficient ca să nu mai joace, sînt absenți. Ei călătoresc în Europa și vin rar, o lună, două pe an, în acest rai pămîntesc. Ceea ce nu împiedică pe turiștii naivi din Nebraska sau Yowa să piardă ore întregi în stradă, pîndind printre grilajele de fier ori punînd repetate și plictisitoare întrebări personalului, asupra obiceiurilor, felului de viață al celebriilor actori. Personalul de serviciu din aceste vile își face un frumos venit din relatarea, firește fantastică și mincinoasă, a biografiei intime a „starurilor“. Cetățeanul din Oklahoma pleacă mulțumit că în schimbul a doi dolari a aflat o serie de detalii scabroase despre cutare celebritate, pe care, întors acasă, va putea-o servi, inițiat și competent, membrilor clubului său.

În mijlocul acestor așezări, viața se concentrează în jurul unui superb hotel, instalat într-un parc întins cît o moșie. Camerele nu fac parte dintr-un bloc cu multe etaje ca în hotelurile obișnuite, ci sînt împrăștiate în mici pavilioane ascunse în boschete de yuca sau de tufe de bambu. Izvoare răcoroase murmură printre poteci și bungalow-uri în mici cascade. Sătuii acestui pămînt roditor își tîrîie existența între ora prînzului și a cinei în anoste partide de golf,

cheltuind într-o zi bugetul unei familii de muncitori negri pe o lună.

Acasă, în uzină, o cerere de cîțiva cenți pe zi e refuzată sub amenințarea bastoanelor de cauciuc ale poliției.

Dar principiile sînt principii, și etica acestor îmbuibaiți în interviuri și declarații publice predică altora abținerea și sobrietatea.

★

Coasta oceanului Pacific, ternă și lutoasă... Puține stînci, puțină faleză ridicată. Plajele se succed, pustii, fără vizitatori. Apa oceanului la coasta Californiei e de un albastru murdar, stins, fără efervescența luminoasă a mării Mediterane ori Caraibe. Orașelele sînt spaniole ca înfățișare arhitectonică, ca moravuri și chiar ca limbă. Pînă tîrziu către sfîrșitul secolului trecut, iankeii erau aici în număr mic. Dominau mexicanii și familiile primilor ocupanți spanioli atrași de fascinația aurului. Portocala și derivatele ei au adus un prim lot de oameni de afaceri. În 1891, s-a descoperit în curtea de intrare a unei case particulare petrol. În scurt timp, semnalul a fost dat și astăzi, o bună parte a provinciei e acoperită de păduri de sonde. Locuitorii spanioli bătrîni vorbesc de această descoperire în ograda unui modest gospodar, ca de un blestem. Viața lor liniștită și patriarhală a fost invadată de oameni de afaceri, de gangsteri și de curtezanele lor.

Orașele potolite de pe coastă, cum e San Diego sau Santa Barbara, au devenit centre luxoase de turism. Vechea liniște a ținutului nu s-a păstrat decît în interior, unde domină netulburat deșertul, O parte a acestuia e cuprinsă de „Valea morții”, lu-

gubră întindere, fără vegetație și fără turme, unde acum o sută de ani au pierit cu miile, de sete ori insolație, căutătorii de aur. Numai un original îmbogățit, pe nume Scotty, azvîrlind o sfidare naturii, și-a construit în inima pustiului un fel de castel fermecat. Se zice că el cunoaște încă secretul unor comori de aur ascunse, din care se alimentează din cînd în cînd. El păstrează costumul și alura de vechi prospector: pălărie mare de cow-boy, cizme înalte și pantaloni de călăreț. Ca o umbră romantică a trecutului, el provoacă lumea capitalistă a afacerilor cu o îndărătnică insistență.

De la Los Angeles la San Francisco circulă un tren luxos, „Lumina zilei“, făcut numai din sticlă. Poți privi și pe dreapta, și pe stînga, și în sus, cerul. Dar mai există un drum care se tîrăște molatic pe malul oceanului sau urcă arogant pe înălțimile muntoase înșirate de-a lungul apei. E vechiul drum al spaniolilor mexicani, care au parcurs litoralele de la San Diego la San Francisco acum patru sute de ani, în numele regelui Spaniei. Drumul se chema atunci pompos „Camino real“. Acum „Drumul regelui“ se numește prozaic și simplu, în termeni de Baedeker, „Șoseaua numărul 101“. E drumul primilor colonizatori, apoi al bandiților jefuitori plecați din sud, în fine al căutătorilor de aur. Acum îl parcurge superb morga „Cadillac“-urilor de lux și-l parcurg nevoiaș mici caravane de zileri sezonieri care se îmbarcă pînă la refuz, cu toată familia, cu copii și boarfe, în vechi mașini prăpădite, în căutare de lucru, de la o vie la un cîmp cu tomate și de la o plantație de portocali la o sondă de petrol. Drumul acesta spre nord a fost stropit

cu multe lacrimi. El ducea către zăcămintele de aur. Acum o sută de ani, năvala către văile de la Sacramento a fost neînchipuită. Orașe întregi, cu tot ce trebuia unei omeniri pătimașe, cu biserică și cârciumă, cu școală și spital, răsăreau într-o săptămână și apoi erau părăsite iute cînd rîurile își istoveau grăunțele galbene. Era pe vremea nuvelilor sentimentale și umane ale lui Bret-Harte și a glumelor amare ale lui Mark Twain. După o isterie de cîteva decenii, puhoiul s-a oprit ca să facă loc fîntînilor de petrol, cu așezări mai lungi, de altă natură, sau a grădinilor de portocali, muncite cu mulțimi necăjite de șomeri, sub conducerea unor vechili cu harapnice generoase, adunînd acțiuni și bani pentru ei și pentru stăpînii lor din Chicago sau New-York. Au venit pe urmă casele de sănătate și turiștii neurastenici ca să-și potolească nervii sau anghinele pectorale provocate de emoțiile jocului la bursă. Briza mării, azurul cerului și soarele blînd au adăpostit cu inegală ospitalitate pe călugării franciscani, pe conchistadorii lacomi de aur, gloata amărîtă a celor fără de lucru alături de regii bursei. În cimitirele semănate de-a lungul drumurilor, moartea a respectat regimul de clasă. Ei dorm cum au trăit, în sectoare diferite: aici monumente de marmură care în scurte epitafe vor să mintă posterității asupra misiunii pe pămînt a defunctului, dincolo sărmane cruci de lemn, sau morminte fără cruce, mute în anonimatul lor.

★

Santa Barbara, un orașel de provincie lipit de țărnul oceanului, e primul popas pentru turist. După cît se cunoaște, Don Juan Rodriguez Cabrillo

e primul alb care a pătruns aici acum patru sute de ani. Oasele sale se odihnesc uitate în insula San Miguel, în canalul Santa Barbara. De la mijlocul secolului al XVIII-lea o așezare de albi s-a înfiripat aici. Climatul, în California unde totul — afară de viața oamenilor — pare dulce, e desfătător. Munții, în șiraguri strînse, apără de vînturile de nord. Coasta e presărată de insule care opresc curențele mai aspre stîrnite dinspre largul Pacificului. Iarna plouă cîteodată. Dar în restul timpului soarele luminează cu blîndețe și voluptate. Păsările mai guralive ca pretutindeni cîntă fără încetare tot anul în imense masive de flori. Locul a fost acaparat întîi de preoți și călugări franciscani veniți din California spaniolă și a devenit o capitală eclesiastică în dependență de Monterey. O candelă care s-a aprins în 1786, ne spune povestea, arde și azi. Cîntecurile repetate au năruit clădirile, care s-au refăcut, cu îndărătnicie, repede la loc. Din cînd în cînd, cînd prosperitatea creștea, pirații coborau și prădau zile întregi. Mai veneau și hoardele de indieni din împrejurimi. Misiunea călugărească Santa Barbara s-a menținut chiar după ce în 1824 a fost secularizată. Pe la mijlocul veacului trecut, americanii au cucerit orașul și de atunci dominația spaniolă s-a sfîrșit. Numele străzilor și a parcurilor păstrează însă patria, menține pitorescul local, urme de altădată. O grădină poartă numele lui Cabrillo, primul european care a vizitat regiunea. Strada Janonali amintește de șeful unui trib indian care a trăit aici înainte de invazia albe. Figueras e numele unui guvernator spaniol. Nu-s uitați nici bandiți ca Valerio care a îngrozit locul.

Santa Barbara e plină de flori. Trandafirul înflo-
rește abundant la Crăciun, bulgării imaculați de ză-
padă ai crizantemelor se răsfață în largi masive toată
iarna, orhideele scumpe pentru care se plătește câțiva
dolari firul la New-York, aici trec neobservate. Mă-
zăricea, cameliile și wistaria, de toate culorile, um-
plu cu parfumul lor ca un balsam aerul proaspăt.
Printre câmpurile de flori răsar pete negre de chi-
paroși sau eucaliptuși de Australia. În acest rai pă-
mîntesc se îmbulzesc vilele de odihnă, bisericile și
hotelurile pentru îmbuibații pămîntului, cînd vreun
crah de afaceri sau vreo criză de adulter a neveste-
lor lor le tulbură plăcerea, netulburată altfel, de a
trăi. Dar nicăieri, în nici o suburbie măcar a orașu-
lui, nu se poate vedea un loc de odihnă sau de în-
sănătoșire pentru oamenii muncii. Așeștia zac în
spitale sordide, cînd sînt primiți și acolo, pitulate în
mahalale înnegrite de fumul marilor orașe. Nu numai
pîinea, dar și sănătatea sînt repartizate inexorabil
de legea de fier a raportului de forță al claselor.

Ca să-și distreze clientela turistică care plătește
gras, Santa Barbara întreține sărbători și ceremo-
nii spectaculare. În august se organizează în fie-
care an al comemorării „zile spaniole“. Atunci stră-
zile se umplu de procesiuni și costume colorate, de
jocuri și petreceri. Dansurile și balurile, cursele de
cai și luptele de cocoși, umplu cu rumoare de car-
naval castilian drumurile, piețele și răspîntiile. Dom-
nește o frenezie latină pe care flegmaticii anglo-

saxoni vin din toate colțurile ca s-o privească. În ghiduri se scrie că în acest sabbat grijile și nevoile se uită și că toată lumea petrece. Doar foamea, ea nu se poate uita și nici gândul că tot acest bîlci nu hrănește pe nimeni, atunci cînd omul se întoarce acasă seara și se așază la o masă goală. Cei necăjiți, atunci își deapănă mut — și încă deocamdată resemnat — pornirea cînd privesc atîta cheltuială care lor nu le îmbunătățește soarta cu nimic.

Orașul e dominat arhitectonic de zidurile grămădite în jurul reședinței eclesiastice a misiunii Santa Barbara. Pereții au o grosime de trei metri. Clopotele au fost aduse din Spania și toate materialele scumpe ale Mexicului și Californiei au fost grămădite aici. Mormintele împodobite ale episcopilor și guvernatorilor, care au schingiuit aici cîteva secole, sînt prezentate turiștilor în toată gloria lor postumă. Călugării franciscani se agită peste tot, creează acea atmosferă spaniolă de monahi și militari care sfi-dează vremea cu vanitatea lor somptuoasă și inutilă. Chateaubriand scrie în *Memoriile* sale că orice clasă are trei faze: aceea a utilității, aceea a privilegiilor și aceea a vanității. Clerul spaniol de aici a trecut de mult de epoca utilității — dacă a avut-o vreodată — a trecut și de aceea a privilegiilor, cucerite de businessmen-ii americani. Le-a rămas ceva din faza vanității, dar și aceea la un nivel pur formal. Negustorilor americani le place a tolera, pe ici pe colo, și pentru interese pur teatrale, aceste spectacole de aroganță trecută.

Prima vedere a oraşului San Francisco e surprinzătoare. După înşiruirea de la răsărit la apus şi de la nord la sud a oraşelor standard, parcă fabricate toate într-o noapte de aceeaşi maşină, se descoperă deodată un oraş care nu seamănă cu nici un altul. San Francisco — aceasta îi e principala caracteristică — e un oraş original într-o ţară standardizată. Când priveşti de pe una din colinele pe care e clădit oraşul, priveliştea e în adevăr feerică. Oraşul pare la început a semăna cu Neapoli, dar mai pe urmă se observă şi caracterul său particular pe care l-aş rezuma în formula: farmecul podurilor. În adevăr, construcţiile se întind pe malurile dantelate şi capricioase ale unui golf sinuos.

✓ Aşezările omeneşti obişnuite caută locuri netede pe care se dezvoltă. Aici deosebirea de înălţime şi vale a fost indiferentă. În mijloc oceanul pătrunde cu ape albastre, când gătit, când lărgit printre lanţuri de munţi. Casele se înfundă în depresiuni şi apoi se caţără îndrăzneţe pînă în vârful colinelor.

✓ Patrucinci ondulaţii se alternează ritmic, încolăcite în jurul apei. Diferenţele de nivel sînt aşa de accentuate încît privind din capul de sus al unei străzi în scări, pietonul nu îndrăzneşte să coboare fără baston. Ca de pe o culme de munte. Tramvaiele urcă pe şine

✓ cu dinţi, adevărate ascensoare. Contemplînd de sus această succesiune de vîrfuri şi prăpăstii populate cu clădiri, vederea e concentrată totuşi asupra golfului din mijloc peste care sînt construite, de la un mal la altul, două poduri uriaşe, din care unul se întinde pe o lungime de zece kilometri. Ele se impun aşa de insistent vederii, încît formează centrul

de gravitate al tabloului și grupează ca un nucleu în jurul lor tot restul orașului.

Cînd cobori înăuntru găsești o cu totul altă atmosferă decît în celelalte aglomerații urbane americane. Lipsesc aproape cu desăvîrșire zgîrie-norii. Distrus aproape în întregime de cutremurul din 1906, orașul s-a reclădit în case de stil 1900, nu prea înalte, astfel ca un eventual cutremur să producă mai puține dezastre. Furnicarul străzii e tot așa de agițat ca în alte părți: el e încă mai pitoresc, fiindcă orașul nu are stampila anglo-saxonă, ci pe cea cosmopolită și latină. Unele cartiere sînt, ca într-un ghetou, populate aproape numai cu spanioli, sau numai cu italieni, sau numai cu mexicani, sau exclusiv cu chinezi. Fiecare mahala întreține o viață specifică, cu magazine, mărfuri, moravuri și costume proprii originii locuitorilor. Ici o pagodă, dincolo un *palazzo* venețian sau florentin, alături o biserică împodobită în stil rococo *curiguresc* spaniol. Dar sub toate aceste aspecte exotice se simte, dură, îndărătnică, voința imperialistă americană. Li s-au lăsat popoarelor locuitoare tradiții de viață națională formală, obiceiuri inofensive de folclor, tabieturi autohtone, ca să se consoleze cu atît, luîndu-li-se în schimbul acestor daruri ieftine, pîinea și existența. Căci toate aceste cartiere „naționale“ sînt populate cu oameni săraci care își cîștigă din greu viața. Jos, aproape de apă, clădiri severe și tăcute anunță locuințele stăpînilor și ocupația lor: contuarele de comerț și băncile. Dacă New-Yorkul e centrul de exploatare al Europei, cu tarife vamale ruinătoare, cu împrumuturi costisitoare, cu importuri ieftine și exporturi scumpe în țările Occidentului, în schimb San Francisco e poarta de expansiune a imperia-

lismului colonialist către zona Pacificului și a Extremului-Orient. De aici pornesc, la prețuri de monopol, către arhipelagul Pacificului, către Australia, India și pînă acum cîțiva ani spre China și India, vapoarele cu petrol, cu cărbune, cu grîu, și tot pe aici intră mătasea, orezul, cauciucul asiatic, toate pe prețuri de camătă. Intreaga viață economică și politică a Orientului asiatic, cu mesfirșitele lui companii de navigație, linii aeriene, centrale de telegraf și radiodifuziune, bănci și societăți de „export-import“, se concentrează aici. Oamenii, cînd cîștigă parale multe, vor să și petreacă. Astfel orașul e plin de cluburi, tripouri, taverne de fumat opium, case de întîlnire, varietouri și teatre, într-un cuvînt, toate sursele, triviale sau perverse, ale vi-ciului, excitat de cîștiguri enorme și ușoare.

Nimic nu oferă mai concret înțelegerea acestei situații ca portul. Sute de vase încarcă și descarcă, zi și noapte, mirodeniile, cauciucurile brute; toate produsele coloniale se adună în movile uriașe spre a fi trimise către interior. Transporturile dinspre coasta Atlanticului, trecînd prin canalul de Panama se sfîrșesc aici. Pacheboturi de mare lux își încarcă directorii porniți în inspecție, să-și controleze fiefurile din Extremul-Orient. Deasupra se ridică o colină, mai înaltă ca toate, Nob-Hill, unde palatele de marmură ale îmbogățiților parcă supraveghează mersul aventurilor imperialiste. Lumea din vale numește pe acești magnați de pe Nob-Hill, *nabobs*, de unde cuvîntul nababi.

Cartierul chinezesc, China-Town, e cea mai mare așezare urbană din lume, de chinezi, dinafara Asiei. Ea cuprinde trei străzi paralele și altele mai mici perpendiculare pe ele. Casele au acoperișuri de pagodă

și sînt garnisite cu sculpturi în piatră reprezentînd capete de dragoni, și cu lungi balcoane de fier lucrat. Oamenii poartă pe lîngă haine europenești, halate, papuci și cozi după vechea tradiție chineză. Majoritatea sînt mici negustori cu comerț de băcănii unde se vînd mezeluri importate, ceai, pești strănii, uscați ori afumați, și o serie de zaharicale complicate și aromate, alții vînd mătăsărie, obiecte de artă în fildeș, jad, broderii, șaluri, acuarele etc. Unele din aceste obiecte sînt vechi și foarte scumpe, altele, imitînd pe cît se poate autenticitatea arhaică, sînt de fabricație recentă japoneză ori americană. Negustorii se muncesc să le prezinte drept antichități. Din loc în loc localuri de consum și baruri de noapte, luminate în clarobscur, mobilate cu lungi divanuri orientale, oferă fete cu grații minuscule și gentile, și băuturi amețitoare. O muzică discretă, în care domină chitara și banjoul, cîntă undeva invizibilă, în culise. Așezați aici, mulți din ei de un secol, acești chinezi americani, cu toată aptitudinea lor de expatriere, păstrează un intens simț național și o resemnată nostalgie. Cînd am vizitat orașul, Cian Kai-și și mercenarii lui continuau încă lupta. Am încercat să deschid discuții politice cu micii negustori din China-Town. Unii m-au privit bănuitor, căutînd să vadă ce intenții am și de unde vin. Cînd le-am spus că sînt reprezentantul democrației populare romînești, o imperceptibilă mișcare a mușchilor feței le-a marcat, timp de o frîntură de secundă, o surpriză binevoitoare. Au păstrat însă rezerva și muțenia. Dar după felul cum ne-au petrecut pînă la ușă, cum ne-au împachetat într-un surplus de hîrtie desenată lucrurile și după salamalecurile lor suplimentare, am înțeles că nu le fusesem antipatici.

Mai mult decît celelalte orașe de trafic comercial, licit sau ilicit (căci în America aceasta e același lucru, totul fiind o chestiune de nivel al bacșișului — cu excepția poate a Chicagoului), San Francisco are o viață interioară de aventurieri, escroci și gangsteri. Spaniolii au fundat orașul Jerba-Bueno în golful San Francisco în 1776. În 1846 marinarii americani au cucerit portul în numele Statelor Unite. A urmat apoi exodul frenetic, fără sfârșit, al căutătorilor de aur, ocnași, căpitani de industrie, visători și rebeli din toate țările pămîntului. Atracția aurului era așa de fascinantă încît marinarii își părăseau vasele, funcționarii din interior își lăsau slujbele, ca să caute prețiosul metal. „Coasta Barbarei“, înlocuită azi cu „Pacific-Street“, forma un fel de cartier general al tuturor aventurierilor. Acolo s-a constituit centrul tripourilor, al bărurilor și al caselor de prostituție. De atunci Frisco, numele familiar al orașului, vorbește cu oarecare vanitate de viața neregulată a unor faimoși bandiți adăpostiți acolo. În mijlocul apelor golfului, o insulă stîncoasă adăpostește un penitenciar. Nu fără mîndrie și se spune că acolo a fost închis cîtăva vreme faimosul Al. Capone care a onorat orașul cu o ședere temporară. Naivitatea multor americani, respectuoși în fața oricărei notorietăți, fie ea a unui star de cinema, a unui politician, sportiv ori bandit. Nu trebuie uitat că un grup destul de numeros de cetățeni au voit să propună candidatura lui Al. Capone la președinția republicii.

Dincolo de golf, peste podul de zece kilometri care-l traversează, se întinde orașul anexă Oakland. Aici intrăm iarăși în atmosfera tipic americană. Fabrici se înșiră una după alta. Cerem să vizităm o fabrică de automobile. Un inginer e delegat să ne explice diferitele mecanisme ale producției. Operațiile parțiale sînt descompuse la rîndul lor în zeci de mișcări stereotipe, așa încît toată contribuția muncitorului e doar o singură mișcare automată, ca o gimnastică mereu repetată a brațului, a piciorului. El nu cunoaște nici raportul la ansamblul contribuției sale, nici totalul mersului fabricației. Toată viziunea sa se întinde pe un fragment minuscul al operației totale. Charlie Chaplin a arătat într-un film celebru acest mecanism de îndobitocire a muncitorului care se cheamă în termeni științifici taylorism și care e unul din gravele flageluri ale producției de masă americane. În Uniunea Sovietelor muncitorul este schimbat trecînd prin mai multe faze ale întregului procedeu. Apoi cursuri teoretice, filme ori demonstrații experimentale îi arată tot cursul fabricației, pentru ca automatismul limitat al unui singur moment mereu repetat să nu-l abrutizeze. Deosebirea provine din aceea că în Uniunea Sovietică totul e făcut pentru ridicarea intelectuală și materială a lucrătorului, în timp ce în Statele Unite nu importă decît profitul patronului.

Pentru ca să dovedească esența democratică a bogățiilor ori a oamenilor politici care conduc America, ți se spune mereu același șablon: majoritatea

acestor fruntași au plecat de jos, de la cea mai modestă condiție materială: hamali în port, vânzători de ziare sau lustruitori de ghete. Ei au ajuns în capul piramidei prin muncă și ingeniozitate. E adevărat, numai că totul e o chestiune de metodă. Important e nu de a promova ascensiunea accidentală a câte unui individ — pentru unul care reușește, o mie sînt striviți — ci de a ameliora condițiile generale de ridicare a masei. De altfel cei care au reușit să ajungă s-au ridicat prin proceduri de speculație care au ruinat pe atîția alții. Pe Nob-Hill, colina nababilor din San Francisco, pe lîngă impunătoare palace-hoteluri, s-au adunat și palate particulare de milionari. Această colină e arătată ca un exemplu edificator al faptului că originea modestă a cuiva nu e o piedică în urcușul la cele mai înaintate trepte. Mark Hopkins și tovarășul său au clădit — așa cum altădată regi și voievozii înălțau biserici după victoriile lor, doar că acum cu mai mult simț al profitului — un hotel cu treizeci de etaje. În California-Street, bancherul James D. Fair a ridicat Fairmont Hotel. James Flood, fost chelner ori patron de cîrciumă, a lăsat o altă clădire impozantă. Toți aceștia au pornit de jos. Nu ni se spune însă cîte familii distruse, cîte existențe sfărîmate au zdrobit în calea lor spre îmbogățire acești feroci căpitani de industrie.

★

Golden Gate Park e o grădină dotată cu un înalt accent de parvenitism. Naturii i s-a interzis orice inițiativă. Nici o spontaneitate n-a fost tolerată. S-a creat un parc cu scopul precis de a se arăta de ce e capabilă bogăția americană. S-a grămădit aici tot

ce se poate închipui ca obiecte, flori, animale rare și scumpe ; aglomerate fără logică și fără gust, numai „ca să fie de toate“. Plante și arbori din toate părțile lumii, lacuri de felurite forme, muzee, păsări și pești ecuatoriali, mori de vînt olandeze, cascade alpine, rododendroni din Himalaia, cișmele turcești ori arabe și o grădină de ceai japoneză, cu poduri în spinare de măgar, din lemnuri rare, cu liane întinse pe ape leneșe. În fine, un muzeu de istorie naturală, cu toate spețele de animale ale pămîntului. Firește, o asemenea îngrămădire poate avea pentru coloanele de școlari care vizitează muzeul duminica utilitatea ei. Pentru omul plictisit ori obosit care caută un colț de liniște și verdeață, totul aci e enervant, cam așa cum sînt mobilele ori bijuteriile unui nou îmbogățit.

★

Parcul Yosemite, la cîteva ore cu mașina de San Francisco, e o rezervație de sute de hectare, unde sălbăticia grandioasă a naturii a fost respectată, doar ușor corectată ori adăugită. Acolo se găsesc superbe cascade, lacuri albastre ori de un sumbru cenușiu între munți acoperiți de ghețari, animale autentice rătăcesc printre arbori seculari. În altă parte, la Sequoia se găsesc cei mai bătrîni pomi din cîți cunoaște planeta noastră. După aprecierile botaniștilor, unii din ei trec de milenii. Americanii, fără viață istorică, îi îngrijesc ca pe niște moaște sfinte.

★

La frontiera Californiei dinspre Nevada se găsește un orașel straniu, dar foarte american ca semnificație : *Reno*. E o localitate care prosperează datorită unui trafic original. Este orașul divorțurilor.

Neavînd venituri suficiente pentru o prosperitate reală, primăria a inventat facilitatea în acordarea divorțurilor. Dacă în alt stat o procedură greoaie sau obișnuitele șantajе ale unuia din soți întîrzie verdictul final, [Oficiul de stare civilă al orașului] Reno [acordă sentința imediat, contra unei taxe apreciabile, și în cîteva zile, ba chiar, dacă e nevoie și se acoperă o sumă mai importantă, chiar în cîteva ceasuri. După cum se vede divorțul devine și el o problemă de clasă. Pentru cine poate plăti mult, divorțul devine un fleac. Numai oamenilor săraci le este rezervată despărțirea plină de greutate].

Acest trafic a atras în oraș o numeroasă clientelă flotantă. S-au clădit hoteluri și restaurante luxoase pentru ca clienții să aibă unde locui confortabil. În cele cîteva zile cît durează formalitățile, candidații, firește, se plictisesc. Le trebuiesc atunci distracții. În consecință s-au creat imediat numeroase cluburi și tripouri unde ei pot, la sume mari, practica diverse jocuri de noroc. E un alt mod de a extorca banii ahtiașilor, dornici de a desface o căsătorie. Cum la baza acestor divorțuri stau anumite îndrăgostiri exaltate, [oamenii sînt] nerăbdători și [gata de orice sacrificiu bănesc]. Nu mai vorbim de faptul că o puzderie de avocați, intermediari, notari, au afluat spre acest loc de repede îmbogățire. Încheierea unei căsătorii în regim burghez e adesea o combinație comercială între părinți: mărirea prin dotă a unei firme, a unei moșii etc. Dar și desfacerea ei devine astfel un subiect comercial din care se pot cîștiga bani.

★

Caracterul cosmopolit al oraşului se vede din specializarea culinară a restaurantelor. Există birturi chinezeşti unde se servesc toate felurile obişnuite la chinezi. Francezii, italienii, spaniolii, nemţii au fiecare restaurantele lor. Unul din cele mai cunoscute e un birt armenesc, purtînd numele unui poet: Omar Khaiam. Instalat într-un local luxos, dar mic, clienţii trebuie să aştepte, făcînd lungi cozi, într-un bar alăturat. Mîncarea, pretins specifică, e scumpă şi rea. Pilaful şi halvaua costă cît icrele negre la noi. Dar americanii curioşi şi bogaţi ar sta ore întregi aşteptîndu-şi rîndul, ca să guste deliciul bucatelor orientale, şi aceasta numai pentru a putea spune că cunosc şi acest detaliu. Ei nu rezistă mirajului notorietăţii, reclamei, modei, fiind supuşi pînă la sclavie la ceea ce e nou, la ceea ce e actual şi despre care vecinul său vorbeşte. De la un capăt la altul al planetei, oriunde se găseşte o curiozitate despre care se face zgomot, sînt prezenţi, plătind bucuroşi ca să nu le scape nevăzut ceva, din care nu înţeleg mare lucru, dar despre care poate spune că are cunoştinţă. Dacă o modă s-a lansat, americanul nu mai poate rezista. De la escroci şi şarlatani mistici, impostori care înfloresc din abundenţă pe solul american — pînă la minunile naturii din Hawai ori Bengal; de la producţiile aberante ale expoziţiilor expresioniste ori futuriste la cabinetele psihanalitice, cetăţeanul american trebuie să ajungă printre primii la faţa locului, dacă despre aceste fenomene „se vorbeşte“. De unde şi rolul imens al reclamei, devenită aici o adevărată ştiinţă şi ingenioasă artă. Sentiment gregar, faţă de care rezistenţa şi critica personală sînt foarte anemice.

✓ Astă-seară ne găsim într-un restaurant mexican la modă, cu numele de „Sinalca“. Fiind unul din punctele de senzație ale orașului, locurile se ocupă prin asalt. Sala e mică, decorată în chip amuzant cu mobile mexicane. Se servește o mîncare extrem de pipărată care cere multă băutură. La mese, lume elegantă, deși localul se menține intenționat la un nivel popular. Pe ici pe colo se presară și cîte un bărbat sau femeie în pitorești costume mexicane, pe care desigur direcția restaurantului îi plătește anume pentru figurație. Intre feluri apar „numere“ de dans și cîntec, executate de artiști aduși din Acapulco sau Vera Cruz. Femeile grase, brune, mustăcioase sînt de-a dreptul urîte. Ele se muncesc însă să arate un temperament drăcesc, care reușește să fie expresiv, chiar dacă se simte în el ceva factice, aranjat rece și artificial. Bărbații au înfățișare de cow-boy, plesnesc dintr-un bici sau mimează gesturi de azyrlitori de *lasso*. Totul într-un zgomot infernal; toată lumea țipă, aprobă ori șuieră, dezlănțuind împotriva bietului cîntăreț care n-a plăcut, un bombardament susținut de coji de portocale, de banane ori bucăți masive de pîine. La unii plata se soldează cu echivalentul unui costum de haine ori al unei săptămîni de alimentație pentru o familie săracă.

★

Turistul care părăsește California păstrează un sentiment general foarte precis. Acum o sută de ani a început aici, în aceste locuri minunat înzestrate de natură, o teribilă aventură. În căutare de aur, petrol sau fructe, cu infinite sacrificii, omul a reușit să-și subjuge natura. Peisajul, dușmănos și rebel la început, a sfîrșit prin a deveni docil. E

desigur o victorie umană asupra naturii. Dar, ca scop moral și științific, această cucerire s-a făcut aici mai anarhic, mai haotic, mai absurd decât oriunde. A fost o victorie de pur stil capitalist, dezlănțuită în energia sa individualistă, promovînd triumful persoanei, fără scrupul, fără finalitate etică și cu o rară sălbăcie în dorința de a se îmbogăți. A fost ceva din gestul unui director de menajerie, care ar deschide fiarelor ușile unui abator, lăsînd haitele lacome să sfîșie grămezile de carne. A fost izbînda unui moment de feroce individualism. Nici un gînd nobil sau umanitar, nici o perspectivă morală în năpustirea individului aprig și ahtiat din perioada „Raubkapitalism-ului“ asupra unui colț de lume, unde populația dezarmată a indienilor n-a putut opune nici o rezistență, dar unde sfîșierea s-a produs mai ales între chiar elementele haitei. A fost o ciocnire de junglă, unde cei puternici au triumfat. Nicăieri, experiența unui sinistru egoism, fără lege, fără rușine, fără milă ori remușcare n-a fost mai elocventă pentru anarhia și lăcomia caracteristice primelor începuturi de capitalism. Cînd porțile s-au deschis asupra acestui *El Dorado*, guvernării au recomandat cuceritorilor : „Iată un nou pămînt, năpustiți-vă asupra lui cum credeți, cu ce mijloace puteți, fără nici o restricție. Comparația cu cealaltă cucerire, cu supunerea metodică a naturii, fără suferinți, regulată și logică, umană și egală pentru toți, așa cum se îndeplinește într-un regim socialist — această comparație se impune de la sine cui știe a înțelege legile istoriei.

California, acum domesticită de puterea banului, pare istovită și cuminițită. Organism care a obosit repede după o teribilă devastare. Această provincie,

În fond așa de tânără, pare îmbătrînită înainte de vreme. Elanurile de tinerețe s-au epuizat în eforturi excesive. Apusurile de soare mi s-au părut în California sfîșietoare. O femeie tânără și frumoasă care și-a trăit prea repede viața. Un amurg prematur care acum răspîndește melancolie. Deja, ochii lacomi ai bancherilor privesc cu jind la alte colțuri proaspete ale planetei. În Wall-Street, California e considerată acum un loc liniștit de turism, puțin demodat, așa cum e Coasta de Azur în Franța. Țărmurile unde altădată conchistadorii nesățioși manipulau crima sau sinuciderea, au ajuns un loc de repaos pentru pensionari. Bancherii visează alte continente, poate Africa. Dacă vor putea...

CANADA

Cînd treci granița Statelor Unite spre sud, decorul se schimbă brusc într-un scenariu spaniol: munți de granit goi și dezolați, căldură toridă, lipsă de apă, case cu *patio*, pălării mari sombrero etc. Cînd treci frontiera dinspre nord, în Canada, peisajul îmbracă deodată un aspect scandinav. Lumina scade pînă la o umbră de crepuscul, aerul e viu și răcoros, cîmpiile poartă un covor de iarbă grasă, de o verdeață crudă îmbibată cu apă. Pe lîngă natură, așezările omenesci au și ele cu totul altă înfățișare. Nu mai e vorba de ferme comerciale, fără gospodărie personală a proprietarului, ci de conacuri îngrijite, cu tot ce trebuie, de la vită la floare și la arbori fructiferi. Acolo stă, iarnă și vară, o familie de agricultori legați de pămîntul pe care-l muncesc, pe care s-au născut și pe care, fără îndoială, vor muri. Vecină cu Statele Unite, Canada amintește totuși de Europa, de bătrîna Europă capitalistă, sclerozată a Occidentului. Dincolo de linia frontierei, zgomotul și agitația se potolesc. Incepe o tihnă, un eilan odihnitor și tăcut, Oamenii umblă mol-

com, gesturile sînt rare, firile introvertite, vorba do-
moală și înceată. Dar nu numai omul, parcă și na-
tura e mai reculeasă, mai calmă, mai decentă. Păsă-
rile cîntă mai șoptit, vîntul suflă moale, vitele par
gînditoare și melancolice. E o atmosferă de sedenta-
rism european. Nu e de mirare că atunci cînd ame-
ricanii vor să se odihnească, pleacă în Canada. E
singurul loc din continentul american, de la sudul
Argentinei, de la Țara de Foc — înghețată — urcînd
spre miazănoapte pînă la granița Canadei, unde omul
nu e în febră, frămîntare și gesticulație, unde nervii
vibrează leneș și așezat. Nu fiindcă clima e răcoroasă
sau imigrația provenită din elemente nordice. Aici
chiar și emigrantul italian sau grec ia stilul locului,
se concentrează și se liniștește. Telefoanele sînt mai
rare, trenurile umblă mai încet. Aparatele de radio sînt
mai puțin desfrîmate în orgia lor sonoră. Oamenii nu
țipă și nu se îmbrîncesc ca să nu întîrzie o clipă mai
mult. Ei se mișcă ca în familie *au ralenti*. Timpul
curge încet, domol și, desigur, tic-tacul ceasornicu-
lui bate mai rar și el. Concentrarea urbană de zgîrie-
nori, importantă în anumite centre, nu dă totuși ca-
racteristica locului. Tipul omului nu e acela atît de
des întîlnit al magnatului industrial occidental, aro-
gant și sigur de sine, ci al fermierului dur, îndărătnic
și timid.

În vagonul-restaurant chelnerii servesc fără grabă
mîncări de altădată cu sosuri englezești sau franceze.
E o atmosferă nițel arhaică, plină de datini și tra-
diții de *old good time*, de tabieturi și moravuri
care rezistă înnoirii vremii cu o vizibilă tenacitate.
Alungat de peste tot de suflul progresist al proleta-
riatului în ascensiune, spiritul conservator s-a refugiat
aici. În gări, momentul plecării nu e febril așteptat,

iar timpul de oprire e întrebuințat în taifasul între funcționarii trenului și ai gării. Graba halucinantă, specifică businessmenilor yankei nu se întâlnește aici ; omul nu se zorește ca un obsedat către făgăduielile clipei următoare, ca să-și epuizeze iute viața și să se apropie vertiginos de moarte. În toate, el își ia răgaz. Răsuflarea lui nu e accelerată de acea nerăbdare chinuitoare care animă manechinele vii, lăsate în urmă, nu mai departe decît la cîteva zeci de kilometri, mai la sud, la vama de unde începe iadul american. Călătorul care a plecat ieri seară din Central Station și a venit într-un *sleeping* de treizeci de persoane, bărbați și femei, culcați pe paturi suprapuse, care nu dorm o clipă toată noaptea, intră deodată într-o liniște chinuitoare, parcă ar fi ajuns în alt continent.

Această bruscă schimbare e datorată unei cu totul alte spețe de așezare și ocupație omenească. Deși în ultimul timp industria canadiană s-a dezvoltat amețitor, țara a rămas totuși la un caracter agrar.

Desigur, în regiunea lacurilor, Canada a devenit în ultimul timp o țară puternic industrială. Acolo a pătruns într-o măsură apreciabilă caracterul american. Dar această insulă de uzine coexistă cu o structură țărănească de tradiție europeană ; și în aceasta, Canada se deosebește de mentalitatea Statelor Unite. Acolo se spune cu un fel de mîndrie : „Noi nu mai avem țărani“. În adevăr, munca agricolă se face de antreprenori de culturi, fără legături stabile cu pămîntul, locuind la oraș, exploatînd aspru muncitori sezonieri care outreieră America după lucru.

Vechea datină europeană a omului legat de sol, păstrînd simțul naturii, închistat în datine vechi de secole, se mentine în Canada. El e simbolul fixării

de pământ cu toate prejudecățile, inconvenientele în raport cu lumea modernă, legate de acest fel de viață. Țăranul canadian, dur, zgîrcit, producînd larg pentru consumație și mai restrîns pentru piață, a rămas în urmă cu un secol. El lucrează terenul cu fiii, fetele și nurorile sale : defrișează noi ținuturi, tăind pădurile, fără să angajeze din avariție salariați. La dejun sau seara, familia se adună patriarhal în jurul mesei unde fumegă supa și prezidează, grav sau jovial, tatăl. Copiii sînt supuși și cuviincioși. Morala grupului se menține severă și absurdă în raport cu timpul. Intr-un continent unde ferma se vinde, se cumpără, se schimbă de la un vînzător la altul, țăranul canadian are pentru gîie atașamentul tenace al proprietarilor din tată în fiu. Americanul voiește să se îmbogățească repede, prin orice mijloc. El seamănă, cuiege și pleacă aiurea, agricultura fiind doar o speță de comerț. Țăranul canadian aliază nevoii de cîștig o serie de tradiții sentimentale. Aceasta împrumută situației lui sociale un caracter mai aprig. Chiaburul e un dușman tot așa de feroce al ordinii socialiste ca și marele capitalist. El e legat de pământ prin tot felul de sentimente, un atașament aproape animal, în timp ce marele capitalist are o atitudine abstractă față de pachetul său de acțiuni, pe care le vinde sau le cumpără oricînd dintr-o bursă oarecare. În jurul familiei țărănești se concentrează medicul rural, învățătorul, dar mai ales preotul catolic, alcătuiind un mediu bigot la fel cu acela din Franța ori din Țările Scandinave. Un geograf francez descrie astfel acest mediu : „În regiunea franceză din Saint-Laurent se ajunge la un tip curent de ferme de patruzeci de hectare, exploatate de țărani proprietari. Ele se întind în fișii dreptunghiulare, perpendiculare pe șosea, în mar-

ginea căreia se găsește casa. Producția comportă o agricultură variată, cu cereale, vaci de lapte, poiată de găini, legume și pomi fructiferi. E ceea ce nemții numesc *Naturalwirtschaft*. Se trăiește înăuntrul moșioarei care formează o unitate de resurse, consumînd o largă parte a produselor obținute și vînzînd restul la piața învecinată, care e adesea un mare oraș. Chiaburul lucrează ajutat și de nevastă, de fii și de fiice, fără mașinism excesiv, totdeauna în contact cu ceea ce se numește în Franța retrogradă din unele provincii *esprit de clocher*. Practic, dă rezultate satisfăcătoare: tehnica e inferioară aceleia din S.U.A., dar întreprinderea e agricultură, nu „industrie deghezată“.

De aceea, peste tot plutește un caracter demodat, vechi, parcă împietrit, sfidînd vremurile și goana lor. Totul s-a oprit la o formulă mediocră de bunăstare, ca în versurile poetului: „*Oh, temps, suspend ton vol*“. Lipsește doar diligența. Preotul e stăpînul locului. El pătrunde adînc în viața familiară, prin femei, o conduce de fapt, o dirijează pe căile unui conservatorism gelos și strict. Domnește astfel o atmosferă retrogradă care amintește viața bucolică a unei Europe legendare din alte veacuri, susținută de o populație de mici proprietari, aspră, îndărătnică, plină de dușmănie față de inovații, de o etică severă și implacabilă. Spiritul de întreprindere în limitele acestui mod de a concepe viața e aprig. Țăranii francezi fură în fiecare an pădurilor din nord cîte o porțiune defrișată. Ei se vor întinde pînă la hotarele tundrei.

În același timp, în regiunea Ontario sau Toronto, spiritul industrial a pătruns victorios. A construit numeroase uzine, orașe tentaculare cu blocuri uriașe, a întins mentalitatea americană, împingînd spre nord

idila țărănească. Coexistența acestor două lumi, sfidându-se una pe alta, constituie caracterul particular, atît de original al acestei țări.

★

La frontieră trenul se oprește și călătorii coboară în rînduri ordonate la inspecția vamală. Pașapoartele sînt minuțios examinate. Cînd ne vine rîndul, polițistul ne examinează din cap pînă în picioare, cu toată mefiența. A auzit că venim dintr-un ținut unde se plămădește o lume nouă. Apoi sîntem poftiți într-un birou special. Cu toate că avem pașapoarte diplomatice, sîntem supuși unui interogatoriu riguros. Sîntem întrebați dacă în țara noastră a fost introdus comunismul și dacă avem vreo misiune specială în Canada. La răspunsul nostru că facem o simplă excursie de plăcere, funcționarul zîmbește sceptic, avînd aerul să spună : „Asta s-o spui la alții“. În fine, un altul ne găsește o lipsă : nu avem nu știu ce viză specială pentru țările din sud-estul Europei și nu putem intra în Canada. Abia după amenințările mele de a reclama cazul sindicatului diplomatic, de a cere reparații etc, după un lung telefon, probabil cu poliția din oraș, sîntem eliberați cu un fel de resemnare plină de regrete.

✓ In vagonul-restaurant care ne duce la Quebec (oamenii sînt tăcuți, din aceeași familie, stau unii în fața altora și nu-și adresează un singur cuvînt.) Isteria americană a încetat. Oamenii citesc reculeși biblia ori cîte un vechi roman de Fielding ori de Dickens. Abia dacă ridică ochii să privească pe fereastră, posac și indiferent, peisajul. Sînt îmbrăcați cu stofe primitive și rustice, probabil țesute în casă. Altfel, deferenți și

serviabili, strict corecți, fără nici o bună dispoziție față de „veneticii“ care pot, să le aducă noi mesaje tulburătoare.

★

Cățarat pe o stîncă care se prăvălește abrupt pînă la apele fluviului Saint-Laurent, un vechi castel, transformat azi în hotel, „Chateau Frontenac“, adună la poalele sale, în străzi înguste și întortocheate, orașul Quebec, capitala spirituală a populației franceze din Canada. Hotelul-castel și-a păstrat porți și ziduri medievale. De pe terasele lui înalte privirea fuge departe peste coline, peste fluviul încolăcit ca un șarpe leneș, peste orașul revărsat în vale. Aici e un punct istoric mai vechi. Din Mexic și pînă aici, pe o lungime de trei mii de kilometri nu vom mai întîlni urme arhitectonice de viață trecută. Acest aspect de vechime se adaugă la caracterul european, neamerican, al ținutului. Cuibul de pirați a servit desigur altădată drept citadelă, loc de sprijin al cuceririlor spre vest și de apărare a celor cîștigate pînă atunci. Astăzi, pe culoare cu ogive s-au instalat calorifere, în odăi cu nișe ascunse în pereți s-au așezat paturi confortabile cu telefoane la cap. Peste tot răsună strident și nepotrivit, aparate de radio. În sala restaurantului cu bolți vechi de capelă mișună femei somptuos îmbrăcate în rochii de seară și cu șiraguri de giuvaere. [La o masă] alături, [o tînără milionară cu păr spălăcit și ochi bulbucăți] ar avea chef de stafii și strigoi rătăcind pe coridoare pentru ca amintirile istorice să aibă un sens. În prețul ridicat pe care l-a plătit pentru cameră, ea ar dori și astfel de senzații. Cînd i se spune că așa ceva nu se poate, ea își apleacă capul ondulat pe umărul tatălui său, atotputernic bancher american, și cu un glas răs-

fătat cere insistent să i se procure stafii. Bătrînul afacerist mormăie ceva neînțeles care seamănă cu refuz, apoi scoate din buzunar un stilou de aur și începe socoteli de afaceri cu vecinul său. Fata răsfățată privește pierdut, departe, ridică din umeri și se resemnează cu durere la o viață așa de aspră în care i se pot refuza astfel de mici capricii.

★

Orașul are străzi strîmte, cu case mici, cu magazine modeste. Clădirile importante, monumentale, pentru autoritățile de stat sînt rare. Totul are un caracter provincial. Alături de dezvoltarea vertiginosă a centrelor urbane americane, chiar a celor canadiene ca Montréal sau Toronto, Quebec amintește de Orléans, de Troyes, sau de orice altă urbe de provincie din Franța. Pe străzi apar femei bătrîne, cu șaluri arhaice pe umeri, cu vechi bonete bretone pe cap, cu saboți în picioare. Bărbații poartă berete sau caschete de mult uitate în țara de baștină. Dughenele, ca în mici orășele, vînd de toate: șireturi de ghetе, salam, funii, cuțite, stambă. Lipsește doar fitil de lampă cu gaz. (Negustorii ambulante își strigă și își laudă cu glas ascuțit marfa. Reclama e acustică ca în evul mediu, nu vizuală, fără vitrine) și caractere luminoase, electrice ca în secolul nostru. Populația e 80 la sută franceză. Dacă te adresezi cuiva pe stradă, în englezește, ca să ceri o informație, ți se răspunde invariabil: „*Je suis canadien français, monsieur*“, ceea ce înseamnă că cetățeanul, deși știe limba engleză, nu vrea să răspundă decît în limba sa natală. E o lume franceză veche, rămasă intactă la ceea ce a fost în secolul al XVIII-lea, cînd a fost colonizată Canada. E o felie

de viață păstrată în felul conservelor de un reactiv chimic care o ferește de cofupția aerului. Cine vrea să înțeleagă retrospectiv istoria Franței, trebuie să vină aici. Va întâlni un colț de muzeu viu, ca un acvarium, în care o frântură de viață rămasă la caracterul epocii iluminismului, s-a păstrat nealterată.

După cedarea Canadei către englezi în veacul al XVIII-lea, populația franceză s-a retras pe această parte a țării, s-a închis ermetic în ea însăși, cu îndărătnicie conservatoare în moravuri, cu preoții ei catolici, cu agricultura sa minuțioasă, cu ritualul sobru și ferecat al vieții de familie, cu limba sa ferită de orice evoluție.

Evident, viața e mai îndărătnică decât orice rezistență și în fiecare an vârstare tinere franceze coboară către lacul Ontario și către Toronto, ca să lucreze în fabrici și să ducă o viață mai pasionantă și mai temerară. Cei care rămân acasă, însă, păstrează neschimbate legile și moravurile vechi, cu toate influențele populațiilor înconjurătoare de alte neamuri. Față de englezii și americanii din jur, ei se mențin printr-o economie patriarhală, prin religie, limbă și moravuri tradiționale. Cel mult dacă gustul pentru agricultură le dă un impuls la pionieratul defrișării pădurilor dinspre nord, unde suprimă arbori superbi ca să semene în locul lor orz și secară.

Așa cum se conservă închiși, vorbind o franceză curată, ferită de imixtiuni impure, canadienii francezi au pierdut simțul solidarității cu patria mamă. Ei nu se simt legați de patrimoniul social și intelectual al Franței europene. Sentimentul național nu-i unește cu metropola. O nouă imigrație nu întreține raporturi vii cu patria de origină. De ase-

meni, străini față de anglo-saxoni, (ei rămân singuri într-o lume cu care nu se pot înțelege, dar cu care conlocuiesc într-un armistițiu civilizat.) Sînt în Canada aproape trei milioane de francezi la o populație de zece milioane și jumătate. Canadienii britanici sînt cinci milioane patru sute de mii. Restul de două milioane sînt proveniți din diferite popoare europene ori asiatice. Astfel elementul francez reprezintă aproape o treime a populației. Ei provin din vreo șazeci de mii de francezi pe care tratatul de la Paris în 1763 i-a cedat coroanei engleze. Franța i-a uitat cu totul, mai bine de un secol. Abia în 1855, fregata „La capricieuse“ a făcut o vizită în fosta colonie și cu această ocazie, francezii au început a descoperi pe canadieni abia către sfîrșitul secolului trecut.

Ei au rămas masiv pe teritoriul pe care-l ocupau la sosirea lor în regiunea dintre Quebec și Montréal, emigrînd parțial și în alte cîteva provincii învecinate. În regiunea Ontario nu sînt decît trei sute de mii la o populație de trei milioane una sută de mii, ceea ce reprezintă abia 9 la sută, în schimb ei reprezintă două milioane două sute șaptezeci de mii la o populație totală de două milioane opt sute șaptezeci și patru de mii, adică 80 la sută în provincia Quebec. În alte părți, în Manitoba, Saskatchewan, Alberta etc, ei nu figurează decît cu un procent de 6 la sută. În țară, la nord de Montréal, concentrarea franceză e așa de puternică, încît reprezintă 95 la sută. Înspre vest, dincolo de regiunea lacurilor, populația engleză și originară din alte popoare e absolut masivă, elementul francez fiind aproape total absent.

La Montréal, caracterul francez e cu mult mai șters. Și acolo se vorbește curent și peste tot franceza. Dar se aude des și limba engleză. Imitațiile pariziene nu lipsesc: „cutii“¹ cu chansonieri, loca-luri de noapte care se numesc „Quartier latin“, mîn-care franceză în restaurante, cîteva sucursale ale ca-selor de mode din Paris, ba, cîteodată, pe străzi mai dăturalnice, cîte o birjă cu un cal, condusă de un vizitiu bătrîn cu favoriți ori cioc și care nu vrea să vorbească decît franțuzește. Incolo însă, orașul are un caracter anglo-saxon, mai mult englez decît ame-rican. Clădiri uriașe cu zeci de etaje, alături de locuri virane, pe care nu se construiește nimic, de-oarece terenul se arendează foarte scump, cu metrul pătrat pentru stațiuni de automobile, dau impresia aceea caracteristică în S.U.A. de proiecte îndrăznețe neisprăvite, oprite în realizarea lor. În cartierele mărginașe, în suburbii, o populație mai puțin sor-didă, mai puțin mizeră ca în orașele din S.U.A. Fe-meii curate, case cu flori, copii voinici și colorați la față.

Convorbire interesantă cu un profesor universitar progresist. El îmi spune că ideea de pace e în Cana-da mult mai agreată, mai răspîndită ca în S.U.A. Intelectualii, muncitorii, țărani sînt pacifiști con-vinși. Dependența economică de S.U.A. e hotărîtoare. Metropola engleză cumpără grîul și făina canadiană în mare parte. Importul însă e făcut din mărfuri americane. Deși dominion englez, Canada face un comerț dublu cu Statele Unite față de acela pe care-l

¹ În franțuzește boite — local, în genere de noapte.

face cu Anglia. Apoi, capitalul american participă la cele mai multe întreprinderi canadiene în proporții considerabile. Totuși, yankeii nu sînt prea iubiți. Caracterul social și economic al țării, cu toată evoluția rapidă către industrializare — în special extractivă — rămîne încă agrar. Mentalitatea — în rîndurile proprietarilor de pămînt — e aceea a unei democrații burghezo-conservatoare, mentalitate specifică chiaburilor rurali, bogați și egoiști ca orice chiaburi, negustorilor duri, lipsiți de orice fel de sentimentalitate. Un partid social-democrat de nuanță laburistă, lipsit de viziune revoluționară, face o politică oportunistă, fără principii, mulțumindu-se să apere de la zi la zi un minimum de drepturi destul de reduse, ferindu-se să supere cu atitudini prea radicale patronatul. Influența religiei e încă foarte puternică. În ultimii ani se observă în rîndurile proletariatului o conștiință de clasă care aduce multe tulburări conducerii birocratice a „bossii“-lor socialiști. Intelectualii sînt în mare parte progresiști și au început să militeze energic. De aceea sînt bănuți, suspectați și neglijați în toate revendicările lor aci ca și în S.U.A. Nevoia de libertate și de pace e mai puternică însă ca la vecinii din sud, și glasul intelectualilor progresiști începe să fie ascultat.

★

Religia catolică în elementul francez e expresia acestei baze economice de mică producție de mărfuri pe de o parte, pe de alta a nevoii de conservare națională a unui grup minoritar într-un complex statal de populație majoritar engleză. Preotul catolic intervine în viața intim familială, dă sfaturi, intervine insistent și activ în perioadele electorale spre a de-

termina un vot în favoarea reacțiunii, preia sume importante pentru întreținerea bisericii. Cu alte cuvinte e amicul și susținătorul ipocrit al familiei. Politica religioasă catolică nu e reprezentată numai de un cler francez. Mulți dintre episcopi și arhiepiscopi sînt irlandezi, adică mai preocupați de puterea bisericii decît de conservarea naționalității franceze.

Limba acestei populații e o limbă franceză care se menține în familii și în relațiile economice și sociale. În birouri și în școli, însă, limba oficială e cea engleză și aceasta reprezintă un puternic element de deznaționalizare. Puritatea exprimării suferă și prin faptul că se adoptă adesea un argou mixt franco-englez așa cum am constatat și la românii din Detroit sau Cleveland. În domeniul sportului, cinematografului, utilajului tehnic, apare clar acest jargon amestecat.

★

Ca la toate popoarele tinere de pionieri, care au transformat un continent primitiv prin lupte grele și crude cu populațiile autohtone și forțele rebele ale unei naturi străine, unde elementul masculin trebuie fatal să facă față greutăților, femeile în Canada sînt inferioare ca număr bărbaților. Numărul relativ redus le aduce și o prețuire mai mare. În S.U.A. legislațiile sînt făcute ca să protejeze femeile (trebuie să înțelegem : femeile aparținînd claselor posedante) în toate domeniile. Statistica arată că în Statele Unite marele capital se găsește în proporție de 68 la sută în mîinile femeilor. Rezultatul e că acolo femeia — dar numai cea bogată și alintată, a rămas într-un stadiu medieval de parazitism, de lene și inutilitate socială. Le poți vedea la recepții sau preumblări,

împopoțonate, fără preocupări generale, dornice numai de petrecere, sport sau flirt.

✓ În Canada, la 105 bărbați sînt doar 100 femei. Dar aici femeile nu s-au mulțumit să fie întreținute din munca bărbatului, ci s-au înrolat activ nu numai ca gospodine harnice, colaboratoare egale în muncă cu bărbații la țară, dar au pătruns și în viața publică și socială. Multe femei sînt avocate, inginere, medici. Există o puternică mișcare a femeilor pentru cîștigarea integrală a drepturilor politice și sociale. Dincolo, element exclusiv de agrement pentru unii, ea așteaptă să fie servită, întreținută, adorată. Aci, robustă, energică și conștientă, ea devine un factor social modern de îmbunătățire a condițiilor sociale pentru toți. Aspectul ei exterior e nițel masculinizat, dar total deosebit de înfățișarea de păpușă imbecilă, încărcată cu bijuterii și blănuri, de dincolo.

★

O radioasă zi cu soare de sfîrșit de iunie. Excursie în împrejurimile orașului Quebec. Drumul curge curat și drept printre grădini cu pomi în floare. E duminică și oamenii au ieșit la soare ca insectele primăvara. În vremea cînd la noi se coc cireșele, aici au înflorit liliacii. Tufe uriașe de violet închis se revarsă peste case și grădini. În aer plutește mireasma amară și suavă de floare. Fete grase, blonde, rumene la obraz, rîd cu poftă. Băieții în haine negre, curate, le țin isonul. E o atmosferă de sănătate și de voie bună care umple văzduhul de voieșie și tinerețe. Grupurile sînt așezate de o parte și de alta a șoselei ca la noi duminica la sate. Printre pîlcurile de tineret se strecoară o arătare în negru, un corb straniu pe un tablou de verdeață luminoasă, care spune

fiecăruia cu un zîmbet mîeros, convențional și fățarnic, cîteva vorbe ademenitoare! (E pastorul satului care reprezintă încă concepția de viață a altei generații, în fața căruia glasurile amuțesc respectuos și pălăriile băieților se ridică de pe capete, ca la un ordin militar brusc. Rămășiță sumbră, care îngheață rîsetele și amuțește viața ca o remușcare. După ce a trecut, ca ofițerul la regiment sau pedagogul la școală, hazul pornește parcă mai întezit, ca să compenseze intimidarea. Viața își reia impetuos drepturile.

Într-o grădină-restaurant unde prînzim, mesele sînt grupate pe familii, oamenii beau alcool tare, whisky canadian, dar decența oprește gesturile nepotrivite și înăbușă țipetele. Veselie nordică, potolită, reținută.

Cînd ne întoarcem spre oraș, către ora trei după amiază, umbrele crepusculului coboară încet peste oameni și locuri. Noaptea septentrională se vestește după această scurtă bucurie diurnă.

★

Un negustor canadian francez cu care stau mai mult de vorbă, mă întrebă, curios de a se documenta, dacă am fost vreodată în Franța. El n-a fost niciodată. Ca o rudă îndepărtată care vrea să afle vești de la o familie ingrată, îmi pune nenumărate întrebări. Laudele mele asupra strălucirii franceze îl lasă bănuitor. La urmă sfîrșește conversația cu aceste cuvinte: „O fi așa, dar oamenii de acolo au pierdut credința în Dumnezeu. De aceea au mereu războaie și cer ajutorul nostru cu care obțin victoria fiindcă noi sîntem credincioși și Dumnezeu ne ajută“.

Apoi, pentru toate aceste informații binevoitoare de la familie, și probabil fiindcă e credincios, îmi cere un preț mai ridicat decît cel anunțat în vitrină.

★

Preumblare cu automobilul în taiga de la nordul orașului Quebec. Pădurea de coniferi e sumbră și posomorită. Numai coaja albă, văruiță, a mesteacănului așterne pete de lumină pe un fond clarobscur. Atmosferă grea, hieratică, de catedrală. Sub copaci, mușchi, ferigi și ciuperci întind un covor palid, limfatic. Din cînd în cînd, mașina surprinde fiare cu blană abundentă care se salvează în tainițele tufișurilor ori fug buimăce sub copaci. Tăcere deplină, apăsătoare, ca de basm fermecat. Nu cîntă nici o pasăre, iar vîntul s-a oprit și el înmărmurit. Trecem din cînd în cînd peste riuri reci și negre. La maluri plutesc și acum, uitate de vreme, frunze uscate din toamna trecută. Din stufărișuri și mlaștini, nici o vietate nu-și ia zborul. Totul e atît de încremenit, încît mișcărilor noastre și ale mașinii par insoțite, stranii. Cînd automobilul se oprește și glasul nostru amuțește, tăcerea ajunge totală, abstractă. Totul lasă o impresie de irealitate, de existență factice, artificială; lume adormită, încremenită de bagheta unui vrăjitor ca în poveștile copilăriei.

Întîlnim în fine o cabană, nu locuită de amorezați, fugiți de lume ca în cîntecul francez, ci de un voinic canadian francez, cu părul roș ca de gal, cu fața puternic colorată, cu pipa în gură și cu pușca pe spate. Ne poștește înăuntru, nu înțelegem pentru ce, fiindcă după ce ne oferă cafea tare, nu mai spune nici un cuvînt. Fața îi e brăzdată cu dungi adînci, săpată de vremuri și poate de zbuțiu. Aflăm atîl,

că trăiește aici de doi ani din vînat și pescuit. Înțelegem că omul e mizantrop și că a fugit de lume. Veche concepție individualistă, antisocială, ca la francezii vechi, descrisă în bătrîne cronici și păstrată aici ca o experiență rară, nealterată de scurgerea vremurilor. Mod caracterologic francez de a reacționa la decepții și la înfrîngerii, neputință de a înțelege cauzele specifice ale unei soarte vitregi, un suris blînd, rămășiță uitată de tinerețe și speranță, îi înflorește totuși o clipă în barba încăruntită. Apoi, revenit din această fugară slăbiciune, se încruntă din nou.

★

Aceeași rezervă se constată și în relațiile celor două popoare dominante: francezi și englezi. Ele coexistă fără să se amestece altfel decît într-o rece cordialitate. Raporturile, de o strictă și minimă politețe, se rezumă la nevoi reciproce pe care le reclamă diviziunea muncii. În același oraș, în același birou, în aceeași profesie, oamenii se salută glacial, dar n-au relații de prietenie sau de familie. E un *modus vivendi* respectuos unul față de altul, fără intimitate și nici afecțiune. Fiecare acceptă situația fără să o schimbe cu nimic. Colaborarea nu se înjgheabă decît cînd e cerută oficial de lege sau de ordinea statală. Francezii sînt bănuitori fiindcă sînt în minoritate și le e frică de asimilare, de încălcarea drepturilor școlare consfințite în 1763 și 1774, prin garanții legale. Englezii se îndoiesc de loialismul francez. Nici față de patria de origine, canadienii francezi nu sînt mai generoși. Forma lor socială de viață e un provincialism regional în care nici originea națională, nici recunoașterea unei națiuni canadiene nu s-a format deplin. Inchiși în bîrlogul și

biserica lor, în economia lor agrară, chiaburească, țărani francezi amintesc de „Sacul cu cartofi“ al lui K. Marx. Adunați la un loc, ei nu se contopesc în ceva care să-i depășească, geloși de independența lor, meschină față de natura umană. Rar, cite un lider politician federal vorbește în discursuri de „națiunea“ canadiană. În viața sa privată el se comportă însă regionalist ca orice francez din Quebec. Franța europeană nu le inspiră multă încredere. Când un student canadian care a învățat la Sorbona revine în țară, lumea îl suspectează și, multă vreme, el e supus unei observații a tuturor comportărilor lui, ca și cum — spune un scriitor francez — ar fi adus cu el o gravă boală contagioasă.

*

Dincolo de Montréal, înspre apus, înspre munții stîncoși, unde lacurile albastre și înălțimile albite de zăpadă aduc aminte de Elveția, se întinde masiv elementul englez, împestrițat doar ici și colo cu diferite popoare eterogene. Ottawa (e un centru birocratic, artificial, pentru guvern, autorități, parlament și corp diplomatic.) Un oraș-birou și un oraș-arhivă unde se rezolvă hirtii. Viața se desfășoară în alte părți. De pildă la Toronto, mare centru comercial și industrial. Regiunea lacurilor dinspre nord e o prelungire a Americii dinspre sud. Acolo au năvălit din plin blocurile zgîrie-nori, miile de automobile, consumația de coca-cola, comis-voiajorii, băncile și bursele, pe scurt tot „modul de viață american“. În mod sincer și intim, nici englezii, nici francezii canadieni nu iubesc pe americani. Îi consideră lacomi și vulgari. Totuși, relațiile economice strînse, amestecul americanilor în băncile, comerțul și industria cana-

diană, exportul masiv către Statele Unite, exercită asupra Canadei o presiune specială. Se mai observă și o slabă solidaritate panamericană. „Complexul dolar“ leagă burghezia americană de cea canadiană prin solidaritatea speculației și a exploatării. Ca de cele mai multe ori în regimul capitalist, solidaritatea de clasă e mai puternică decât conservarea națională. Anglia și Franța oferă sentimentalism gratuit de nuanță culturală. America propune burgheziei canadiene afaceri și tantieme. Cu toate acestea se poate observa un surd sentiment de rezistență față de intențiile anexioniste, chiar nemărturisite, ale americanilor sau de amestecul în fapt al vecinilor de la sud în treburile lor interne. De aceea Canada își permite din când în când slabe veleități de independență la O.N.U., în chestiunea recunoașterii Chinei, în războiul din Indochina etc., ceea ce îi aduce aspre dojeni din partea stăpînului camuflat.

★

Legăturile economice cu Anglia sînt mai slabe. Metropola importă doar cea mai mare cantitate a grîului canadian. Totuși, spre deosebire de francezi, originarii din Marea Britanie păstrează cu patria mamă unele legături efective de religie, de cultură și de afaceri. Elementul britanic reprezintă în Canada 53 la sută, iar 11 la sută din aceștia sînt născuți în Anglia. Irlandezii, în număr de un milion și jumătate, umplu ambianța locului de vociferările lor stridente și de agitația lor frenetică. ✓

★

Drumul șerpuieste acum printre uriașe lanuri de grîu. Către sfîrșit de iunie, valurile spicelor încărcate se păstrează încă verzi. Pe întinderi de zeci de

kilometri peisajul nostalgic, fără depresiuni, fără diferențe de nivel, e acoperit de oceanul nesfârșit al grîului. Oameni cu pălării largi pe cap, femei îmbrobodite trudesca din greu ca să smulgă roade pămîntului. Pentru ei munca lor nu se transformă, conform legii conservării energiei, în contribuție fecundă la îmbunătățirea soartei umane, ci în sordide și lacome speculații de bursă pentru „prețul mondial al grîului“ la târgurile din Toronto sau Montréal. Belșugul pămîntului și cauza umană va forma miine crahuri, falimente sau îmbogățiri subite în speculații străine în jungla bursei ale unor oameni care n-au nimic comun cu chinurile sau cu nădejtile de pe ogoare.

Rătăcind ceasuri întregi printre aceste cîmpuri de belșug, ale nimănuî fără să fie ale tuturor, fără să vrei gîndul zboară către aurora unor timpuri care se prevestesc și comparația cu belșugul uman al colhozurilor se impune inevitabilă.

REÎNTOARCEREA

10 — In Extremul Occident

Aseară, la somptuosul hotel unde sîntem găzduiți la San Francisco, am fost cuprins brusc de o anxietate nostalgică. Am cuprins cu mintea, în momente de groază, cele douăsprezece mii de kilometri care mă despart de patrie. M-am simțit rătăcit și singur într-o lume care nu e a mea. Ca niciodată, m-au năpădit amintiri din copilărie de mult uitate, pe care nu le-am mai avut niciodată. E curios cum, sub climatul acesta străin, apar ca la bătrîni, cele mai vechi imagini, șterse sub stratul gros al trecerii timpului și pe care, după cît îmi dau seama, nu le-am mai evocat niciodată. Ce mă leagă de acest țînut, desigur interesant, cu veri și ierni egale în temperatură, pe mine, originar dintr-o țară unde anotimpurile sînt marcate de mari diferențe, de contraste stimulente, unde înghețul și zăpada pregătesc euforia primăverii și unde căldura toridă a verii cere, în tot organismul, răcoarea lui octombrie. Aici, în plină orgie capitalistă, mi-am adus aminte de zilele molcome din postul Paștelui ale copilăriei mele, de

figurile dragi ale părinților, prietenilor și profesori-
lor, trecuți de mult dincolo, în împărăția umbrelor,
de liliaci înfloriți și de nopți grele și înstelate de
vară, de mîncările, de oamenii și de peisajele noas-
tre, rustice și patriarhale altădată, în care palpită
acum o undă nouă de viață proaspătă. Am simțit,
ca un om care vrea să iasă dintr-o boală, nevoia re-
întoarcerii.

★

La întoarcere drumul nostru trece prin nordul
Statelor Unite. După ținuturi aici înverzite și ume-
de, aici uscate și pustii, trenul trece de-a lungul a
zeci de kilometri pe un pod construit pe piloți. Ai
impresia de a trece o mare pe șine de cale ferată.
Lacul — Salt-lake — e înconjurat de o adevărată
Sahară dezolată. Departe la orizont, se profilează
șiruri de munți. Apele sînt dense, groase, încît cei
care se scaldă sînt ținuți la suprafață, ca frunzele
moarte, fără posibilitate de înece. Sînt saturate pînă
la refuz de săruri. Pe întinderea lor nu zboară păsă-
ri și stufărișurile nu le înveslesc marginile. E o
mare moartă, peste care planează doar cîteva păsări
de apă. Regiunea dimprejur e locuită masiv de secta
mormonilor. În orașul construit la o margine a la-
cului, Salt-lake City, locuitorii întretin cultul mor-
mon. În mijlocul orașului se ridică un monument
impozant în cinstea unui pescăruș, pasăre care a
scăpat populația în 1849, de o foamete. Un stol din
aceste păsări venind dinspre lac, au distrus un nor
de lăcuste care se abătuseră deasupra lanurilor. De
atunci, în Utah, e o crimă să ațaci sau să vînezi un
pescăruș.

În mijlocul orașului se ridică „Tabernaculul“, tem-
plul oficial al credințelor mormone, unde pot intra

douăsprezece mii de persoane. Secta mormonă se sprijină pe o dogmă bizară în care intră multe obiceiuri comunitare. Izolarea grupurilor plecate spre apusul îndepărtat, în căutare de aur, i-a adunat, în suferințele lor, în comunități strânse, solidare, în care se păstrează pînă acum, cu toată rigoarea legilor, moravuri de promiscuitate sexuală. Împrejur bîntuie orgia capitalistă, dar această insulă umană își păstrează cu îndărătnicie credințe absurde, în alte părți de mult depășite.

★

Ziarele pe care le cumpărăm din gări solitare și pierdute în imensitatea pustiului, sînt pline de aventurile crude și sălbaticе ale gangsterilor. Aceste societăți secrete ale crimei duc, pe lîngă o luptă acerbă cu autoritățile, un război privat, feroce, între ele. Într-un han, al cărui patron face parte dintr-o bandă și unde sînt adunați membrii ei, năpădește pe neașteptate, înarmată pînă în dinți cu mitraliere și grenade, ca într-un război civil, banda rivală. Urmează o luptă după tactică și strategie militară, care se soldează în zorii zilei cu un bilanț de zeci de morți. Cadavrele umplu sala de mîncare sub sfărîmături de mobilă și veselă, curtea unde oamenii uciși se amestecă cu vitele împușcate, drumul și tufișurile înconjurătoare. Șefii sînt furati, duși în bîrlogurile învingătorilor și mutilați cu o cruzime fără seamăn. Stîrvurile zvîrlite pe drumuri nu mai au nasuri, mîini sau organe genitale. Au pe corpuri urme groaznice de arsuri cu fierul roșu, amputări feroase, urme de torturi înspăimîntătoare. Gangsterul *racketeer* constituie o profesie curentă în S.U.A. Poliția, chiar cînd nu e complice, coruptă sau pur și

simplic membră într-una din bande, nu poate stîrpi acest flagel. Șefii de bandă sînt oameni lacomi, extrem de voinici, de o rară cruzime. Aderenții lor nu-i cunosc și lucrează cu porunci misterioase. E o lume de *condottiere*, adesea în serviciul cercurilor bancare. Anatole France scrie undeva despre Cezar Borgia, că a fost dat, ca lumea să cunoască de ce ferocitate e capabilă bestia umană, cînd e robustă și vitală. Gangsterii americani, care mor tineri, întrețin această atmosferă de Renaștere italiană, la dispoziția marilor magnați ai finanței.

★

Racketeerul nu e singura profesie în solda marilor interese. Mai există o alta : aceea a spărgătorilor de greve. După cum există detectivi privați sau societăți comerciale pentru organizarea filantropiei sau pentru reușite în alegeri, se găsesc și agenții care au ca obiectiv spargerea grevelor. Putregaiul capitalist a găsit în această privință mijloace dezgustătoare. Liniștea exploatării se plătește cu bani. Iată ce relatează un reporter belgian, bine informat, în această privință : un patron se poate adresa cu toată confiența comercială unei astfel de societăți. Dacă cei două sau trei mii de muncitori ai unei fabrici amenință cu încetarea lucrului dacă nu li se acordă un dolar în plus pe zi, stăpînul fabricii angajează o societate, care la rîndul ei se leagă să împrăștie greva pentru o sumă mult mai mică decît aceea care ar trebui plătită muncitorilor. Și, băgați seama, agenția nu primește banii decît după ce mișcarea a fost înăbușită. O astfel de societate e „Bergoff Service“ din New-York sau „Pinkerton National“ sau „R.H. et Y. Company“. Și nu e vorba de firme neserioase, ci de societăți anonime cu reputație for-

mată. „Bergoff Service“ are ca reclamă acest delicios subtitlu „fundată în 1907“. Ea are la activul său, nu mai puțin de 172 de mari greve înăbușite. Cele mai mari companii de navigație, de drum de fier, industrii de automobile ori chimice, reputeate, se numără printre clienții ei.

După ce odiosul tîrg a fost încheiat, societatea în chestie își începe activitatea. Ea are în serviciul ei un numeros personal de spioni, detectivi, tehnicieni. Toată operația constă în a zdrobi moralul muncitorilor, convingîndu-i că acționează în dauna lor. Echipa de bărbați și femei specializate într-un anumit talent de persuasiune, se răspîndesc printre muncitori în baruri, în cafenele, în cîrciumi și se silesc să discrediteze pe conducători. Cîteodată șefii sindicatelor sînt atacați și palmuiți în public ca să li se ruineze autoritatea sau, mai simplu, ca să fie trimiși în spital. Femeilor li se ține un limbaj cam în felul acesta: „Da, știu bine că nu aveți bani. Și eu am fost ruinat de o grevă. Șefii sindicatelor au fost plătiți în secret de concurenți ai patronului și noi, sărmani muncitori, am plătit oalele sparte. Fiți fericite încă dacă lupte sîngeroase nu încep mîine și dacă nu vă adace acasă cadavrul soțului“. Cîteodată cîțiva „propagandiști“ de aceștia reușesc să demoralizeze un cartier. Dacă astfel de discursuri nu ajung să convingă, se provoacă tulburări sîngeroase. În nouă conflicte conduse de „Bergoff Service“ pierderile s-au stabilit astfel: 17 muncitori omorîți, 9 spărgători de grevă uciși, 21 bărbați, femei și copii striviți de camioanele „spărgătorilor de grevă“, 7 trecători și diverși omorîți din greșeală. Alte societăți sînt mai puțin brutale. Ele utilizează o rețea imensă de spioni. „Noi trimitem reprezentanții noștri în uzine

— se laudă cinic unele din ele — „Serviciul de prevențiune al grevelor“ sau „Sherman Corporation“ — pentru ca să se explice dinainte muncitorilor ceea ce îi așteaptă în caz când ascultă pe *meneuri*, scrie un prospect de reclamă al acestor agenții. Directorul de la „Judicial Service“ scrie : „Noi trimitem în ateliere agenți deghizați în muncitori. În aparență ei par muncitori ca oricare alții, dar situația lor le permite de a raporta în mod eficace, fiindcă salariații îi tratează în camarazi (Adrien de Mennüs : *Annu-sante Amérique*). Iată raiul modului de viață american, cu toate rafinăriile lui de escrocherie și trădare.

★

În tren, majoritatea americanilor nu citesc decît reviste ilustrate. Un text discursiv li se pare lung și obositor. Preferă o fotografie urmată de o scurtă legendă. Efortul intelectual devine minim. La un grad mai înalt de complexitate intelectuală se trece de la ilustrație la un scurt rezumat. Se găsesc astfel peste tot, caiețele scurte — tipul lor curent e reprezentat de faimosul *Readers Digest* unde, pe o pagină și jumătate se rezumează — popular și adesea trivial, cele mai dificile probleme pe înțelesul tuturor : relativitatea lui Einstein, psihanaliza lui Freud, marxismul, darwinismul, energia atomică etc. Se înțelege cit de bine pot fi informați cititorii nepregătiți, cu asemenea rezumate. Revistele cuprinzătoare de cultură generală, bine redactate, sînt extrem de rare. Efortul intelectual al comis-voiajorului, al jucătorului de bursă sau al sportivului nu se poate încorda pînă la un asemenea nivel. De aici profunziunea uriașă de magazine ilustrate, accesibile prin simpla vedere, unui public lipsit de exerciții cerebrale abstracte.

★

Ca în toate țările de capitalism înaintat, mizeria și luxul conviețuiesc simultan, nesupărate de nimeni. Risipa, într-o privință, e enormă. Americanul acordă cu rară galantonie bacșișuri de tot felul. Dacă cumperi un biftec, el e ales dintr-un kilogram de carne, care apoi e azvîrlită la câini. Paul Claudel scrie : „Cu ceea ce se aruncă la gunoaie în America, s-ar putea hrăni câteva țări din Asia“. Legea capitalismului cere risipă, ca să previe crizele de supraproducție. Dar această dărnicie a bogaților care nimicește avuțiile, consideră un grav păcat să o acorde șomerilor flămânzi. Dacă s-ar proceda astfel, s-ar călca un grav principiu social, de care depinde prosperitatea Americii.

★

Fiecare stat, din cele vreo patruzeci și opt, are altă legislație în ce privește consumația alcoolului. Când pleci din New-York spre Washington, în statul New-Jersey, băutura alcoolică e permisă duminica. Călătorul din vagonul-restaurant cere astfel o sticlă cu bere. Dar după o jumătate de oră trenul ajunge în Pennsylvania. Acolo alcoolul e prohibit în zi de sârbătoare. Dacă nu ți-ai băut sticla, ea trebuie vărsată sau predată chelnerului. Peste o altă jumătate de oră chelnerul anunță că trenul a intrat în Delaware, unde se poate consuma băutură alcoolică. Ea trebuie băută repede, căci în curînd veți intra în Maryland, unde regimul e iarăși prohibiționist. Și așa mai departe...

★

Ipocrizia, virtute supremă, învățată de la englezi, nu pune nici o unitate logică între gîndire și faptă. Într-o țară făcută parcă anume ca să reprezinte lupta

acerbă pentru existență, unde cei tari suprimă fără scrupul și milă pe cei slabi (slab e considerat cu dispreț săracul, care dacă n-a făcut avere pînă la patruzeci de ani, e apreciat ca un ticălos), unde raportul de forță joacă bestial ca într-o junglă, darwinismul e o doctrină interzisă în învățămîntul multor universități, e condamnat ca dușmanul numărul 1 al bibliei, denunțat ca criminal în gazete și în predicile pastorilor. Povestea procesului de la Dayton, aceea a unui biolog din Tennessee dat în judecată fiindcă profesa darwinismul contra bibliei, a pasionat pe vremuri toată opinia publică din S.U.A. Duelul oratoric între avocatul „Ligii americane a libertăților civile“, Darrow, și susținătorul bigot al bibliei, Bryan, cel mai important șef politic din Tennessee și fost ministru, e fără precedent în istoria ultimilor o sută de ani în orice țară din Europa. Dialogul a urmat cam așa :

Darrow : Domnule Bryan, cînd biblia susține că balena l-a înghițit pe Ionas, interpretați *ad litteram* această afirmație ?

Bryan : Cînd citesc biblia, cred tot ce scrie în ea.

Darrow : Dacă biblia ar afirma că din contra, Ionas a înghițit balena, ați crede ?

Bryan : Aș crede dacă biblia ar scri-o.

Darrow : Domnule Bryan, biblia susține că orice ființă vie, care n-a fost pusă în arca lui Noe, s-a înecat în timpul potopului. O credeți ?

Bryan : Desigur.

Darrow : Chiar și peștii ?

Bryan : Biblia scrie : orice ființă vie, deci și peștii.

Aici urmează o rumoare în public : e greu de crezut că peștii pot muri înecați.

Și restul procesului urmează la fel. E greu de știut ce trebuie admirat mai mult într-o astfel de dezbateră: ipocrizia, naivitatea sau stupiditatea.

După ce treci de Chicago înspre răsărit, ținuturile uscate, aride, se răresc. Incep colinele pline de păduri și văile acoperite de iarbă grasă. Se simte briza Atlanticului. Ne apropiem de provinciile Connecticut, Rhodeisland, Massachusetts etc, care formează toate împreună ceea ce se numește „Anglia nouă“. Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, o corabie plină de pastori puritani, care nu puteau suferi viața din Anglia, cu numele de „Mayflower“ (Floare de mai) a acostat pe acest țarm. Oamenii au fost harnici și austeri. În trei secole ei au ridicat regiunea la un nivel mai înalt decât toate celelalte din S.U.A. „Noua Anglie“ e mândria și oarecum simbolul esenței americane. Oamenii sînt severi (cu morala sexuală mai ales), aprigi în afaceri, deși mereu cu fraternitatea creștină pe buze, industria și agricultura prosperă. Aici s-a dezvoltat spiritul anglo-saxon în literatură. Longfellow, Emerson, William James, Channing și mulți alți scriitori sînt din această provincie. Limba engleză vorbită la Boston, centrul urban cel mai important al regiunii, e cea mai pură, cum e franceza la Tours sau italiana la Florența. Mentalitatea conservatoare, reacționară, e severă și se manifestă cu aroganță și exclusivitate. Familiile sînt închise și exclusive. Noii veniți, imigranți proaspeți, care nu au cel puțin un secol în S.U.A., nu sînt primiți în casele vechilor autohtoni. De aici își trage un mare coeficient electoral partidul republican, mai reacționar încă decât reacționarul partid democrat. Locui-

torii din Massachusetts, statul cel mai important din „Noua Anglie“, disprețuiesc amestecul impur de rase și popoare din vest și consideră Chicago și Los Angeles ca simbolul sfârșitului lumii. Acoperind vicii și o teribilă lăcomie de bani, acești chiaburi bigoți și rutinari se acopăr în orice ocazie cu puritanismul religios formal. Aici e locul tradițional unde, la începutul secolului al XVII-lea a avut loc celebrul proces al vrăjitoarelor care călăreau pe mături și în care au fost executate prin groaznice torturi, cincizeci și două de persoane. Încă acum cîteva decenii se incendiau casele acelora care aveau o femeie de moravuri ușoare (de pildă care surîdea politicoș bărbaților) sau care se îmbătau în zi de duminică sau chiar dacă făceau o plimbare prin pădure într-o zi așa de sfîntă. O bună parte din intoleranța și agresivitatea americană e nutrită cu idei din această regiune. Mîndria ținutului se sprijină în primul rînd pe Universitatea Harvard din Boston, colonie universitară copiată după viața colegiilor din Oxford și Cambridge. Viața studenților, aleși mai ales după criterii de familie și avere, se desfășoară în comun, în colegii. Facultățile sînt înzestrate cu mari averi din donații particulare. Un fost elev de la Harvard va păstra această vanitate toată viața și va zvîrli asupra universului întreg și a semenilor săi un dispreț distant, îmblînzit doar față de instituțiile similare de la Oxford. Bineînțeles, toată această fanfaronadă, adesea comică, e bazată și susținută pe o avere considerabilă, strînsă de strămoși cu dumnezeu pe buze și cu biciul în mîini. Boston e un centru de insuportabil snobism. Pentru cine face parte dintr-o veche familie de negustori sau de pirați, frecventează o anumită biserică, a învățat la Harvard, egalitatea naturală a oa-

menilor apare ca o absurditate periculoasă. Bineînțeles, evreii, francezii democrați, noii imigranți, ca să nu mai vorbim de negri, sînt considerați inferiori animalelor — de altfel mai bine tratate aici ca oamenii. Emerson, care a fost totuși un democrat și un pacifist, a spus că destinul Bostonului e de a conduce America. Ceilalți americani s-au lăsat convinși de această butadă. Dacă spui că ești din Boston unui cetățean care ocupă un loc în tren, acesta umilit și onorat se scoală și-ți cedează locul. Contactul cu vechea Europă, în special cu Anglia, e mai ferm pe această coastă a Atlanticului ca oriunde în S.U.A. Bostonienii, cînd îi lasă afacerile, călătoresc mult, din curiozitate și grandomanie.

Convorbire în tren cu un cetățean din Boston asupra perspectivei de socializare a lumii. Individul, după cum spune, e un fel de comis-voiajor la o fabrică de textile, prost plătit și fără avere. Dar, lucrul nu trebuie uitat, e din... Boston. Aceasta îi conferă, ca și hidalgilor spanioli, un titlu aprioric de noblețe, care-i permite să privească transformarea lumii după învățătura marxistă, ca un trist păcat, de felul ereziilor religioase, pe care biserica le-a mai cunoscut și le-a extirpat repede prin autodafeuri și Inchiziție. Toate acestea nu-l împiedică de a vorbi cu jind și curiozitate plină de interes despre posibilitățile schimburilor comerciale cu lumea din răsăritul Europei.

Boston se fălește de a fi un oraș plin de monumente istorice. Ceea ce se arată călătorului în această privință sînt cîteva case de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, un hambar cu cereale, o bisericuță modestă și un fel de teatru, Fanej Hall, fostă sală de întruniri contra exploatării engleze.

Astfel de „monumente“ mai vechi cu câteva sute de ani și, desigur, de o altă importanță arhitectonică și istorică se găsesc în câteva mii de orașele din Europa. Goana după ceea ce e „vechi“ e o obsesie la bostonieni, ca la orice parvenit recent. Mi-aduc aminte de un grup de turiști care întrebau pe ciceronele italian la biserica San Marco din Florența dacă edificiul e vechi. La care ghidul italian, cu un surâs superior a răspuns : „Cu trei sute de ani înainte de descoperirea Americii“.

Newport e un mic orașel așezat într-o insulă stîncoasă din statul Rhodeisland, în mijlocul golfului Narranganset care se înfige adînc în coasta abruptă. Așezare de pensionari militari, de elevi ai unei școli de marină, câteva asociații de pescari. Altădată acest mic port militar, înaintea războiului pentru Independență, era considerat cu mult superior New-Yorkului ca centru social și administrativ. Năvile plecau de aici spre Africa. Încărcau de acolo robi negri, îi vindeau în Antile în schimbul unei încărcături de zahăr și rom pe care o desfăceau la preț mare pe coasta apuseană a Americii, pînă în Florida. Acum, în marginea orașului a apărut o bogată plajă, plină de palatele și vilele marilor familii de bancheri din New-York. Pe un țarm accidentat, printre stînci sălbatice, parcurile și palatele se țin lanț. Mai înainte cu câteva decenii, la începutul secolului nostru, toate aceste somptuoase locuințe se umpleau de lachei, de musafiri și de echipaje. Noaptea răsunau de larma petrecerilor înecate în muzică și șampanie, care se revărsa în valuri prin toate boschetele. Era sabatul orgiac al milionarilor din New-York. Snobii alergau

din toate părțile Americii, iar corpul diplomatic venea și el să petreacă zilele calde de vară aici. Acum parcurile sînt pline de bălării, stoșurile ferestrelor sînt coborîte. O liniște de moarte plutește peste vechea plajă mondenă. Snobii, care afluau altădată, s-au mutat în altă parte. Bogătașii care veneau aici în perioada izolaționismului, năvălesc așum în zilele imperialismului în Europa, unde sub pretextul odihnei, tratează afaceri și cumpără întreprinderile franceze, germane și italiene.

În iunie, pe străzile pustii, între grădini luxuriante, cîntă acum privighetorile și cucul. O liniște de moarte prezidează această cotitură a istoriei. Morga trecută e întreținută de bătrîni generali la pensie, care continuă să sfideze universul, comic, inutil și fără ecou.

★

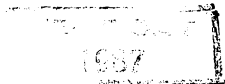
Regăsesc Washingtonul liniștit, placid și umed. Această capitală e un mare oraș de provincie. Vara, cînd pleacă în concediu diplomații și guvernul, cînd Parlamentul se închide, orașul fermentează înăbușit, în căldură și plictiseală. Cancelariile sînt goale și funcționarii, dezbrăcați în cămăși, cască și beau coca-cola înghețată așteptînd ora închiderii. Două luni de armistițiu, în care imaginațiile lacome din Wall-Street pregătesc noi proiecte de cuceriri, de afaceri, de provocări.

La un debarcader din New-York așteaptă transatlanticul care mă va transporta către Răsărit, unde se aprind rînd pe rînd, făcliile unei noi lumini.

Responsabil de carte : C. Popescu
Tehnoredactor : A. Crișan
Corector : B. Cioculescu

*Dat la cules 14.06.955. Bun de tipar 31.08.955) Tiraaj
10.100 ex. Hirtie semi velină ed. mată de 65 gr. m.p.
Fi. 840×1080/32. Coli ed. 6,10. Coli de tipar 4,75.
Ediția I. Comanda 1614. A. nr. 02147. Pentru biblioteci
mici indicele de clasificare 8 R-92.*

Tiparul executat sub com. nr. 1818 la Combinatul
Poligrafic Casa Școlii „I. V. STALIN“, București
R.P.R.

1